TIGHT BINDING BOOK

brown
book

UNIVERSAL
LIBRARY
OU_204302
UNIVERSAL
LIBRARY

-902—26-3-70—5,000

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

o. Accession No.

r

s book should be returned on or before the date last marked below.

సంపూర్ణభారతము

గ్రంథకర్త:

అష్టావధాని-

పింగళి వేంకటనరసయ్యగారు.

మారుతీ విజయము

అను

లంకాదహన నాటకము.

గూడూరు కోటీశ్వరరావుగారిచే వ్రాయబడినది. అనేక నాటక సమాజములవారిచే ప్రదర్శింపబడి వన్నెకెక్కిన నాటక రాజము.

చక్కని సాంగ్సు కలవు. వెల రు 1—0—0.

శ్రీకృష్ణ రాయబారము హరికథ.

నందివాడ జగన్నాధకవిగారిచే రచింపబడినది.

వెల రు 0—10—0.

సీతా కల్యాణం	డిటో	...	0—8—0
నందనందన నాటకం	డిటో	...	0—2—0
సక్కుబాయి చరిత్ర వచనం	డిటో	...	0—6—0
పద్మినీ శోక నిబంధనము	గూ॥ కో॥	...	0—12—0
[illegible] చరిత్రము	గు॥ సు॥	...	0—3—0
వైరాగ్య సుధానిధి	గు॥ కో॥	...	0—6—0

హరిదాసు	0-1-6	శ్రీరామ దండకం	0-0-6
జార చోర శిఖామణి	0-1-6	శ్రీఆంజనేయ దండకం	0-0-6
బల్ [illegible]	0-1-6	శ్రీకృష్ణ దండకం	0-0-6
కలిబ్లి కాలం	0-2-0	శ్రీ దుర్గా దండకం	0-0-6
పెళ్లికి మొగుడు	0-1-6	శ్రీ మహాదేవ దండకం	0-0-6
వేశ్యావ్యసనం	0-1-6	దండకరత్నావళి	0-12-0
భజగోవింద శ్లోకములు	0-1-0		

“శతక రత్నాకరం” యందు 24 శతకములు గలవు.

చక్కని బైండు వెల 1—2—0.

వలయువారు:— శ్రీ రామకృష్ణా బుక్కుడిపో,

ఏలూరు, (పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా)

సంపూర్ణ భారతము.

5 6 అంకములు నాటకము. [illegible]

గ్రంథకర్త:

బ్రహ్మశ్రీ శ్రీ తిరుపతి వేంకటేశ్వరుల శిష్యులును

శ్రీకృష్ణ, సుభద్రాపరిణయము, సీతాకల్యాణ,

శ్రీరామాంజనేయాది గ్రంథ

కర్తలును నగు

పింగళి వేంకట నరసయ్యగారు.

ప్రథమ [illegible] 1000 ప్రతులు.

ప్రకాశకులు:

కాకినాడ [illegible] వారు,

శ్రీరామకృష్ణా బుక్కు డిపో,

[illegible].

శ్రీ సీతారామాంజనేయ ముద్రాక్షరశాలయందు

మా. రఘునాచార్యులచే ముద్రింపబడియె.

కాపీరైటు | 1925 సంవత్సరము. | వెల రు 1-4-0.

కృతిసమర్పణ.

:o:

శా॥ శ్రీరాముం గుణధాము నాశ్రితజన ♦ క్షేమంకరోత్సాహు, గం
భీరాకారు ననంతు నవ్యయు హరిన్ ♦ విశ్వంభరున్ జిత్తమం
దారాధించుపవిత్రమూర్తిని ద్రిమూ ♦ ర్త్యాత్మున్ మహాభాగునిన్
ధీరాగ్రేసరు నస్మదీయవిభు ధ్యా ♦ నింతున్ మనస్సుందనున్.

క॥ శ్రీరామపాదవనజవి హారా! కేసరికుమార! ♦ యార్తావన సం
సారజలార్ణవతరణా! మారుతి! చేకొనుము నా ♦ నమస్కారములన్॥

చ॥ మనమున వాక్కునన్ క్రియల ♦ మానితరూ, భవదీయపాదసే
వనమొనరించి త్వత్కృపను ♦ బాత్రుఁడనౌట లిఖించినట్టి, యి
య్యనుపమసచ్చరిత్రము స ♦ మర్పణఁ జేయుదు సంతసంబునన్
గొనిచరితార్థుఁ జేయుము న ♦ నున్ శ్రితలోకశరణ్య! మారుతీ!

శా॥ నీనామస్మరణంబె, తారకముగా ♦ నిత్యంబుపాసించి, వి
జ్ఞానైకాత్మకుఁడై, యశోధనుఁడునై ♦ శాంతస్వభావుండునై
భూనాథుండయి, ధర్మబద్ధుఁడయినన్ ♦ బోషించుచున్నట్టి, మో
తే నారాయణరాట్పవితుఁ నభి ♦ వృద్ధిం జేసి రక్షింపుమా॥

మ॥ పరసేవాపరతంత్రతకష్టదశచేఁ ♦ భావంబు వాడుష్క్రియా
చరణోద్యోగనిమగ్నమై చెడుట నీ ♦ చందంబు నూహించి ద్వ
చ్చరణాబ్జంబుల నాశ్రయించితి మన ♦ స్తాపంబె సంధింతువో
పరిరక్షింతువొ భారమంతయును నీ ♦ పైనిల్పితిన్, మారుతీ!॥

భవచ్చరణదాసుఁడు,
పింగళి వేంకటనరసయ్య.

ఈ నాటకమునందు వచ్చు పాత్రలు.

పురుషులు	దుర్యోధనుడు	భటుడు
శంతన మహారాజు	బకాసురుడు	అభిమన్యుడు
భీష్ముడు	ఇద్దరు బ్రాహ్మణులు	[illegible]
దాశుడు	ద్రుపద మహారాజు	ఇద్దరు భటులు
నారాయణుడు	పురోహితుడు	[illegible]
ఆత్రేయుడు	దుష్టద్యుమ్నుడు	భటుడు
శాంతవ్రతుడు	కొందరు బ్రాహ్మణులు	
పరశురాముడు	శకుని	స్త్రీలు.
సూర్యుడు	దుశ్శాసనుడు	
పాండురాజు	కర్ణుడు	సత్యవతి
ఇద్దరు ఋషులు	నారదుడు	కుంతి
ధృతరాష్ట్రుడు	సాత్యకి	మాద్రి
పురోహితుడు	బలరాముడు	[illegible]
విదురుడు	శ్రీకృష్ణుడు	[illegible]
ధర్మరాజు	జరాసంధుడు	[illegible]
భీముడు	సేవకుడు	[illegible]
అర్జునుడు	రాజకుమారుడు	[illegible]
నకులుడు	శిశుపాలుడు	
సహదేవుడు	కణికుడు	
ద్రోణాచార్యుడు	సాల్వుడు	
అశ్వత్థామ	కృపాచార్యుడు	
కృష్ణదాసుడు	కృతవర్మ	
భటుడు	వికర్ణుడు	

N. B. షామా [illegible] ప్రదర్శింప వచ్చును. భారమునిటోచు నెడల సంవత్సరానుసారముగా దక్షిణవచ్చును.

పీఠిక.

ప్రియులారా !

ఈ నాటక ప్రపంచమందు వేనవేలు నాటకములు బయలు వెడలుచున్నవి. నానాటను నాటకరచనయందు కవుల రీతులు ప్రేక్షకుల చిత్తానుసారముగ మారి దశరూపకాది లక్షణ గ్రంధ పద్ధతుల నతిక్రమించినవి. పాఠకుల చిత్తవృత్తికి కవి యధీనుడు. పాఠకుల సారస్వతశక్తి ననుసరించి కవి తన రచనను మార్చుకొనకున్న వన్నె కెక్కుట సున్న. భాసాదుల కాలమునుండి కాలక్రమమున హెచ్చి పెరిగి వచ్చుచున్న నాటకజాలమెల్ల కాలానుగుణ్యమగు రచన కధీన మైనదియే. సాధారణముగ మన హైందవ జనమునకు పురాణ కథలన్న నెక్కుడు ప్రేమగలదన్న మాట జగద్విదితము. అట్టి పురాణములందు పంచమ వేదమని పేర్కొనబడిన భారతగ్రంధ మద్వితీయము. అందలి కథలు ప్రక్కిటి పురాణముగ చెప్పుకొనుచు వినుచు నానందింపుచుండువా రనేకులు కలరు. దానిచేత ప్రదర్శనముగ రచించిన నాటకంబు హృద్యతరముగ నుండునని తలంచి కొందఱు మహాకవులు నాటకములు గట్టిరి. ఈకథ నాంధ్రభాషయందు సహృదయ హృదయ రంజకముగ వ్రాసినవారలలో బ్ర॥ శ్రీ॥ తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవి పుంగవు లాద్యులు. పిమ్మట సంపూర్ణభారతమను పేరుతో నంతకంటె కథ విస్తరింపించి కథయంతయు నొక్కపొత్తముగ రచించిన వార లనేకులు కలరు. పిమ్మటనే నొకడను. నాకా కథయందలి యాదరమే నన్నీ చరిత్ర చౌర్యమునకుఁ బురికొల్పినదికాని యొకరికంటె గుణమును సంపాదించుటకుఁగాదు. ప్రదర్శనమందలి గుణాగ్రహణము ప్రేక్షకాధీనమగుటచే గుణాగుణ నిర్ణయభారము వారిపై వదలితిని.

"ఉదర నిమిత్తం బహుకృతవేష" యను నట్లు మానవుండా యా యవస్థలం బట్టి భూమికలు ధరింపవలయు. సమర్థా సమర్థతలు లాయా కాలములం దవిచార్యములు. నాయీరచనయం దున్న పొరపాటులున్న వో నే నెఱుంగఁజాలకుంటే యగుఁగాక. గ్రాహ్యములగుఁగాక, తల్లికిఁ దనయునిపై నసూయ యుండదుకదా! ఇది యిటులుండ నీ నాటకమును ద్వారలో ముద్రించి ప్రచురించుటకై తోడ్పడి నన్ను ప్రోత్సహించిన శ్రీ రామకృష్ణ గ్రంథాలయమువారికి నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడ. భక్తిని ప్రమాణ జనితములగు దోషములఁ దిద్దియుఁ జేసిన చో దిద్దుకొందునని ప్రార్థించుచు విన్నవించుచున్నాఁడ.

ఇట్లు,

గ్రంథకర్త.

సంపూర్ణ భారతము.

———:o:———

నాంది.

ఉ॥ శ్రీ [illegible] ని ♦ [illegible], శాంతినవాంబుదప్రభా
కో [illegible] ♦ కుంతిత సత్యపరాక్రమంబు, సం
గా [illegible] ♦ గర్వవిభంజన [illegible], సు
[illegible] ♦ [illegible] నోముతోఁ॥

[నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు]

సూత్ర—(ప్రవేశించి) ఓహో! చాల మతిమఱచు చున్నదే (వెనుకకుఁజూచి) పారిపార్శ్వకా! ఇటురమ్ము.

పారి—(ప్రవేశించి) అయ్యా! ఏమి సెలవు?

సూత్ర—సంపూర్ణభారత నాటకమునకు వలయు సన్నాహమొనరింపుమని యిదివఱకే వచించితిగద!

పారి—చిత్తము, ఈ పూట [illegible] మూఁడు రూపకములు వెలువడుఁగాన, నెవ్వనిచే గ్రహింపఁబడినదో తదనుకూలముగ రంగస్థలము నలంకరింపఁజేయించి, భూమికలమాత్రము ధరింపించితి.

సూత్ర—ఓహో! అటులనా వినుము.

చ. తిరుపతి వేంకటేశ్వర సు ♦ ధీవరశిష్యుఁడ మేయవిక్రమ
స్థిరుడగు మారుతాత్మజుని ♦ సేవకుడార్య హితప్రవర్తనుం
డురుతర సత్కవిప్రతతి ♦ నొప్పెడి పింగళి వంశజుండు నో
నరసయ నామధేయకృత ♦ నాటకమున్ గ్రహియింపు మిత్రరిన్.

వెంటనేజని యమునా సైకతస్థలముల విహరించు శంతనమ
హారాజ పాత్రం బ్రవేశపెట్టుము.

పారి—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

సూత్ర—పూజ్యులగు సదస్యులారా! ప్రస్తుతకాలమున నాటకరచన
యు, ప్రదర్శనమును గష్టసాధ్యమగుట, నెందేని లోపములున్న
క్షమింపబ్రార్థించుచున్నాఁడ. [నమస్కరించి నిష్క్రమించును.]

[ఇది ప్రస్తావన.]

సంపూర్ణ భారతము.

ప్రథమాంకము.

---

1 వ రంగము.

(ప్రవేశం, శంతనమహారాజు యమునానదీప్రాంతారణ్యమున, సుఖమభినయించుచు)

శంత:—ఆహా! మృగయావిహారమునఁ నలసటఁబడియున్న నాకీప్రదేశ మెంత మనోహరమైఁ గనుపట్టుచు శ్రమ నపనయించుచున్నది. ఈ యమునానదీ తరంగములపైనుండి చనుదెంచు మందమలయానిలుఁడెంతసహకారి! కరంబుల శీకరంబుల గ్రహించి, పాంథజనతాప నివారణకారణుండై, స్వార్థత్యాగియై, యలరుచున్నవాఁడు. ఆహా యీప్రవాహము దర్శించినదిమొదలు, గంగాదేవి మఱింత స్మరణకు వచ్చుచున్నయది. ఇట్టిప్రదేశములఁ సంచరించునపుడు, యువపతీమృదుశరీరాలింగనమును, సమయానుకూల హాస్యవచోరచనానిపుణులగు విదూషకులును, రాజులచెంతనుండుట సహజము. వేడుక చెలికాండ్రు వేనవేలు గలుగుదురుగాక. మనోహరాంగియగు తన్వంగి దొరకుటయే

కష్టము. ఒక వేళ లభించినను, వివాహమున కనువగు సంబంధ ముఁగుదురవలయు. నాపై, జననీజనకులిష్టపడవలయు. నంగీకారమునందే హిరణ్యాక్షువరంబులును లేకుండవలయు. నింతటి కష్టమునకిరవగు సతీకరగ్రహణమునం దానందముదయింపజేసెడి భగవంతునిచర్య ఎంతయు మెచ్చదగినదిగద. పోనిమ్ము. ఏయాటంకములులేక, వేదోక్తముగ నొక కన్యను బరిణయమై సంతోషమున నుండమన్నను,

శా. సంతానంబుదయింపలేదను మన ♦ స్తాపంబుచే, గొన్ని నా
ళ్లింత న్వారభివృద్ధిగాంచుతరి ఫూ ♦ ర్వాచారపాకీణ భూ
కాంతాకాంతులరాచుఁ నెల్లెడలఁ బ్ర ♦ ఖ్యాతిప్రభాపూర్ణులై
సంతోషంబునఁ నుండమిన్వనట, యీ ♦ చందంబెట్లూఁ నెంచునునన్॥

కానిమ్ము నాకిప్పుడియ్యది విచారణీయము. భాస్కరుఁడిల్లదే చరమదిశాంగతుఁ డయి యుబోవుచున్నవాఁడు. నేనునుఁ నగరాభిముఖుడనయ్యెద (అని నడచుచు తెరలోజూచి యాశ్చర్యమభినయించి) ఔరా! యెవ్వరీనాతిశిరోమణి?

మ. భళిరే! యీయాతిగుణిలలామ, యొరపౌ ♦ బంగారు రంగాగు కాం
తులఁ జెన్నారెడిమేనుఁ దానరలనె ♦ న్నున్నేత్రయుగ్మంబుఁ మేల్
వలిపెంపున్ జిగి, పల్లవాధరముఁ వి ♦ శ్వస్తుత్యమైయొప్పి ని
స్తుల సమ్మోహనబాణమోయనగఁ దో ♦ చున్నాదు కందోయికిన్॥

ఇటేవచ్చుచున్నది. నన్నుఁగని శంకించి మఱల నింకొకమార్గమున కేగునేమో? ఈ తరుషండమునఁ మరుగుపడి యించుకవృత్తాంతముఁ గ్రహించెద (చెట్టుచాటునదాఁగును)

మత్స్య:—(ప్రవేశించి తనలో) నేనియ్యెడఁ నింతతడవు మసలుట నా తండ్రియగు దాశరాజునకాగ్రహము గలిగించునేమో? త్వరఁబడి పుట్టె నవ్వలియొడ్డుఁజేర్చి గృహమ్మునకేగవలయు. (అని నిష్క్రమించును)

శంత:—(వెలికివచ్చి) ఈమె శరీరముపైనుండివచ్చెడి మృగమదతావియు, సర్వాంగసౌష్ఠవమును, నామనంబును దొంగిలించుచున్నవి ? ఎవ్వతెయైయుండునో తెలియదు. (తెరలోఁజూచి) అదియేమి ? తరణీసమీపమునకేగుచున్నది. నదినిదాటుటకుఁ గాబోలు. (ఇంచుకసేపాగి) కాదుకాదు. దానినడిపింప యత్నించుచున్నయది. ఈమె పడవనడుపువాని పుత్రికయైయుండునా ? యట్లయినగునేని జాలరికులంబిట్లు వాసిగాంచుననుటకు సందియములేదు. (తెరలోఁజూచి) కానిమ్ము. నేనునుఁ సమీపించి నదినిదాటునంతలో నీమెవృత్తాంతమును పూర్తిగావిని యెట్లేని పరిణయమయ్యెదగాక. "స్త్రీరత్నందుష్కులాదపి" యని గదా పెద్దలువచింతురు ఇఁక దడయుట తగదు. (నిష్క్రమి)

భీష్మ.—(ప్రవేశించి) ఆహా ! పరహృదయస్థితాభిప్రాయము గుర్తింపవలనుపడదు కద ! నా జనకుఁడగు శంతన మహారాజు యమునానదీప్రాంతారణ్యమున మృగయాక్రీడఁ జరించివచ్చినది మొదలు రాజ్యాంగ విషయములయందు విముఖుఁడై మంత్రి సామంతులకుసైతము మాత్మగత మెఱిఁగింపక సంతసము దక్కి యాలోచనాంభవనమున నొంటిగ నేమో చింతించుచుండెనట. తండ్రిమనస్సున కింతటిభార మాదయింపఁ జేసిన కార్య మేమైయుండును ? (ఆలోచించి) తన్నదీమతల్లి నీక్షించి సంతన

నా జననియగు గంగాదేవి స్మరణకువచ్చుటచే గలిగినచిత్తవి కారమున నిట్లుండె నముకొందమన్నను అట్టి విషయము సచివులకుఁగానిఁ దెలియజేయక గోప్యముననుంచుట కవకాశము లేదే ! ఇదియేమైయుండును! (ఆలోచించి) నాకేతోఁచి వయు బాడకట్టుకున్నయది. ఇట్లు నాలో నేను వితర్కించుకొని కాలహరణ మొనర్చుటకంటె జనకుని దర్శించికనుగొని తదభీష్టము నెరవేర్ప యత్నించు టుచితము.

(నిష్క్రమించును.) (తెర మెత్తగ శంతనుడు బరుండియుండు.)

భీష్మ:—(ప్రవేశించి తండ్రి పాదములకడ నిలచి) భరతవంశ ప్రదీపా ! జనకా ! నీ కుమారుడు నమస్కారముఁ జైకొనుము (నమస్కరించును.)

శంత:—(మెల్లగ లేచి) తలవంచి కూరుచుండి భీష్మునితో) తనయా! యిటువచ్చి కూరుచుండుము.

భీష్మ:—(కూర్చుండి) తండ్రి ! తామేదో కోరికఁ గలవారయ్యు కుమారుఁడనగు నాకుసైత మెఱిగింపక తమలో దాము విచారించుచుండుట వినిన నేనెంత పరితపింతునో యూహింపుఁడు మీ కలభ్యమగు కార్య మీ భూమండలమునఁ గలదా ?

శంత:—(స్వ) కట్టా ! సద్గుణసంపన్నుఁడగు తనయున కీవార్త నెట్లెఱిగించుదు ?

భీష్మ:—తండ్రీ ! సెలవొసంగుము సుతునికడ సందేహమా ?

శంత:—నాయనా ! గాంగేయా ! విషయ సుఖాభిలాషుఁడనగు నే

నేమి వచింతును. ఇట్టి సమాచారముఁ జిరుతలకడనేని నుడువ సిగ్గగుఁగదా !

భీష్మ:—జనకా ! సర్వము విశదమయ్యె. నేనరిగి యెల్లెని యుక్కాం తారత్నముంగొని వచ్చి తమకుద్వాహమొనరించి శ్రీరాముని వలె యశంబందెదఁగాన విస్పష్టముగ తత్సతీ తిలక మెవ్వరో వినిపింపుము

శంత:—నాయనా ! వేటకై యరిగి యమునానదీ సమీపమున "యోజనగంధి" యను నొక సుందరిఁగాంచి పూవిలుకాని శరమ్ములకుఁజిక్కి పలుకరించి పరిణయముఁగమ్మన నాపె తన తండ్రియున మతి నర్థింప నేనును దాశుని గృహంబున కేగి విశదీకరింప నతఁడుడ్డ దిడ్డముులుగ నేమేమో హిరణ్యాక్షు వరంబులఁ గోరుటచే నవి దుర్లభంబులని మరలి వచ్చితి.

భీష్మ:—తండ్రీ ! నావంటివానికి తనువొసంగిన నీవు దాశరాజునకు వాంఛిత మీడేర్పలేకుందువా ? కానిమ్ము నేనరిగి యాతని నొడఁబరిచి తత్కుమారికా రత్నమును దమ కర్ధాంగిగా నొన రించెద. నానతిండు.

శంత:—బిడ్డా ! అతఁడుఁ గోరినది మన రాజ్యము ! అయ్యది తన తనయ కుదయించు బిడ్డని కొసగవలయునట. సకల కళాపరి పూర్ణుఁడవు. నీవు నాతనయుఁడవై యుండ నేనందుల కంగీక రింతునా ? నాయీ విచారము లేపుండబోవునా ? దినక్రమ మున నశించును. నీవేల శ్రమపడియెదవు ? నీకన్న నాకెక్కుడు పదార్థముఁగలదా ?

భీష్ము—తండ్రీ! తమకంటె రాజ్య మెక్కుడగునా? "రాజ్యాంతే నరకంధ్రువ" మ్మనికద తమవంటివారు వచింతురు పరలోక సౌఖ్యముల కంతరాయము మొదవింపఁగల భూపరిపాలనము నొదల ధరించి జనకుని యభీష్టము నెరవేర్పక నిష్ప్రయోజక క్షేత్రజ్ఞుఁడగు నందనుఁడికెందులకుపయోగపడును. అట్టి వానిని దేవతలు మెత్తురా? నరుల మెప్పునాసించు టుచితమా? మఱియు.

సీ. శ్రీమహావిష్ణుభీమసేన రాట్పూజ్యుల్ ♦ వంశభూషణులన్న వాసికెక్కి
భువనపావనమైనదివిజస్రవంతిగ ♦ ర్భతరంగమఁదునుద్భవముఁగాంచి
సుగుణ సంపద్విభాసురగరిష్ఠుల బిత్రు ♦ వ్యులఁదావకీన సేవలనొనర్చి
అఖిలశస్త్రాస్త్రవిద్యాసముద్రుస నుపా ♦ ధ్యాయుభార్గవునిపాదములఁ
గొలిచి.

గీ. నింత సత్యవ్రతాచార ♦ నియతుఁడైన
ధీర గంభీర వర భార ♦ తీయునినువు
స్వార్థుల ధర్మపథైకవాం ♦ ఛలఁద్యజించి
నీచసుఖముల నాశించు ♦ నేమహాత్మ!

నాకింక ననుజ్ఞదయసేయుఁడు (నిష్క్రమించును.)

శంత:—కట్టా! కామమెంతచెడ్డది (ముందునకునడచి తనలో)

చ. హితులనుఁజూడ నీయదు మ ♦ హీతల రాజ్యమునేల నీయదం
చిత సుగుణాలవాలురగు ♦ నేతలనున్ గననీయ దెందునున్
హితమెఘటించుఁగాని యువి ♦ వేకమటంచునుఁదోచనీదు దు
ర్గతులకు మూలకందమగు ♦ కామ వికారము నెన్నశక్యమే?

ఆహా! సుగుణగరిష్ఠుఁడగు తనయుని కాదాశుఁడేమని వ్యతిరేకములఁ బలుకునో కద! యియ్యది దుఃఖదాయకమె యగునో సుఖదాయకమే యగునో యూహింపజాల (సధైర్యముగ) ఆ! అట్టులన నేల, దాశుఁడుఁ గోరినట్లు కుమారుఁడంగీకరించెఁగద. కావున నాకోరిక సఫలమేయగును కాని రాజ్యార్హుఁడగు నందనుఁడుండ వెర్రినై వివాహమాడఁదలంచిన నా తెలివిలేమిని నిందించుకొనవలయు. అయినను లాభమేమి? యీపాటికి జాలరి గృహంబునకరిగిన తనయుఁడు మాటాడుచునేయుండును కానిమ్ము తొలుత వష్టానినై పిదప విచారించనేల? (తెరలో) మహారాజా! స్నానసంధ్యానుష్ఠానములకు వేళయైనది దయసేయ ప్రార్థితులరు.

శంత:—ఓహో! కాలకృత్యము లాచరించుకొను సమయముఁగూడ గమనింపనైతినే త్వరపడియెదగాక (నిష్క్రా.)

---

2 వ రంగము.

(పల్లెవాసియిల్లు.)

(దాశుఁడు, మత్స్యగంధి, నారాయణుఁడు, లక్ష్మి, కూర్చునియుందురు)

దాశు—(మత్స్యగంధితో) అమ్మా! నీవు కష్టపడకుండ జీవించి మాకు సంతోషముఁ గలిగించుటకై నేనట్లు గోరితినిగాని, లేకున్న శంతనమహారాజుకన్న గొప్ప భర్తనుఁ దేగలనా? యిదియునుం గాక, ముసలితనము వచ్చినకొలఁది రాజులకు భార్యల సంఖ్యయు హెచ్చుచుండును. గాంగేయుఁడు సామాన్యుఁడు కాఁడు. కాన నితరముఁగాఁ దలంపకుము.

లక్ష్మి:—బిడ్డా! కడుపునగనకున్నను, నిన్నతిగారాబమునఁ బెంచుకొంటిమి. నీవత్తింటఁ నేకారణముచేనైనఁ బొక్కినపుడు, పెంపుడు తల్లి గనుక నన్నీలాటివారికిచ్చినదని నీవు చింతింతువు. లోకులునునట్లే యాడుదురు. నింతకు సహించుట కష్టముగద. కావున, రాజు తన రాజ్యము మేము కోరినట్లిచ్చుట కిష్టపడునేని, పెంచినందుకు మేమును, చేసికొన్నందుకు నీవును, సంతోషింతుము.

మత్స్య:—తల్లీ! నేనొకవ్వాడును మీయాసతి మీరెటినా! బిడ్డల శ్రేయస్సుకొరకు తల్లిదండ్రులేకదా పాటుపడవలసినది.

నారా:—(తండ్రితో) అయ్యా! పెళ్లెప్పుడుగా! నాకు జాతాకత్తావా?

మత్స్య:—తమ్ముడా! నాదగ్గర ఉందమ్మా (అని చేతులుజాచును)

నారా:—పెళ్లి శాస్త్రాలు సంటే—ఊ

దాసు:—బిడ్డ! పసివాడవు. నీకెప్పుడేమి చెప్ప.

నారా:—అప్పుడు శాస్త్రిస్తగా నాకూను.

లక్ష్మి:—నాయనా! నీకునూ జెతుకులే.

నారా:—ఊ—పెళ్లి, పెళ్లి, పెళ్లాం, పెళ్లాం, (అని సకముకాళ్లి చప్పరిన చుట్టపుచ్చుకొని) అయ్యా! యీసుట్టదాత్తానా?

దాసు:—ఎందుకు ?

నారా:—పెళ్లానికిత్తా! కాలుసుకుంతుంది (అందరునవ్వుదురు.)

దాసు:—ఆహా పసివానికిసహితముభార్యయన నింతటిసంతోషముండగ శాంతనవుడు సకలవిధములఁ గీర్తింపదగినవాడు. తావివాహ మాడకుండునా ? సంతోషవంతుడు గాకుండునా. ఒక వేళ

మహారాజు తనరాజ్య మర్పించినను గాంగేయుసంతతి యెప్పటి
కేని తమరాజ్యమును మరలఁ జేకొన యత్నింపకుండునా? యిది
ముఖ్యాంశమే (అనియాలోచించుచుండ)

భీష్ము—(ప్రవేశించిచూచి) ఇదియే దాశుని కుటుంబము. నునుసిగ్గు
పెంపున దలవంచికూర్చున్న నా పెదమ్మే నాజననియైయుండును.
సమీపించి కార్యసిద్ధి బడసెద (అనినడచుచుండ)

(దాశుఁడు మొదలగువారు జూచి లేచి నిలచియుందురు.)

దాశు:—అయ్యా! దయచేయుఁడు (లజ్జితయై మత్స్యగంధియు ప్రక్కకు
తొలగుచుండు)

భీష్ము:—తాతా! దాశరాజా! నాజనకుఁడగు శంతన మహారాజుతో
నీవుముచ్చటించిన విషయమునుగూర్చి సంపూర్ణాంగీకారమును
వెలిబుచ్చి వివాహసన్నాహ మొనరింపఁజేయుటకై వచ్చి
తిని. నీయిచ్చవచ్చినయట్లు రాజ్యము గ్రహింపుము. నే నేయ
భ్యంతరమును బలుకను. పిత్రావాంఛాసిద్ధిఁ జేకూర్చుటయే
గదా పుత్రధర్మము కావున నీవు సంశయింపక భరతవంశప్రదీ
పుఁడగు రాజశేఖరునకు మామవై శ్రీరాముని పోల్కి నన్ను
యశోవంతు నొనరింపుము.

దాశు:—అయ్యా! సకలము నెఱిగిన మీతో నే నేమనఁగలను? కాని
మన్నించి మీరు నా సంశయముఁదీర్పుఁడు. తండ్రియెడగలభక్తిచే
తనయుఁ డంగీకరించుగాక. వివాహముఁ జరుగుఁగాక. యనంత
రము ప్రథమకుమారసంతతి యభ్యంతరముఁ గలిగించిన నేమి
సేయవలయు.

భీష్మ:—ఓహో! ఇదియా నీసందియము. జనకుని యనుమతంబీడేర్ప సకల సౌభాగ్యసంపన్నంబైన చతురుదధి వేలావలయిత ధరారమణినే విడనాడిన గాంగేయుఁడు విషయసుఖాభిలాషచేఁ నొకయంగననుఁ జేకొని, సంతతిగని, గేహమోహమొనరించునా? తుచ్ఛమగుసంసారకూపంబునంబడి పొర్లాడుచు, చచ్చుచు, పుట్టుచున్నందున నేమిప్రయోజనము? మానవుఁడగువాఁడు మహోత్కృష్టమగు నీజన్మమునను సంతసింపుమఁ ఇంద్రియనిగ్రహుఁడై, భగవద్ధ్యానతత్పరుఁడై, తనయాత్మఁ బరమాత్మయందైక్యము జేసి జన్మరాహిత్యము స్వీకరించుటసార్థకమని, వేదములుద్ఘోషించుచుండఁగ పరమపవిత్రమై సకలపాపాంధకార మార్తాండ ప్రభాసన్నిభమై, నిఖిలజగద్వంద్య నందనీయమై, యలఘు దేవ వ్రతమును విసర్జించి వత్సమను భ్రాంతిచేఁ సన్నికణముఁ గ్రహించు వెఱ్ఱివాఁడనగుదునా? వివాహముపై నాకుఁ గోర్కె కలదేని, రాజ్యమందలి ప్రేమపకుదునా? నిస్పృహింప వత్తునా? కాన వినుము.

ఉ. పెండిలి జేసికొన్నఁ గద బిడ్డలుఁ బుట్టుట లేక యున్న భూ
మండలిఁ బ్రహ్మచారికిఁ గులాగ్రములుఁ గల్గుటసంభవంబు, భీ
ష్ముఁడు ప్రతిజ్ఞఁదాలిచెఁ డప్రస్థికఁ బెండిలి యాడనంచుఁ బ్ర
హ్మాండము లెల్ల మెచ్చికొను సంతతి సద్యశముం గడింపఁగన్.

ఇటుల దప్పితినేని గురువులగు పరశురామమూర్తి పాదములకుఁ దప్పినట్లు. నీవింక సంశయవిముక్తుండవై యల్లదే నాయరదమున కుటుంబస్త్రీనిముగ నలంకరించి దయసేయుము (అని) చేతులుజాచియుండును. దాశుడు మొదలగు వారంగీకారమున ప్రియమానోన్ముఖత సూచింతురు (తెరపడును.)

3 వ రంగము.

(అరణ్యము, ఆత్రేయుఁడు, శారద్వతుఁడు, నను నిద్దఱు మునిబాలురుప్రవేశము.)

ఆత్రే:—శారద్వతా ! గురువు లాయంగనతో భీష్మునిగురించి ప్రసంగించుచుండిరేమో వింటివా ?

శారః—గురువులు ప్రసంగించుటగాదు. ఆమెయే యేదో విన్నవించుకొనుచున్నది.

ఆత్రే:—యేమో యనుటయేగాని యంశ మెఱుఁగవా ?

శార:—నీకుఁ దెలియునా ?

ఆత్రే:—తెలిసియుండిన నిన్నడుగుదునా ?

శార:—ఇంతకుముందు "భీష్మునిగురించి" యనిపల్కితివే తెలియకున్న నెట్లంటివి ?

ఆత్రే:—భీష్మశబ్ద శ్రవణమేగాని సవిస్తార మెఱుంగను.

శార:— నేనదియు వినలేదుగాని, యొకవిధమునఁ నూహించితిని.

ఆత్రే:—ఎట్లు ?

శార:-భీష్ముఁడు సద్గుణాలంకారుఁడగుటవిని కామించిన నొకరాకన్నియ తనదూతిక యగునీపెనుగురు నొద్ద సతతముండు నేమోయను తలఁపున హృదయస్థితాభిప్రాయము వెలువ నిచ్చోట కంపెనని తలఁచితి.

ఆత్రే:—అలాగైన నీమె యింతతడవునుండి గాంగేయుఁడిచ్చోట లేడనుట తెలియకుండెనా ? ఆవార్త నతనికే తెలియఁజేయవలయుఁగాని యితరుల కెఱిఁగింపరాదనుట యెఱుఁగకుండునా ?

శార:—మఱికొంత సేపటికేని, శాంతనవుఁడు వచ్చుననియు, పిమ్మట విశదీకరింపవచ్చుననియు, నిమిత్తమాత్రముగ నియ్యెడ కరుదెంచి పోవుట యనుమానమున కాస్పదమగుననియు, నేదోప్రసంగమునఁ గొంత తడవియ్యెడ నుండుట కవకాశ మేర్పరచు కొనెననియుఁ నేలయూహింపరాదు ?

ఆత్రే:—అట్లైనయెడ భీష్మునిపే రేల తలపెట్టును ?

శార:—తలఁచినంతమాత్రమున నేమి ?

ఆత్రే:—గురువుగారు భీష్మునిఁదోడ్కొని రాపస్మానమాపిని వింటి నే యిదియేమైయుండును ?

శార:—నీప్రసంగమునఁబట్టి సర్వమెఱుఁగుదువని తెలియుచున్నది. ఇట్టి నీతో నెంతకాలము మాటలాడినను పర్యవసానము లేదు. ఇంతటితో విరమించి సమిధలఁ గొనిపోవుదము రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

---

4 వ రంగము.

(సరస్వతీనదీప్రాంతపర్ణశాల, పరశురాముఁడు అంబ కూర్చుండియుందురు. తెర యెత్తఁబడును.)

పర:—అతివా ! చింతింపకుము.

చ. అతఁడు మదీయ శిష్యుఁడగు ♦ టం దలఁచి కన్ విదితంబె సాహసాం
చితుఁడగు ధర్మతత్త్వవిదుఁడ ♦ జేయుఁడు ధీవినుతుండు మేటికీ
ర్తిగలవాఁడు వానిపయిఁ ♦ బ్రేముడి యెక్కువ నాకునాతఁడుఁ
బ్రతివచియింపఁ జెప్ప గుణ ♦ భవ్యుఁడు, నమ్ముమునావచస్సులన్.

అంబ:—దేవా! పరశురామమూర్తీ! క్షమింపుము. భీష్మునియెడఁ దమకుఁగల వాత్సల్యమునంజేసి యింతగ సెలవిచ్చితిరిగాని, యతఁడుమాత్రము వినఁడనియే నానమ్మకము.

పర:—ఆ! యేమి? వినఁడుగా? అట్లయిన, క్షత్రియకంఠ రక్తాభిషిక్తమగు పరశువులేదా? రానిమ్ము చూచెదను. గురునానతి నతిక్రమించువాఁడు శిష్యుఁడైననేమి కుమారుఁడైననేమి, దండనార్హుఁడుఁగాకుండునా?

భీష్మ:—(ప్రవేశించి తనలో) ఓహో! ఈయంబ యిమ్మహానుభావునాశ్రయించుటచేఁ నీపెను వివాహమాడుమనియో, కాకయింకే మానతిచ్చుటకో వర్తమానమంపియుండును. కానిమ్ము మున్ముందుగ నిట్లు నమస్కరించెదను. (సమీపించి) దేవా! గురువరా! అపరశివావతారా!

చ. గురువర బ్రహ్మచర్యమున ♦ కున్ వికలంబు పొసంగకుండు న
ట్లరయ సమరాంగణంబుల, జ ♦ యోన్నతి కల్గెడునట్లు సత్యసు
శ్లోకఘటిల్లునట్లు, జగతీస్థలిఁగీర్తి యెసంగునట్లు మీ
చరణసరోజ వందనము ♦ సల్పెదఁ దీవనలియ్య వేడుచున్.

పర:—గాంగేయా! ఇవన్నియు నీయలంకారములే. ఇటుగూరుచుండుము (భీష్ముఁడు మోకరించి కూర్చుండును.) జనకుని వివాహమొనరించితివనియు, సోదరులఁగూడ గేస్తులగావించితి వనియు విని కడుంగడుసంతసించితిగాని యీతరుణి గోడొకింత యాలకింపుము. నా ప్రియశిష్యుండవగు నీవు లోకనిందకు పాల్పడ నెంచుట కేనంగీకరింతునా?

భీష్మ:—దేవా! ఆగ్రహింపక నామనవిఁజిత్తగింపుఁడు. నేను నా జనకుని

యభిమతంబున సత్యవతీదేవిని వివాహ మొనరించినపిదప చిత్రాం
గద విచిత్రవీర్యులను, నిర్వ్యాజకుమారులుదయించుటయు, జనకుఁడు
స్వర్గస్థుఁడగుటయు, తమరెఱిఁగినదేగదా! యటుపై నీపెత్తండ్రియ
గు కాశీరాజుకూఁతులకు స్వయంవరముఁ జాటింప నేనయ్యెడకరిగి
సకలరాజచక్ర మవక్రవిక్రమమున జయించి, కన్నియల రథమునం
దిడుకొని నాసోదరుల కుద్వాహములొనర్పఁ గొనివచ్చుచున్నమార్గ
మధ్యమున నీయంబ తాను "సాళ్వరాజును వరించితి" నని వచింపఁ
బరానురక్తయగు తరుణి కుటుంబ వినాశనమునకు హేతువగునని,
యీమెను దిగవిడచి అంబాలికాంబికలనఁదెచ్చి సఫలీకృత
మనోరథుఁడ నైతి. అంతఁ గొంతకాలమున కీమె నాకడకు నరుదెంచి,
సాళ్వునిచే బరాభవింపబడితిననియు "నన్ను గైకొ" మ్మనియు
వచింప నే నంగీకరింపనైతి, నంతఁ దపోదీక్ష నొనరించి యే
మేమి వచించెనోగాని తామిప్పుడు పెద్దలఁ గట్టిపట్టుదలతో నుంటి
రని తెలియుచున్నది. కాని యీమె కేవలమనస్వాధీనురాలు.

పర:—ఔరా! యేమంటివి? కేవలమనస్వాధీనురాలా? అట్లైన
నేనస్వాధీనస్వవిచారణలేక యిట్లు నుడివితినా? ఎంతలో నెంతవాఁడ
వైతివి! క్షత్రియజాతి నెఱిఁగియు నిన్ను శిష్యునిగాఁ నంగీకరించుట
నాయదియే లోపముగాఁబోలు. యవ్వనదుర్మదోద్రేకమున నీపె
కెట్టిబుద్ధి జనించునో, దానివలన సంభవించు ఘోరపాపము నీవను
భవింపవలసిన వాఁడవగుదువనియు, నీయందలి ప్రేమచేతను, వ్యతి
రేకము వచింపవనియుఁ దలంచి పల్కిన నాహితవాక్యములఁ బెడ
చెవి బెట్టుటయేగాక, మీఁదుమిక్కిలి నీతి నుపదేశించుచుంటివా?
యేమి నీగర్వము?

భీష్ము:—దేవా! తమరేమన్నను నేమిఁగావించినను నోర్తుఁగాని యీపాపకార్యాచరణమున కిచ్ఛగింపను. లోకపావనియగు గంగామహాదేవికాత్మజుఁడనై, మహానుభావులరగు తమకుఁబ్రియశిష్యుఁడనై, "భీష్ముఁడు దేవవ్రతుఁ"డను విఖ్యాతివడసిన నేను, నీతిదూరుఁడనై, యాడినమాటఁ దప్పితినేని తమకెంతయపఖ్యాతి. తల్లిగర్భమున కెంత కళంకము. పితృదేవతలకెంత సంతాపము. నాకెంతసిగ్గు. లోకులెంతగ దూషింతురు. సరివారిలో నెంతవగుబాటు. పరంబునకెంతదూరము, క్షమింపుఁడు. నన్నుఁ బలాత్కరింపకుఁడు.

పర:—ఓరీ! గురుద్రోహీ! భీష్మ (గొడ్డలిధరించి కోపమున)

గీ. గురువితండని గర్వంగా ♦ నెఱిఁగియుండి
కండకావ్రున నామాట గణనలేక
వేనెబూనిసకత్తి వి ♦ ధాననున్న
నిన్ను బాహువుచేత ఖం ♦ డింతునేను.

సేనాసమేతుఁడవై యుద్ధభూమికి రమ్ము. మగటిమిగలదేని నన్ను జయింపుము. పిమ్మట నీయిచ్ఛవచ్చినట్లు చరింపుము.

భీష్ము:—దేవా! దేవరయాశీర్వచన బలముకంటె వేఱేబలముగావలయు?

చ అలఘుతర ప్రభావమహిం ♦ మాధ్యుతభూసుర వర్యుఁదేశికుల్
గెలిచితినేని యుద్ధమునఁ ♦ గీర్తివహింతు నిలాతలంబునన్
గెలువగలేకకూలిన యు ♦ నిందితనాకనివాసమబ్బుఁ, నీ
పోలఁతినిమాత్ర మెన్నఁడును ♦ మున్నను మీపదసాక్షినమ్ముఁడీ.

పర:—ఔరా! దుర్మతీ! వినయధురీణ! ఏమినీయహంకారవ్యాప్తి గల్భ్యము.

మ. చటులోదగ్రగదురంత దుర్భరతప ♦ స్సాముద్గ్యధారేయుఁ, ను
త్కటశాపాయుధుఁ దుర్నిరీక్షభృకుటీ ♦ దావానలజ్వాలికా
ర్భటుఁ శస్త్రాస్త్రవిశారదుఁ, గురునిగ ♦ ర్వస్ఫూర్తిమై గెల్వ నెం
చుట నీనాశనకారణంబనుచు లో ♦ నూహించి రారమ్మికన్.

ఎడమచేయిఁజాచి కుడిచేత గొడ్డలిపై కెత్తిన పరశురామునకు నమస్కరించు భీష్ముఁడట నేయుండ తెరపడును.)

అంబ:—(ప్రవేశించి) ఆహా! రణోన్ముఖమగు కొన్ని నిమేషములలో మోహనాస్త్ర ప్రయోగముఁ గురుని మూర్ఛిల్లఁ జేసిన భీష్ముని నింకెట్లు సాధింపనగు (మరల ధైర్యముతో) కానిమ్ము నేనింతటితోఁ విడువక, ఈశ్వరుఁగూర్చి తపంబాచరించి వీని నెట్లు నిసాధించెద. అల్లదే ప్రశాంత స్థలమున భాస్కరాశాభిముఖినై దీక్ష వహింపవలయు.

(నిష్క్రమించును.)

---

౫ వ రంగము.

(గంగానది-ప్రవేశము-సూర్యుఁడు)

సూర్యు:—(స్వ)ఆహా! ఎవరీయువతీశిరోమణి! తనమంత్రప్రభావమున నన్నాకర్షించినదే (పరలోఁ జూచుచు) అల్లదే వచ్చుచున్నయది. ఔరా! ఏమామనోహరాకృతి!

(కుంతి, చెలి, ప్రవేశింతురు.)

కుంతి:—(స్వ) ఆహా! ఈతఁడెవ్వఁడో మహానుభావుఁడివలెనున్నాఁడు. (చెలితో) చెలీ! ఆప్రక్కమరలిపోదము రమ్ము (ఇరువురునడచుచున్నారు.)

సూర్యు:—(అడ్డముజని) తరుణీశిరోమణీ! నన్నేల యాహ్వానించితివి? మాటాడ కేల యేగుచుంటివి? నీదరహాసితవదన మొకమారిటు జూపుమా!

కుంతి:—ఆర్యా! తామెవ్వరు? నేనెప్పుడు పిలిచితిని?

సూర్యు:—ఎలనాగా! ఇంతకుమున్ను కృతస్నాతవై నీవెవరినారాధించితివో అతనే నేను.

కుంతి:—మహాత్మా! నమస్కారము. నేను దుర్వాసునికడఁ బరిచర్య సలుపుచుండ గొంతికాలమున కయ్యనఘుఁడు కృపాళుఁడై యీ మంత్రరాజముఁ బ్రసాదించె. నేనిద్దాని మాహాత్మ్యమెఱుంగఁ గోరి పఠించితి నంతె కాని వేఱే యభిప్రాయముఁ గలదానఁ గాను. క్షమింపుఁడు.

సూర్యు:—యువతీ! నీయట్టి నవలా శిరోమణిచేఁ బిలువఁబడి నిష్ఫలముఁగ మరలిపోవుట హాస్యాస్పదము. మఱియు, నీవుకన్నియవగుట శంకింపకుము. నీకెందును లోపములేకుండఁ గాపాడెదను. ఇదియునుంగాక కన్నియయగు మత్స్యగంధిని శంతనుఁడు వివాహమై, యిర్వురు కుమారు లుదయించినపిదప స్వర్గస్థుఁడయ్యె. నంబికాంబాలికలపతులునుఁ గాలధర్మము నొందిరి. అందుచే వంశాంకురములేక రాష్ట్రమన్యకరగ్రస్తముఁగా నున్నతరి భీష్ముఁడును, "సత్యవతి" యనంబఱగు మత్స్యగంధియుఁ నాలోచించి, వ్యాసుని

రావించి, వంశాభివృద్ధిం బ్రసాదింపుమనఁ నమ్మహాత్ముని వలనఁ ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజులు అంబికాంబాలికలకును, వారి దాసిగర్భమునఁ వ్యాససమానుఁడగు విదురుఁడునుఁ జన్మించిరి. ఇట్టి దేవర న్యాయము లెన్నియోకలవు. కావున, నీకన్యకాత్వభంగము గలుగదు. పాండురాజు కొలఁదికాలములో నీకు భర్త కాఁగియున్న వాఁడు. సంశయింపక, నాయకనాయకీజనానుసంధాన విహంగకులఁ నివాసంబును, పలువిధ కుసుములతో పాదపోపేతమును నగు నా ప్రదేశమున కరుగుదము రమ్మా. నాదనుఁజూదయుఁ బదునిడి, వాఁడి శరముల నామొఁడద నౌవ్వ సేయుచున్నవాఁడు. వాని దర్పహూడంతము గాక రమ్మా (అని చేయిపట్టి గొంపోవును) యవనిక జారును (పెరదొల్తఁగా బిడ్డ సాగొని) [కుంతి, చెలి]

అనుబంధము. 2.

చెలి:—అమ్మా ! విచారింపకుము ! నీబిడ్డని కిసుమంతయు భయమును లేదు. అదిగో ! ఆశనుపట్టు దంపతులు, నీకుమారుఁ గైకొని పెంచ గలరు. సుతుని నుంచి విడిచిన పెట్టెయు నారేవునకే కొట్టుకొని పోవు చున్నది. యూరడిల్లుము. ఈరహస్యము బయల్పడునని వెరవకుము. రాజాంతఃపుర రహస్యములు పరిచారికల తెలియఁగకుండునా? అవియెల్ల వెల్లడియగుచుండెనా ?

కుంతి:—చెలీ ! ఆ దంపతులు పేదవారివలెనున్నారు. ఈ తేజఃపుంజమును సాకఁగలరా ?

చెలి:—వారికిఁ భారమగునెడలఁ, నిట్టిశుభలక్షణుని రాజునకుఁ గాన్క నొసంగుట యుచితమని, కురురాజున కర్పింతురు. ఇట్టి చరిత్రల వినమా ? కావున నింకఁబోదము రమ్మా.

(కుంతి పెట్టెవంకఁ జూచి దుఃఖము నభినయించుచు, వెళ్ళఁబోవుట నటించును తెరపడును.)

---

6. వ రంగము.

(అరణ్యము ధనుర్బాణములఁ ధరించి విచారము నభినయించుచు పాండురాజు.)

మ. అకటా! వేటకుఁ బోఁగ నేల? మృగమ ♦ త్యాదరస్సుఖంబందు మా
నికి బాణవ్యథఁ గూర్ప నేల? శపియిం ♦ చెన్ దాన "సంతానహీ
నకళంకార్తిఁ గృశింపు" మంచు నిలుమా ♦ నందంబుఁ గోల్పోయి నే
నిఁక రాజ్యంబున కేగఁజాల ఋషినై ♦ యుందే జరింతున్ వెసన్.

నా భార్యలగు కుంతీమాద్రులకుఁ దుర్భర విషాద మొసఁగించి యనుచర బలంబును బురంబున కనిపి, సకలకలుష విచ్ఛేదకములగు ధర్మశ్రవణములఁ గాలముఁ బుచ్చెదఁగాక (యించుక సేపాగి) ఆహా! యెంత ధైర్యమవలంబింతమన్నను, నింకను జవ్వనము వెనుకకు మరలుచున్నది. ఓ కామమా! నీవు నాయొద్ద నుండకుము. క్రోధమా! దూరమున వసింపుము. లోభమా! తొలఁగుము. మోహమా! యేల యొడిఁబాస వలదుడుగుము. మదమా! కుదురుగఁ గూర్చుండఁ బోవువానికడ నేల వసించెదవు? మత్సరమా! నన్నంటకుము. సకలావయవములారా! సద్దుసేయకుఁడు. ధనుర్బాణములారా! వీరవర సదన మలంకరింపుఁడు. చిత్తమా! శ్రీహరి పదసరసీరుహ ధ్యాన తత్పరవుఁగమ్ము.

(అనుబంధము.) 3.

ఆహా ! భగవద్ధ్యాన మాహాత్మ్య మెంతయని వర్ణింతును. శ్రీర మారమణు నొక్కమారు స్తుతించినంతనె నిర్మనస్తాపకుడనై, ప్రశాంతుడనగుచుంటిని. దీనియందింత మాధుర్యము దుట చేతనే మౌనికులమెల్లు నీశ్వరచింతనమే మహాత్మ్యప్రష్టమని, సర్వసంగపరిత్యక్తులై, ఫలాపేక్ష విసర్జించి, నిశ్చలతపస్సమాధి ప్రవేశించి, తరింతురు. నేనింక ద్వతవమునుగాక (నడచుచుండగ తెరలో నిద్దఱు మునులు హరినిబాడుచు ప్రవేశము.)

(అనుబంధము.) 4.

పాండు:—ఓహో ! హరినామామృత పానమునదూగాడు నీ మహానుభావులకెరగి సంకల్పసిద్ధుడనయ్యెద. (మునుల కభిముఖుడై) మహాత్ములకభివాదము. (నమస్కరించును.)

మును:—శుభంభవతు ! శుభంభవతు !

పాండు:—

చ. మునివరులార ! నేనిటు మి ♦ ముంగనుగొంటిని పూర్వపుణ్య సంజనితఫలంబుగాగ నని ♦ శంబు భవత్పదసేవజేతు సక్ గానిచనిము క్తిమార్గ మొన ♦ గూప్పడను గ్రహముంచినాపయిక్ ఘనులగు మీకశక్యమగు ♦ కార్యములేదు జగత్త్రయంబునక్.

1. ముని:—ఓయీ ! నీవెవ్వరు ? నిండుజవ్వనమున వైరాగ్యమేటికి ?

పాండు:—మహాత్మా ! నేను ధృతరాష్ట్రమహారాజునకు సోదరుడను. మృగయావిహారమునను నీ యరణ్యమునను దిరుగుచు మృగమిథునాకృతివహించి క్రీడించుచున్న మునివధూవరుల కపకారమొనరించి వారిచే "సంతానహీనుడవై దుర్గతులబొందుదువు గాక"

యని శపింపఁబడి నాకావస్థ్యేశ్వర ధ్యానమే గతియని నిశ్చయించుకొంటి.

2-ముని:—నీకు వివాహమైనదా ?

పాండు:—కుంతీమాద్రులను నిర్వుర మొనమొన్న నే గ్రహించితి.

1-ముని:—సరియె గలించిపదాలకి వగవకుము. ఏదియెట్లున్నను, సకుటుంబముగ నాశ్రమ ప్రాకారమొనరించుట యుక్తము. నీ సతులెచ్చటనుండిరి ?

పాండు:—ఇచ్చటికి కనతిదూరమున నంగలకోయపల్లె పనిపాపు గుడారమునందుండిరి.

2-ముని:—యువార్త నాశెఱింగిరిగా ?

పాండు:—దేవా ! నానలసమాచారము వినలేదు.

(తనలో) హాశ్రీనివాసా! నెంతయుంటివి? యింత నిర్దయ తగునా!

2-ముని:—అదే మాకిందనమా ?

పాండు:—మహాత్మ భూనా ! అదొక్కటి సత్కర్మనాచరింపఁగను నస్వస్థత్వ భార్యాకలితసంకల్పము. ఈ యుదంతము తెలిసిన నన్ను నిదుకుము నిటువమ్ముచుండ నోపు.

(అనుబంధము. ప.)

పాండు:—కాంతలారా! మీరాతనను, నాతనను జాలదూరము నా ప్రేమ దిరిగుఁడి పురింబున కేఁగి.

ఉ. శాంతనవాంఘ్రియుగ్మ మలఁ జంబులకేఁ బ్రణమిల్లినాఁడ సం
చారమునఁ బల్కి యనుగ్రహిజన కీర్త్యలకావ్యకి యుదయామా
ద్యంతముఁ జెప్పివారి హృదయంబులఁ బొందునిరేని వాని
గాఁ జింతయొనర్ప నే వినుతిఁ జేసితినంచు వచింపుఁడింపుగన్.

నేనీ మహాత్ములంగలసి, పరంబునకై ప్రయత్నించెద.

కుంతి:—ప్రాణేశ్వరా! తమపలుకుల కెదురాడుట కాదు. నానిన్ను పమాలకించి మమ్ముగూడ దమతోనుండుట కనుగ్రహింపుడు. మేము మీతపోనిష్ఠకావంతయు, భంగమురానీయక కుశ, ఫల, సమిధాదులం గొనివచ్చుచుం బరిచర్యలొనరింతుము. ఇట్టి యాచారముంగల వారనేకులుంగలరనుట కీ మహాత్ములు సాక్షులుంగారా!

1—ముని:—పాండు రాజా! ఈ యింతివాక్యములు యథార్థములు కాన మాయాశ్రమ సమీపంబుననే యొక పర్ణశాలనిర్మించి యందు నివసింపుము. ఇవియునుంగాక నీ కేవురుకుమారు లద్వితీయపరాక్రమాక్రమిత దిక్చక్రకులగువారుదయింతురని గోచరమగు చున్నది. గమ్యస్థానముంజేరిన పిదప సర్వము విచారింతము. పోవుదమురండు. (అనుబంధము 6)

(హస్తినాపురము, సభాభవనము, ధృతరాష్ట్రుడు, విదురుడు, పురోహితుడు, గూరుచుండియుందురు)

ధృత:—(పురోహితునితో) గురువరా! నాసోదరుడగు పాండు రాజు మునివృత్తి నరణ్యవాసుడయినట్లు, వేటకై యాతని వెంట నరిగినవారివల్ల వింటిమిగద! యచ్చటి విశేషములు తెలియుటకై మిమ్ముర్రావించితి. సెలవిచ్చెదరా?

పురో:—అంబికేయా! పాండురాజెల్లరికిం దలలోని నాల్కవంటి వాడగుట, యాతనిపై నాకుంగల ప్రీమాతిశయమున, నిన్ననే, యీ విషయము నాగ్రహంబునజర్చించితి. ఫలము ద్వంద్వనిర్ణయముగాం తోచినది.

ధృత:—దేవా! అటులయిన నాసోదరుఁడగు పాండుని యకాలమరణము నాకెంతో నష్టము సంభవించునోగదా! యీనారాజ్యాభివృద్ధికాతని భుజవిక్రమమే కారణము. జాత్యంధుఁడనై, రాజ్యార్హతలేని నన్ను, సర్వవిధముల గౌరవించి, సింహాసనాధిష్ఠితుఁగావించి, వినయవిధేయుఁడై, దేశాభివృద్ధిఁగోరి, శ్రమకునహించి, వినతరాజన్య ముకుటామూల్యరత్న ప్రభావిభాసమంజీరాలంకృత చరణునిగా నొనరించి, వశీకృతాఖిల భూమండలుండై, నాకెంతయో ఖ్యాతిఁగూర్చిన యనుంగు తమ్ముఁడు. వానప్రస్థాశ్రమస్వీకార మొనర్చినందులకే కుందురుచున్న నేను కుమారులనేమని విచారపడవలయునోగద. ఆర్యా! వివరించి సెలవిస్తురా!

పురో:—ఇట్టిప్రశ్నోత్తరభాగము, విపులముగ నుడువుటకు సాధ్యము గాదు, సమంజసముఁగాదు.

సేవ:—(ప్రవేశము) దేవా! జయము! జయము! ఎవరో యిద్దఱు ఋషులును, నేవ్వురు బాలురును నొకయువతియుఁగలసి వచ్చి ద్వారముకడనుండిరి. సెవరయాజ్ఞ!

విదు:—అవశ్యము ప్రవేశపెట్టుము.

సేవ:—చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

విదు:—(స్వ) కట్టా! యింతవఱకు హృదయకుహరమునఁ గుములుచున్న సంతాపాగ్ని యిప్పుఁడేటికో రవులుచుఁ బ్రజ్వరిల్లుచున్నయది (అని యాలోచించుచుండును.)

(ఋషులు, కుమారులు, కుంతి, ప్రవేశము.)

విదు-పురో:—మహాత్ములకభివాదము. (మునులకునమస్కరింతురు.)

ధృతి:—అయ్యా! నమస్కారము. దయచేసి యుచితాసనములలంకరింపుఁడు.

మునులు:—[illegible] శుభమగుఁగాక (కూర్చుండుదురు.)

ధృతి—దేవా! [illegible] గృహపావన [illegible]. నా దేశ [illegible] నుంటి.

1-ముని:—రాజా! [illegible] పాండు [illegible] చిర [illegible] [illegible] దినములా [illegible] [illegible] కుమారులు, [illegible]

ధృ—[illegible]! [illegible]?

[illegible] ([illegible])

1-ముని:—[illegible]? [illegible] [illegible] [illegible] రాజు [illegible], [illegible] దేవుని [illegible], మహా[illegible]డగు [illegible], [illegible] నుదయించి [illegible], సహదేవులను, [illegible] [illegible] జనించిరి. ధర్మరాజు ని[illegible] మానవ[illegible]. [illegible] పాండు [illegible] మొ[illegible]. [illegible] పారంగతుఁడు, న[illegible] [illegible] సహదేవుఁడు, [illegible]

వేత్తయై, దీర్ఘదర్శియయ్యు, యశంబార్జింపఁగలరు. యీతలువురు సోదరులచే, చతుస్సముద్రముద్రిత క్రమామార్గమున, ధర్మరాజు! వాసిగాంచుననుట యతిశయోక్తిగాదు. వివరింపఁదలచిన, మహాత్తృష్టమగు గ్రంథముఁగాఁగలదు. యింతతో విరమించితి. మేమింక మా నివాసమున కేగెదము.

ధృత:—అయ్యా! ఈ దీనులపై కృపయుంచుడు.

విదు-పురో—(సాగనంపుట నటింతురు. మునులు నిష్క్రమింతురు.)

ధృతె.—(పాండవులను) బిడ్డలారా! యిటురండు! నన్నాలింగనమొనరింపుడు (పాండవులుఁ గాగలింతురు) (ధృతరా॥ చేతుల దడుముచు) కటకటా పసితనంబుననె, తండ్రిలేనివారయితిరా! నాయినా (విదురునితో) అన్నా! జననిసమేతముగా కుమారులను, నన్నును, లోనికిగొంపొమ్ము (పురోహితునితో) గురువరా! సెలవిచ్చెదరా?

పురో:—మంచిది. యీ కుమారులఁ ద్రోణాచార్య శిక్షలోనుంచుతు.

(అందరుఁ బోనలేచెదరు. తెరపడును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

సంక్షిప్త భారతము.

ద్వితీయ ప్రకరణం.

ప్రథమ రంగము.

(ద్రోణాచార్య గృహము — ద్రోణాచార్యుడు [illegible] ప్రవేశించుచున్నారు.)

అర్జు — ఆచార్యా! నిన్నటి ధనుర్విద్యా [illegible], సుయోధ నుడు [illegible] ?

ద్రో॥ — ఏమనుచున్నాడు? [illegible] నీ పాటవమునకు, లాఘవమునకు, [illegible] చితి. ఇదియే కారణము.

అశ్వ — తండ్రీ! నేనును [illegible] విలుకాండ్రమైన నీ పాండవమధ్యమునకు [illegible] ?

అర్జు: — ఆచార్యకుమారా! [illegible]. నన్ను [illegible] చుచుంటివా? [illegible] లుచున్నాడు.

ఉ. మీఁదయు కారణంబునను ◆ మేయపరాక్రమ విక్రమంబు సం
పాదితమయ్యెఁగాని యటఁ ◆ బాల్గుని లావిసుమంత యైనియుఁ
లేదిది నిశ్చయంబు చను ◆ నే ? కురువృద్ధులు మెచ్చిరంచు నా
మోసముగల్గితా మొదను ◆ బొంగిపొగడ్తల సద్వచస్సులుల్.

అశ్వ—ఫల్గునా ! కురువృద్ధులేమి ? నీ శరసంధాన నైపుణ్యము సకల నరనారీహృదయంగమమై గనుపట్టలేదా ?

(సరస్వతియును ద్రోణాచార్య కుమారితో ప్రవేశము)

సర—తండ్రీ ! కలికాలమిప్పుడే ప్రారంభమయ్యెనా ?

ద్రోణు—అమ్మా ! ఏమిది ? కలిప్రవేశంబ యేమిటికి ?

సర—జనకా ! నేను సహవాసినులతో జలంబులకై భాగీరథికేగ నొక పంచమ కన్యయు స్నానంబునకై గాను నేగుదెంచి యేమెంతో వలదని నను పిలిచి భగవదారాధకునకుఁ దనతండ్రి కొఱకై పుష్పముల సేకరింపవచ్చితినని మా స్నానఘట్టము ధిక్కరించి గ్రహించిన దనంతమేమిం కొంత పరిహాసమునకేగి సలిలములు చల్లికొంటిమి. నేనా గోసంగివాని చూచి “ సింహ యువకనుమా ? మా తండ్రిగారు కుంభసంభవున కెఱింగించెదనులే ” యని బెదిరించితిని కాని యది మాటలయ్యె.

అజ్జు—దేవా ! నీతివిరహితులు దండింపఁ దగరా ?

అశ్వ—తండ్రీ ! ఉపేక్షయా ?

ద్రోణు—స్వగృహంబులకుఁ బొండు నేను స్వయముగాఁ జని, యా వార్త సుయోధనున కెఱిగించి యాతనిచేఁ బ్రతిక్రియ నాచరింపించెద (కూతురితో) అమ్మా ! నీవు లోని కేగుము.

సర—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

ద్రోణు:—(అర్జునాశ్వత్థామలతో) ఇట్టి కార్యములకు మనము స్వయముగా పోఁగూడదు. ఏలనన ప్రజా సంరక్షణకు సుయోధనుడు నియమింపఁబడెఁగాన నతఁడే దండింపవలయు. నిదియునుంగాక యాపెతండ్రి యాజ్ఞా ప్రకారము చేయకున్న శిక్షించుననుభయము నను భగవంతుని నిమిత్తమునుటచే నతిపట్టుదలగను నట్లాచరించి యుండె. యీవార్త రాజున కెఱిగించిన నతఁడు వర్తమాన మంపి గాని స్వయముగఁబోయి కాని నేరమును విమర్శించును. కావున రాజుకడకు నే చనివచ్చెద.

అశ్వ-అర్జు:—చిత్తము [తెరపడును]

ద్వితీయ రంగము.

(ప్రాంతివెలువలిభాగము, కృష్ణమందిరము, కృష్ణదాసుడను పంచముడు శ్రీకృష్ణవిగ్రహముఁ బూజించుచుండును)

కృష్ణ:— అనుబంధము 7.

ఓభక్తవత్సల! జగన్నాథ! నందనందన! శ్రీకృష్ణా! భవబంధవిమోచన చణంబగు త్వన్నామమంత్రముఁ బఠించునీదీనునిపైఁ బ్రేమ లేదా! వేదములు; వేదాంగములు నీ ప్రభావము, సమస్త చరాచరములకు నీవేయాధారము, బ్రహ్మేంద్రాది బృందారకులకేని నీమహిమ వర్ణింపసాధ్యముగాదు. మహత్తరప్రకాశాతిశయమే నీకళ, నీస్వరూపము, సృష్టి, స్థితి, వినాశకారణుండవు. భక్తజనామోద సంధానకర్తవు. మఱియునోకృష్ణా!

శా. నీవేమత్స్యము నీవెకూర్మమవునున్ ♦ నీవే వరాహంబునున్
నీవే శ్రీనరసింహవామనులు నీ ♦ వే జామదగ్న్యుండవున్
నీవే రాముఁడ వీవె కృష్ణుఁడవుఁ ♦ దంత్రీ! సర్వలోకేశ! నన్
గావన్ రావె దయారసాంబునిధి ♦ కృష్ణా! దీనసంరక్షణా.

ఓ దేవదేవా! శేషశాయి! ముకుందా! గోవిందా! నీ సేవకులకు సేవకుఁడను నీదాసులకు దాసుఁడను నిన్నే నమ్మితి ఓయదుకులాభరణా! గోపీవధూనాయకా! రక్షమాం రక్షమాం (అని తలవంచి నమస్కరించుచుండును.)

(పటాక్షేపముగ నొక సేవకుఁడు ప్రవేశించి)

సేవ:—ఓయీ! నీవెవరు?

కృష్ణ:—(చూచి) అయ్యా! నేనొక దాసుఁడను.

సేవ:—ఓహోహో! అటులా! సరి సరేగాని నీపనికార్యము నింతతో వదలి కులవృత్తిని వహింపుము. ఇయ్యది ప్రభువగు సుయోధన చక్రవర్తి యాజ్ఞ.

కృష్ణ:—అయ్యా! ఇదేటిన్యాయము. నాయీశ్వర సేవవలన ప్రభునకే లోపము ఘటిల్లె? నిష్కారణముగ నానియతికి భంగముఁ గావించినందునఁ దమకేమిలాభము. భగవధ్యానమునస్వామా? ఈశ్వరసృష్టియందుఁ గొందఱస్వాములుఁ గొందఱనస్వాములని విభజింపఁబడియుండెనా? ఒకతండ్రికిఁ బదుగురు కుమారులుదయించి పదిమార్గములసంచరింతురుగాక జనకుని దృష్టిలో నెల్లరొకేవిధమున గోచరించుటసహజముగద. అట్టియెడ నన్నేల శ్రమఁబెట్టఁదలఁచిరి? వలదు. వికలతఁ

గలిగింప నేమి. ఈనాపాపిష్ఠ నాస్వభావమునకు విస్మయించి క్షమించుచున్నాఁడు.

సేవ :—(స్వ) ఈతఁడు మహానుభావుని వలెఁ దోఁచుచున్నాఁడు. గాన నేవని మహారాజులకే విస్మయించెదరు. పిమ్మట ప్రభుత్వము. (ప్రకాశముగా) సరియె రాజ్యమునకిదే యుత్తరము?

కృష్ణ :—చిత్తము నేనేమందును.

సేవ :—మంచిది. (నిష్క్రమించును)

కృష్ణ :—ఓ పరమాత్మా! పురాణపురుషా! ఏమి యీ యన్యాయము. ఏమి యీ ఘోరము ఏమి యీ శాసనము. ఇట్టి కష్టము మెండైనఁగలదా? ఈనాపనులు నీవు సహించినది కదా? నాయంతరాత్మవు నీవుగావా? నీవులేనిచో వెయ్యండఁ గలదు? నీచేతనే నిండు జీవముండుగలదు? ఏది నీ చిద్విలాసముగాదు! ఎట్టిది నీ లీలాంగము! ఓ సర్వసాక్షీ! దీనబంధూ! నిన్నే నమ్మితి నిన్నే కొలుచుచుంటిని. నిన్నే సేవించితి. ఓ జగన్నాథా! ఏమున్నను నీదయనుము దేవా! శ్రీకృష్ణపరమాత్మా! రాజ్యాధికారలక్ష్మిం చియె యున్నావి. హా-హా! హరి! శరణము! హే హేమా.

అంకము. ౮.

దుర్యో :—(సక్రోధముగా ప్రవేశించి) ఓరీ! దుష్టుఁడా!

గీ. నీచమతి నేచుఁ గూడను సంకోచ మెడలి
బ్రాహ్మణులు నీరములఁగోను బాధింపి
నట్టి దోసముజాలక నాయమునకుఁ
గూడము నటుచరింతువే? క్రూరచిత్త.

కృష్ణ :—(కరములు మోడ్చి) మహారాజా! రాజరాజమహారాజ! తామా గ్రహింప నేనెంతవాఁడను. నేనేమపరాధ మొనరించితిని. నన్నేల దండింప నెంచితిరి ? కొలదిదినములనాఁడు పాండవాగ్రజుం డీమార్గ మునఁ జనుచు, నన్నుంగని యత్యాదరముఁజూపనే? దేవవ్రతులగు భీష్ములవారును, వ్యాససమానులగు విదురులును, నొకప్పటినావి భాసముఁగని పరమానంద భరితులైరే! తమకాగ్రహమేల? నా నేరమేమి ? ఎవఁడే తనువొసఁగెనో ఎవఁడు పెంచెనో ఎవఁడుకను రెప్పవలెఁ గాపాడుచుండెనో, వాచానగోచరుఁ డెవ్వఁడో సర్వముఁదానైయున్నవాఁ డెవ్వఁడో ? ప్రళయాంతమున సకల మెవ్వ నియందు లీనమగునో, ఎవఁడు నిరాకారుఁడయ్యు సాకారుఁడ య్యెనో, ఎవ్వని పూజించుట వలన దుఃఖసాగరము లింకిపోవునో, సంసారము లింకిపోవునో, సంసారకూపమునంబడి మార్గ మెఱుఁగక నెక్కడఁబడువారికెవఁడు చేయూతొసఁగి యొడ్డునఁ జేర్చునో, మనము ఒప్పులగు దేహులకు నానావిధ యుక్తుల నెవఁడొసఁగునో యే నాదబిందు కళాతీతుని దివ్యచరిత్ర శ్రవణమున సకల మహాపాత కములు పటాపంచలగునో, అట్టి భగవంతుని సేవించుట నేరమా ? మానవజన్మ దొరకినందున నాచరింపవలసిన దింకేమి కలదు ? నీచమార్గముల సంచరించి పతితులయి నశించి మరియు జన్మించి నందునఁ బ్రయోజనమేమి? జన్మరాహిత్యపదవికై పాటుపడవలదా! కాన నన్ను క్షమింపుఁడు.

దుర్యో :—ఓరీ! మూర్ఖా! వినుము సకల ప్రపంచమునకు భగవంతుఁ డాధారభూతుఁడైనను, మంత్రబద్ధుఁడు, తన్మంత్రము, బ్రాహ్మణా ధీనము గావున, బ్రాహ్మణేతరులు, తపమాచరించుటకుఁ గాని వేదాదు లభ్యసించుటకుఁగాని వలనుపడదు. సరికదా

ఘోరం పాతకము. పాపులదండించి సన్మార్గముఁ గరపనిచో నా పాపఫలము భూనేతలకుఁ జెందును. కాన నీవవశ్యము దండ్యుఁడవు.

కృష్ణ:—ఆహా! శ్రీకృష్ణా! ఏమి నాపాపము? ఇంతకాలమునుండి భజించెడి యీదీనునిపై దయలేదా! ఇదియును గనుగొనుటయా! ఇంతటి యగ్నిపరీక్ష కేఁదాళఁజాల రక్షింపుమా. మాధవా!

దుర్గ:—ఛీ! ఛీ! పాపిష్ఠా! ఇనినకాలందిని నీచెడువర్తనము బయల్పడుచున్నదే? నిరంతర నారీలోలుఁడై గొల్లబొట్టెలఁగూడి పసుల మేపుకొనుచు పొలములందిరుగు సత్యమానినియు, గోపస్త్రీవిస్త్ర చీనాంబరచౌర్యుఁడును, శాపదగ్ధ స్త్రీయువకుల సంభోగముఁ దునునగు వెట్టిగొల్లనిరా? నీప్రభుగ నమ్ముచుండని ప్రార్థించుట? యిదుర్మతిమేటింత క్రోధ హేతువు, వినుము.

ఉ. "ఎవ్వఁడు పూజనీయుఁడొ మను ♦ నీతిగలిదానినిఁ బూజసేయరాదే
యెవ్వఁడు దనస్థానమాయాతని ♦ నిగతి నెవ్వఁడు గొల్చుచుండునో
యవ్విభురాజ్యమందిమన భ ♦ యంబు సత్యము, నాశనంబునున్
నిన్నటిదెంగనె" నసుచు ♦ నీతిని దండ్యుఁడవే వవశ్యమున్.

ఇదే నీ విగ్రహము పట్టుచున్నాఁడ. నీ దుర్మార్గమునింక మాని పొమ్ము. (అని కృష్ణ విగ్రహమేటిలోఁ బారవైచును.)

కృష్ణ:—హా కృష్ణా! నేను వచ్చుచున్నాఁడ (అని గంగలో దుముకును ప్రవాహమధ్యమునుండి యొక విమానమునందు కృష్ణదాసుని గూర్చుండఁబెట్టుకొని మహావిష్ణు గగనంబున కేగుచు సుబోధ మునితో)

విష్ణు:—నీతిగలవారికి జాతితో నిమిత్తములేదు. నాభక్తుల సెన్నటికిని

విడువను. దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణమే నాముఖ్యకర్తవ్యము.

(విమానము పైకి పోవును.)

(దుర్యోధనుఁడు వెల్లఁబోయి చూచుచుండును తెరపడును.)

తృతీయాంకము.

(వారణావతమందలి లక్కయిల్లు, భీముఁడు తక్క తక్కిన వారు శయనించియుందురు.)

భీము:—కటకటా! గవాక్షశూన్యమై, వాయుసంచారనిరోధమైన, యీ మేడయందు నిదురబట్టకున్నదిగదా! ఆహా! దుర్యోధనుఁడెంత కపట ప్రేమనటించెను. తమ్ముని సఖులనిద్రితులైన యోగనిద్రఁ, కుమారుని పైఁగల ప్రేమను వెలిబుచ్చుచు, సముచితగౌరవమునుండఁదగు మమ్ముల నీలాక్షాగృహమునను౦చె ఇంకేమిఁ గావింపనుండెనో తెలియదు (క్రోధముతో) ఓరీ! చెనఁటిదుర్యోధనా! ధర్మనందను నిశాంతె నీవధికుఁడవనియా? భగ్గనుమందిరమున వసియించి, మమ్మీ లక్కయింటనుంచితివి? మహాత్మా! నివాసమందిరమునుబట్టి విఖ్యాతి గలుగునఁట! పాండుసంతతి నీకేమపకారమొనరించెనని యింతటి ద్వేషమూనితివి. నీ దురాగ్రహమె నిన్ను నశింపఁజేయునా? పినతండ్రికుమారుఁడు, పరమధర్మవేత్త, క్షమాగుణప్రధానుఁడు, నజాతశత్రుఁడునగు, యుధిష్ఠిరుఁడు, విచారపడుటయే, నీవంశనాశనమునకు హేతువుగానె యుండును. ధర్మనందనుఁడానతీయమి, యేయిడుములైన సహింపవలసెఁగాని, లేకున్న నీపాటికీ భీమసేనుఁడు, సహోదర్యంబుగ నిన్ను నలియఁగొట్టకుండెడివాఁడా! కానిమ్మింత

టితో విస్తృతిగకుము. పాండవులఁ బరిచారకులకంటె హీనముగఁ జూచెడి నీ యహంకారమడుగంటకుందునేమో చూచెదనుగాక. (ఆకసమువంకఁ జూచి) అహాహా! అర్ధరాత్రము గావచ్చినది. ఎల్లని నించుక కూర్కెదను. (అని తలుపు వేసికొని పరుండును.)

భటు:—(ప్రవేశించి) ఇదియే లక్కమేడ. పాండవులిందే నివసించుచుందురు కాన, నాఁ డిసింపక నావచ్చినపని నెరవేర్చుకొనియెదఁ గాక, (అని యించుక నడచి) త్వరపడుటకాదు. ఇంతేదయిన, నెవ్వరేని బయుండిరేమో పరిశీలించి, పిదప చిచ్చుముట్టించెద (నలుదిక్కులు వెతకి) యెవ్వరును లేరు నిరభ్యంతరముగఁ దగుల బెట్టెదను. విదురాదులెఱింగి నిందించినను, సుయోధనమహారాజు గొప్పబహుమతి దయచేయును. ఇంక నాకేమికొదువ. ఏవిధమునైన ధనార్జనగద చేయవలయునది. ఇంక త్వరపడియెద. (అని లక్కమేడకు నిప్పుముట్టించి, దూరమున నదాగి చూచుచుండును. మేడ కాలిపోవుచుండును.) ఆహా! భస్మమగుచున్నది. పాండవులును నశించెదరు. నేనింకఁ బోయెదను. (అని నిష్క్రమించును.) (తెర పడును.)

—·(o):—

నాల్గవ రంగము.

(విదురుని భవనము. ముందటి చావడి. విదురుఁడు గూర్చుండి)

(అనుబంధము ౭.)

ధర్మజాదులు, నందనందనానుగ్రహమున లాక్షాగృహమునుండి వెలువడుటకు నాచేనిర్మింపఁబడిన భూకంధరమునుండి బయల్వెడి

మహాదరణ్యముల నిర్గమించి, బ్రాహ్మణవేషధారులై, యేకచక్రపుర మున, మధుకరజీవనులై కాలము గడుపుచుండిరని వింటిని విష రాశియగు దుర్యోధనుని మూలమునఁ గద వారలకిన్ని యిక్కట్టులుఁ గలుగుచున్నవి. ఒక్కయాతనినే యననేల, నృపుఁడుమాత్రము సా మాన్యుఁడా! పుత్రునిపైఁగల యనురాగాతిశయమున నతఁడు కోరి నదెల్ల సమకూర్చుచుండుట లేదా! అందువలననేకద వాని దుర్మార్గ ము మఱింత హెచ్చుపెరిగినది. కటకటా! ధర్మనందనా! నట్టియుమాయి కుఁడవే! యెట్టులుంటివి తండ్రీ! ఓభీమార్జున నకుల సహదేవులారా! మీ మీపరాక్రమముల మఱుగుపఱచి, యనన్యజన దుస్సాధ్యములగు నాయుధముల ధరించు కరములఁ బిచ్చపుజోలె లెట్లు పట్టితిరి? ఓపాం డుమహిషి! కుంతీ! నీకొమరులపాటు వీక్షించి యెట్లుమురపిల్లుచుంటి వో! అయ్యో! మీకా యిట్టి దుర్గతి! యేమిసేయనగు పరమాత్ము డగు శ్రీకృష్ణభగవానుఁడే మిమ్ము రక్షించుగాక. ఓకృష్ణా! పరాత్ప రా! దీనబంధూ! ధర్మపక్షపాతినగు నీవే సర్వమునకాధారుఁడవు! వేదస్వరూపుఁడవు. సకలాంతర్యామివి. సాక్షీభూతుఁడవు. దుర్యోధ నునకు నీతత్త్వముపదేశింప కృష్ణదాసుఁడను, నేను యెట్టయినను పుష్ప కాహూతుని గావించి స్వర్గమునకుఁ గొంపోయితివి కన్నులార నయ్యది వీక్షించియు, నట్టి వైకుంఠుఁడు పాండవుల యెడఁ గలఁడని తెలిసియు, మాహాత్మ్యము వీడఁడెన్నఁడే! యేమనవలయు, నధర్మమభివృద్ధిఁగాంచునా! పాండవులెన్నటికేని సుఖింపకుందురా! పాండవులే కాదు. నిన్ను దెలి సినవారికి లోపముండదు. సకల జనులు నీ సేవకులు. నీ సంతానము! ధర్మమే నీవు!

సేవ:—(ప్రవేశించి) అయ్యా! ధృతరాష్ట్రమహారాజుగారు మిమ్మం దులతో దోడ్కొని రమ్మని సెలవిచ్చిరి.

విదు:—ఓహో! అటులా? పోవుదము పద. (లేచును)

(తెరపడును.)

అయిదవ రంగము.

(ఏకచక్రపురవీధి చంకజోలితో భీముఁడు చారముగాఁ బ్రవేశించును)

అనుబంధము 9.

ఓయీ! వృద్ధరాజా! కేవలాంధుఁడవే యనుకొంటిని. దుష్ట కాంగుఁడవు గూడ నైతివా? నీవునుఁ గుత్సితుఁడవగుటంజేసియే కద. వానియాటలు సాగుచున్నవి. ధర్మజాజ్ఞచే బంధింపఁబడిన భీమ మద వారణము స్వేచ్ఛావిహార మొనరింప లేకుండెఁగాని, మీప్రతాపాం కుశమునకు జంకియుండ లేదని తెలంపుఁడు. ఎన్నటికేని యీ కౌంతేయ హృదయసంతాపాగ్నియే ధార్తరాష్ట్ర శతారణ్యమును దహించునని నమ్ముఁడు. ఏనాటికైన నీభీమహార్యక్షము కౌరవనాగసమూహముపై కురికి, పద, బాహు, ముష్టి ఘట్టనంబుల నలిచివేయునని యూహిం పుఁడు. కుంతీసమేత పాండవపంచకము, లాక్షాగృహంబున నశించిరని యువ్విళ్లూరుచున్న మీమీ సంతోషములు సంతాపములుగ పరిణ మింపకుండునా? చూచెదఁగాక.

కుంతి :—(ప్రవేశించి) నాథునా! భీమసేనా! శాంతింపుము; ఇడుమ లనుభవించిన వారికే జయముగలుఁగును. అనిమిత్తాగ్రహము గూ డునా? నీవలన నేఁడొకరికొక యుపకారము కావలసియున్నది పోవు దముర మ్మా.

భీము :—అమ్మా! ఈనాడెక్కడఁజూచినను లేదనువారేకాని వట్టిపు కబళంబిడినవారు లేరు. క్షుద్బాధచే కడుపు మండుకొని పోవుచున్నది. ఇట్టి దురంత దుఃఖమునకుఁ గారణ భూతులగు కౌరవ ఛండాలురపైఁ గాక యింకెవరిపై నాగ్రహపడవలె? వెఱ్ఱితల్లీ! యెవ్వఁడిట్లు పలికితివిగద.

కుంతి :—నాయనా! నీయాఁకలి బాధ నాహృదయమును రంపకోత కోయుచున్నది. కానిమ్ము కష్టములు కాపురముండునా? భగవంతుఁడులేఁడా? యిట్టిసమయమునందే యోపిక సేయవలయు నిఁకరమ్ము.

భీము :—అమ్మా! నావలనఁ గావలసిన యుపకారమెవ్వరికి? అది యెయ్యది.

కుంతి :—మనమునివసించు గృహాధికారియగు బ్రాహ్మణునకుఁ బ్రాణ దానము సేయవలయు.

భీము :—(స్మృతినభినయించి) తల్లీ! బకాసురుఁడను రాక్షసుఁడీ పౌరుల బాధించుచుండెనని వింటిని. వీరికాయాపదసంప్రాప్తమయ్యెనా!

కుంతి :—తనయా! వానివధించి యీప్రాణగండమునుఁ దప్పింతువుగాక వానికొఱకు సిద్ధముచేయఁబడిన భోజ్యపదార్థములు మెనుబోతుల బండిపై నమర్పఁబడియుండె. నీవవి కడుపునిండ భుజించి, వధావిధానమరయుదువుగాని త్వరపడుము.

భీము :—అమ్మా! యింతకంటె సంతోషముగలదా! బ్రాహ్మణార్త్యముఁదీర్చుటకంటె పుణ్యముండునా! అందునను సామాన్యుఁడు గాక వేదసిద్ధియై శుద్ధస్ఫటికము వోలె నిష్కల్మషుఁడై బందుగుల కంటె మోమోటమున మనల నాదరించిన పరోపకారియెడల నుపేక్షయా! పోవుదముపద. (కుంతి, భీముడు నిష్క్రమింతురు.)

(భీముఁడు నిష్క్రమించుచు) అనుబంధము 10

(నిష్క్రమించును.)

(తెరయెత్తఁగ నరణ్యము.)

ఆరవ రంగము.

బకా:—(ప్రవేశము) ఓరోరి ! యేకచక్రపురకార్యులారా !

శా॥ కోపస్ఫూర్తికిఁ దాళఁజాలమని యా ♦ క్రోశింపుచున్ జేరి నీ
పేపాలింపుమటంచు వేఁడికొనగా ♦ విశ్రాంతిగ్గైసేసి పో
నీపాపంబని మిమ్ము నెల్లఁగను మ ♦ న్నింపంగ, నేఁడిట్టి దు
ర్వ్యాపారంబున, నాకునోగిరముఁ బం ♦ పంబోక గర్వించిరే ?

(ఆలకించి) బండిచప్పుడగుచున్నది. వచ్చుచుండనోపు (తెరలోఁజూచి) అదిగోనది నానిమిత్తమై వచ్చుచున్నదియే. వీఁడెవ్వఁడో యందలి పదార్థము లుచ్ఛిష్ట మొనరించుచుండె నదలించెద. ఓరీ ! చెనఁటీ ! కాలాతీతమైనదను శంక లేక, మెల మెల్లగఁ దోలుకొనివచ్చుటయేకాక పాకములఁ జవిజూచుచుంటివా ? ద్రోహీ ! ఖండశాసనుఁడగు బకాసురు నెఱుఁగవా ?

భీము:—(తెరలో) యీభోజనసామగ్రి నేనాహరించినను నీకు నష్టములేదు. యేమందువా ! నేనుగూడ నీచే భక్షింపఁ బడువాఁడనేకద.

బకా:—ఏమి యీగాంభీర్యము యీవటుకింతటి మగవానిఁ జూడనైతినే. వీఁడు పురజనులప్రోత్సాహమున నాతోఁ బోరాఁడవచ్చినట్లు

న్నది. కానిమ్ము నాచేతిలో నెందఱుహతముకాలేదు. (తెరలోఁ జూచి) మూర్ఖా శకటముచ్చటనే నిలిపితివేమిరా ?

భీము—ఇదిగో ముందుగ నేనే వచ్చుచున్నాఁడ (అని ప్రవేశించి.)

ఉ. ఓరి మదోగ్రకల్మషుఁడ ! ♦ ఱొమ్ముచెండు సోమఁపోత ! రాక్షసా
వారకఁ నేకచక్రపుర ♦ వాసులఁగాసిలఁ జేయునిన్ను, దో
స్సారతఁబట్టి, చీల్చి, యము ♦ సన్నిధికంపెద ! బుద్ధిగల్గినన్
దూరముపొమ్ము వేతొలఁగి ♦ దుష్టుఁడవైనను, నిన్ క్షమించెదన్.

బకా:-శా. ఔరా! యెంతటిసాహసుండవుర? దు♦ర్వ్యాపారదుర్గర్వవి
స్తారు న్నిన్నువధింపఁజాలనటరా? ♦ శౌర్యంబవార్యంబుగన్
గ్రూరారణ్యదవానలాయిత ఘన ♦ క్రోధాత్ముఁడా, నీబకుం
డా!రక్షింపుమటంచు,నీచునొకనిన్♦ప్రార్థించుటల్ దుర్మతీ!

ఇపుడేనిన్ను మ్రింగి వేయుచున్నాఁడఁ గాచికొమ్ము (అని భీముని మీఁదికురుకును)

భీము:—(బకుని క్రిందఁబడవైచి తొక్కిపట్టి)

ఉ. "క్రూరనిశాటుఁ గూల్చి రణ ♦ కోవిద భీమపరాక్రమంబు ని
ర్వైరుల సైతిమింక మన ♦ వచ్చు యథేచ్ఛగ" నంచుఁగొ
ప్పునన్ గేరుచుబౌరులెల్లరవి ♦ నీతునినిన్ గనవతుగాక
భూభారము దగ్గుగాక! నీకఁ ♦ బ్రాణము వాతువుగాక దుర్మతీ.

(అని బకాసురుని కాళ్లపట్టుకొని చీల్చుట నటించును తెరపడును.)

ఏడవ రంగము.

(నారాయణశాస్త్రి, రామశాస్త్రి, అని యిద్దఱుబ్రాహ్మణులు)

నారా:—త్వరగా నడచిరావేమిరామశాస్త్రి !

రామ :—నారాయణా ! నీవుపడుచువాఁడవు, నీతో నడువఁగలనా ?
అయితే నారాయణశాస్త్రీ ! ఆభూసురు లెవ్వరో చెప్పకపోతివి.

నారా :—ఎవరో నాకుమాత్రమేమి తెలియును కాని వేషములట్టున్నను కేవల విప్రులనుటకు వీలులేదు.

రామ :—అన్నదమ్ము లెందఱో.

నారా :—పంచపాండవులనునట్లు, వీరును నైదుగురే.

రామ :—అయితే ! కౌరవులు, యాదవులుఁగూడ స్వయంవరమునకు వచ్చిరా ?

నారా :—ఆహా ! వేడుకఁజూచుటకు విదురుఁడును వచ్చెనట.

రామ :—ఇఁకపోవుదమురద. (నడచుచు) ఇదిగో మన మిరువురము వారికెదిక్కునఁ గూర్చుండవలయుఁ జుమా !

నారా :—ఇటు వీలుండదు. నేను ద్రుపద పురోహితునకు సమీపమున నుండవలయు.

రామ :—సరే ! వీలునుబట్టి చూతము నడువుము.

(ఇద్దఱునిష్క్రమింతురు.)

ఎనిమిదవరంగము.

(తెరయెత్తగా) స్వయంవర మండపము, దుర్యోధన, దుశ్శాసన, కర్ణ, శకుని, వికర్ణ, నారద, విదుర, బలరామ, కృష్ణ, సాత్యకి, నారాయణశాస్త్రి, రామశాస్త్రి, బ్రాహ్మణులు, బ్రాహ్మణవేషపు పాండవులు, ద్రుపదుఁడు దుష్టద్యుమ్నుఁడు, పురోహితుడు కూర్చుండి యుండగా చెలికత్తెతో ద్రౌపది యొకప్రక్కనుండును.)

ద్రుప:—(పురోహితునితో) గురువరా! ధరారమణులెల్లరుఁ దయ చేసిరికద.

పురో—అందరు విచ్చేసిరి.

నార:—ఇంక నాలసింపఁదగదు దుర్యోధన సార్వభౌమా! లెమ్ము! నీ వేసముద్ఘాఁడవు మత్స్యయంత్రము భేదింపుము.

ద్రుప:—భూభుజులారా! భూసురులారా! యజ్ఞవేదిసంభవయగు నా యనుంగు కూతురు పాంచాలిని, యీ యంత్రముఁ దెగనేయు బాహుబలసమగు) డేకులజుఁడైనను బరమానందమున నొసఁగి వివాహ మొనరింప ఘణం బేర్పరుపఁబడెగాన నేతత్కార్యనిర్వాహణమునకుఁ గడంగుదురుగాక యని కోరుచున్నాఁడ.

దుర్యో:—(బాణ మెక్కు బెట్టి తప్పిపోవుట చే సిగ్గున దలవంచి కూర్చుండును.)

కర్ణ—(దుర్యోధనునితో) మహారాజా! నీవు భేదింపఁగలిగియు, నాయందలి ప్రేమాతిశయమున విడచితివని యూహించితి. ఇదే నరకుచున్నాఁడఁ (బాణము విడచి భిన్నుఁడగును.)

నార:—కర్ణా! ఆవగింజంతలో దప్పిపోయితివిగాని లేకున్న గన్నియ నీకే లభించియుండును.

విదు:—(నారదునితో) మహాత్మా! గుణప్రధానమగు స్వయంవర మునకు కులమానవసరముగద.

నార:—అగును నేనేమంటిని? కర్ణునియందు నాకు భేదముండునా ఇంకొకరియందు ప్రేమముండునా (దుశ్శాసనునితో) యువరాజా! ఆలసింపకుము.

దుశ్శా:—(తనలో) విలువిద్య నెఱుంగని నేనెట్లు కార్ముకముఁబట్టుదును (ఆలోచించి) కానిమ్ము చూచెదనుగాక (అని ప్రయత్నించి కర్ణ దుర్యోధనులవలెనే చిన్నబుచ్చుకొనును)

నార:—(కృష్ణునితో) దేవా! వాసుదేవా!

అనుబంధము. 11

కృష్ణ:—మహాత్ములు ధీరదర్శులుగద.

శకు:—బలరామ, సాత్యకులు మిన్నకుండిరేమి?

సాత్య:—నీవుంటివను తలపున.

శకు:—నేనురారాజుతో వినోదార్థముగఁ జూడవచ్చితిని.

సాత్య:—తదితరులు సల్లాపములగాఁగూడదు?

నార:—శకుని, సాత్యకుల వాగ్వాద మతిక్రమించుచున్నది. ఇంక జాలించి కార్యసాఫల్యమునకు యత్నింపుఁడు.

ద్రుప:—క్షత్రియులికెవ్వరు సాహసింపనిచో మిగిలినవారు కడంగుఁడు. సందేహింపకుఁడు.

బ్రాహ్మ:—(ఒకరిమొగ మొకరు జూచుకొందురు)

అర్జు:—(లేచి) (కృష్ణ, నారద, ధర్మనందనులకు మ్రొక్కి-)

(తనలో) కుంభసంభవాశీర్వాద ప్రభావమా! నాపై దయయుంచుము. (అని విల్లెక్కిడి యంత్రముఁ ద్రుంచును. ద్రౌపది పాండవుని మెడఁ బూలహారముంచి కన్నులలో పలికిపోవును)(కృష్ణుడు మొదలగువారు సంతోషింతురు) (దుర్యోధనాదులు క్రోధము సూచింతురు.)

నార:—పాంచాలదేశాధీశ్వరా! ద్రుపదా! ఇంకేల యాలస్య? నీపట్టి నీ కార్ముక విద్యానిపుణుండగు భూసుర శ్రేష్ఠునకొసగి కళ్యాణము నొనరింపుము.

కర్ణ:—మునివరా! అధర్మమంగీకారమా? బ్రాహ్మణుఁడు క్రమముగ నాల్గుజాతులకన్యకల స్వీకరింపవలసి వచ్చినను దొలుతనే క్షత్రియాంగనఁ గొనదగునా?

దృప:—ఏవిధమైననేమి స్వయంవరము నందీ ప్రశ్నకవకాశమే లేదు. నిర్ణయించిన విధమునకు మార్పు కలుగునా?

నార:—అంగరాజా! నీవేజయించిన నీకే యొప్పించెడివారు. సూతకుల సంజాత మభ్యంతర పెట్టెడిదా?

శకు:—యీద్రుపదుఁడు, ద్రౌపది నీబ్రాహ్మణ వటునకిచ్చ నెంచియే నిమిత్తమాత్రముగ స్వయంవరముఁ జాటించి రాజలోకమున కవమానము ఘటించెఁగానఁ నవశ్యము దండ్యుఁడు.

దుశ్శా:—మామా! గాంధారరాజా! లెస్సగ గ్రహించితివి.

దుర్యో:—బుద్ధికి బృహస్పతి తుల్యుఁడు.

కర్ణ:—ఈయది నిశ్చయము. ద్రుపదు నెల్లెనిఁ బరిభవించి తీరవలయు నాతనికి బాసటయైయుండఁగోరువా రెవ్వరేని గలిగిన ముందంజ వేయుఁగాక పురుషపుంగవుల కింతకంటె మనశ్శల్యమే లేదు. మేము మాంసపిండపుఁ బిడుచువారముఁ గాము.

దృష్టు:—ఓయీ! సూతపుత్రా! విడువరేమి? విడువక నేమొనర్పఁ గలరు?

భీము:—ఏమొనర్పఁగలరా! అస్మద్బాహాసానలమున నల్లులగతి మాడి పోగలరు?

నార:—(విదురునితో మెల్లగ) విదురా! ధూమజాలావృత విస్ఫులింగముపగిదినున్న నీతఁడు భీముఁడా! యేమి?

విదు:—**దేవరకు** తెలియని యంశ ముండునా?

నార—(కృష్ణునితో) నందనందనా! వీరుపాండవులని యావంతనుగ్రహింపనైతి. నా విలుకాడ ద్రష్టనుఁడే యగునా?

కృష్ణు:—(చిరునవ్వునవ్వును)

నార:—(కర్ణునితో) రాధేయా! ఏలవిజృంభించెదవు. శాంతింపుము.

కర్ణు:—నృపమునకైగల కసిదీరక యున్న శాంతింతునా?

అర్జు:—ఓయీ! అవివేకీ! కర్ణా!

చ. తెనయునుఁ గన్నవానిపయి ♦ దర్పముఁ జూపుట పాడిగాదు చే
కొనిన, నను స్మరించుటలు ♦ కూడునుగాక, భవత్ప్రతాపమే
మొనరుచునో కడంగుము ర ♦ ణోర్వికిఁ జగ్గలుఁగొట్ట లాభముం
డునె? వినువారునవ్వరె? క ♦ ముంగడుసాహసముఁ గాదనుమానుఁడా!

దుర్యో:—(స్వ) యీతఁడు నిజముగ నష్టనుఁడే (ప్ర) ఓయీ! ఇంద్రనందనా! మానాభిమానములు గంగపాలుఁజేసి భూసురవేసమున నింటింట బిచ్చమెత్తుటకంటె హాస్యాస్పద ముండునా? నైచ్య ముండునా?

భీము:—ఓరీ! గర్వోన్మత్తప్రలాపీ! ఎందఱుమహామహులవసానము నుభవింపలేదు. ప్రస్తుతమున నీవేనాష్టనము. ఏమందువా!

ఉ. పట్టిటొమిత్స్యయంత్రమును ♦ నేసెద నాద్రుపదాత్మజాతిఁ జే
పట్టెదనంచు వచ్చితివి ♦ పట్టితివిల్లు సదస్య కొల్లరుక
గొట్టఁగలాఁడటంచు, నను ♦ కోఁగ, జరించుట మాత్రగాని, రా
పట్టితనంపులీలఁ గను ♦ పట్టునె? యిందుది పంధర్మమే?

పినతండ్రి కుమారులనియైనఁ దలంపక, పాపకార్యాచరణము, కులవినాశనమునకు కారణమని యెఱుంగక, మాకనేక కష్టములొదవఁ

జేసిన మూఢ మానసుఁడవు నీకు మానాభిమానముల తారతమ్యము గూడ దెలియునా ?

కర్ణు:—ఓయీ ! వాయుకుమారా ! యుక్తాయుక్తపరిజ్ఞానశూన్యుఁడవై కారులాడకుము. మహాభిమానియగు కురుశార్వ్మణికా ! తారతమ్యము దెలియకుండుట.

అర్జు—ఓరీ ! సూతాధమా ! మితిమీరి ప్రేలకుము. రణరంగమున కవతరించి శూరుఁడవేని జయింపుము.

నార:—పాకము ముదిరినలాభములేదు. చేయదలచితిరేని యుద్ధము నకుపక్రమించుడు. లేదా! వివాహమునకు సన్నాహమొనరింపుఁడు (కర్ణునితో) కర్ణా ! మగిడెదవా ? (అర్జునునితో) ఫల్గునా ! జయ కాంతనుఁ గూఁడఁ జేపట్టుదువా ?

కర్ణు:—తాపసోత్తమా ! కంఠగత ప్రాణుడగువరకు నీకర్ణుడు వెను దీయునా ?

అర్జు—నిన్ను జీవమాత్రావశిష్టునిఁ గావించికాని శాంతింతునా ?

దుశ్శా—వాక్కులతోనేమి ? చేతలకుఁ దలకొనుము.

భీము:—మిట్టిపడకుము ! కౌరవ భైరవార్భాటములకు వెరవము. సమరమున విడువము.

(నకుల సహదేవులు సిద్ధమగుదురు.)

కౌరవులు నాయత్తపడుదురు.

నార:— అనుబంధము. 12

(తెరపడును.)

తొమ్మిదవరంగము.

(భైరవాలయమున బూజసేయు జరాసంధుడు.)

జరా:—దేవాదిదేవా! సకలపాపవిధ్వంసకా! సమస్తశత్రోచ్చాటకా

శా. నీవే తండ్రివి, నీవె దైవమవు, నీ ♦ వే లోకపాలుండవున్
నీవే నాసకలంబు, శత్రుజన వ ♦ హ్నీభూత! పాపఘ్న! సం
భావింతున్, గొలతున్, నుతింతు పరమా ♦ త్మా! భక్తసంరక్ష! న
న్నేవేళన్ గృపనోమి యీప్సితము లీ ♦ వే! నన్ను మన్నింపవే!

(అని కొబ్బరికాయకొట్టి విగ్రహామునకిరువైపులనుంచి) కర్పూరపు హారతియిచ్చి, (నమస్కరించి) ఓరీ! సేవకా! రాజకుమారుని గీసికొనిరమ్ము!

సేవ:—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

జరా:—(లేచి కత్తిచేపట్టి యెదురుచూచుచుండును)

రాజకు:—(నమస్కరించుచు) అనుబంధము. 13

సేవ:—దేవా! ఇదుగో రాజపుత్రునలంకరించి తెచ్చితిని.

జరా:—ఇటుదెమ్ము.

సేవ:—(రాజసుతుని చేయిబట్టి జరాసంధుని దగ్గరకు తీసుకొని పోవును)

జరా:—(కత్తిపైకెత్తి నరుకపోవును) (తెరలో)
ఓయీ! జరాసంధా! ఆగుమాగుము.

జరా:—(ఆలించి) ఎవరీవారించుట (తెరలోజూచి) ఓహో! ఈ భూసురత్రయ మెవ్వరు? (కత్తివాల్చును)

(ప్రవేశము బ్రాహ్మణవేషధారులగు కృష్ణ. భీమార్జునులు)

జరా:—బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులారా! ఇటుదయచేసి మీ మీ యభీష్టము లెఱిగించి సంతుష్టివడసి నన్నాశీర్వదింపుడు.

కృష్ణు—మా యభీష్టానుసారము నెరవేర్చెదవా?

జరా:—సందేహముండునా? సెలవిండు.

కృష్ణు:—రాజవధోద్యోగమును వీడుము. మా కదియే కోరిక.

జరా:—(స్వ) ఓహో! ఇది యేటికోరిక. వీరు భూసురవేషపు మోసకాండ్రేమి? నేనీ యాలయమున కరుదెంచుటకు మున్ను స్వామికై గొనివచ్చు పూజాద్రవ్యము లెవరో బలాత్కారమున గొంపోయిరనివింటిని. చైత్రకాద్రిపైఁ గల భేరీత్రయము బ్రద్దలు కొట్టిరనియు దెలిసె వీరు వారేనైయుందురా! (వారల జూచి) చూడఁగ, నా యూహయే నిజమనితోచుచున్నది. అయిననిట్లని యెద. (ప్రకాశముగ) విప్రులారా! ఇదియేటివాంఛ? అదియునుం గాక, మీయాకృతులకు, వర్తనకు భేదమగుపడుచున్నది. యీమీ సములు శుద్ధ శ్రోత్రియులగు స్నాతకుల కుండదగునా? కలియు గము ప్రవేశింపక మున్నే యీధర్మమా?

కృష్ణు:—అబ్బా! ఎంతటి ధర్మతత్పరుడఁవు. కావున నేనా! నిష్కారణముగ నీరాజకుమారుల నేటలవిధమునఁ దెగటార్చుట? గోవధ సల్పి పాదరక్షలు దానమిచ్చువాని పగిది జీవహింసఁగావించి భైరవపూజజేసి సంతుష్టిజెందుచుంటివా? ఇంతతో నీపాపము బాయునా? పుణ్యపాపములు రెండునుఁ ననుభవింపక తప్పవనను కొంటివా? "అహింసాపరమోధర్మ" యనెడి నీతివాక్యము నెన్నఁడు

వినియుండవా ? కావున మాచెప్పినట్లాచరింపుము. లేదేని నిన్ను విడువము చిరకాలమునుండియున్న పగసాధించి తీరెదము.

జరా:—యేమేమీ ! మీకును, నాకును వైరముగలదా ? చిరకాలమునుండియా ! ఎప్పుడెచ్చటఁ నేసందర్భమునఁ గలహించితిమి ? ఒకవేళ కలదుగాక, క్షత్రియోచితముగ మగంటిమిఁజూప నగుగాని యీ మారువేషములేల ? ఇయ్యది నీతియా ? ఆభిజాత్యగౌరవ వినాశనముఁగాదా ?

కృ:—నీవాటి నీతిఁదెలియని వారముఁగాము. వృథాప్రసంగములతో బనిలేదు. క్షత్రియకుమార హింసమాని మాయానతివిధమున మెలంగుదువా ? లేక యుద్ధమొనరింతువా ? చెప్పుము.

జరా:—ఓరీ ! కపటాత్మా !

మ. కుటిలారాతి మదేభ కేసరి సదృ ♦ క్షున్ శూరవాంఛాద్విషా
త్కట నీవా పరతంత్రు దానవితు నే ♦ తన్మాత్రుఁ డంచెంచియీ
విటులాటంబులఁ బల్కఁజొచ్చితివె ? నిర్భీతిన్ మదీయప్రభా
వటిమన్ జూపగఁనున్నవాఁడమని మీ ♦ భావంబులం చెంచుడి.

అటుకాదని తెప్పించుకొంపుదుని నాపాదంబులంబడుము (అని కత్తి దూసి నిలుచుండును.)

కృష్ణు:—ఓరీ ! పాపీ ! తృష్ణపడకుము !

ఉ. నిండెను నీదుపాపములు ♦ నీదగునాయువుఁనిండె ! నేటితో
బండెను రాజపుత్రుల తె ♦ పఠిఘలపేటికి మెట్టిపాటు? మూ
ర్ఖుండవు నీనిమిత్తమయి ♦ కోరి యుధిష్ఠిరుడంపెనమ్మ ! భీ
ముండితడాతఁడర్జునుఁడు ♦ మోరక ! కాంచుము నేనెకృష్ణుడన్.

(కృష్ణ భీమార్జునులు యెప్పటి రూపములు జూపుదురు.)

రాజ:—మహాత్మా! మాంరక్ష! మాంరక్ష! (అని కృష్ణుని పాదములపై (బడును)

కృష్ణు:—ఓయీ! భయపడకుము. (లేవఁదీయును)

భీమ-అర్జు:—(రాజకుమారుని తమమధ్యకు దీసుకొందురు.)

జరా:—(నవ్వుచు) ఓహో! యాదవా! నిన్నుఁ గాంచిన నవ్వు వచ్చుచున్నది. ఎంతటిమోసగాఁడ వైతివిరా! మత్ప్రతాపము లప్పుడే మఱచితివా! సిగ్గులేక భీమార్జునుల బలముఁజూచుకొని నాపైవచ్చితివా? నాసేనకునకు సైతము వెఱచి మధురాపురము విడిచి నట్టనడి సముద్రమునఁ దాగిన శూరుఁడవుఁ గావా నీవు? ఛీ! ఛీ; నీతోనటరా! దుర్నిరీక్ష ప్రభావుఁడగు నీ జరాసంధ నృపతి యుద్ధ మొనర్చుట?

అర్జు:—ఓయీ! మాగధా! మితిమీఱి మాటలాడకుము. రణమొనర్చెదవో! రాజసూయమున కేతెంచెదవో, చెప్పుము.

జరా:—ఓయీ! పార్థా! ఈ గొల్లనితోఁ బాటు, నీ పౌరుషమును నశించెనా? క్షత్రియుడవై మాయవేషమున నపమార్గమునఁ బుర ప్రవేశ మొనరించితివి. ఇయ్యది వీరధర్మమా? సాటివారు నవ్వరా? ఇట్టి నీతో సంగ్రామమునకుఁ దలపడుట నాకుఁ గీర్తియా? అది యటులుండ పిన్నవయస్కుఁడవే!

భీము:—ఓయీ! జరాసంధా! ఏదియో యొకయుక్తినిఁ దప్పించుకొన నెంచితివి కాబోలు. నీ యాటలీ భీమునికడసాగవు! పార్థుఁడు వయసున జిన్నవాఁడయిన, నన్నుఁ డీకొనుము.

జరా:—ఇది ధర్మము. క్షత్రియోచితము. నాకంటె కొంకించక తాళిన వాఁడవు నీవే! రారమ్ము. పోలికలనికిఁ బోవుదము.

(భీమ, జరాసంధులు నిష్క్రమింతురు.)

కృష్ణ:—అర్జునా! మనమును సమీపించి చూతమురమ్ము.

(యిర్వురు నిష్క్రమింతురు.) (తెరపడును.)

(సేవకుఁడొకఁడు ప్రవేశించి.)

సేవ:—మా ప్రభువగు శిశుపాలుఁడు నాచేతికి యుత్తర మిచ్చునపుడు "సేవకా! గిరివ్రజమార్గమునఁ జని నేను పాండవరాజసూయాధ్వమున కాటంకము గలిగింపఁబోవు చుంటి" నని జరాసంధ నృపతి కెఱిగించి, పిమ్మట సుయోధన చక్రవర్తికడ కేఁగుమనియె గద. ఇచ్చటకు వచ్చునప్పటికి కృష్ణ భీమార్జునులు యుద్ధమొనర్చి జరాసంధ వధఁ గావించిరని వింటి. నింకెవరితోఁ జెప్పుదును. యీ వార్త మాత్రము రారాజున కందఁజేసెదగాక. యేమి కావించి యేమి ప్రయోజనము. మాయలమారి కృష్ణుఁడు పాండవ పక్షమున నుండినంతకాలము. వారికేలోపమును రానీయఁడు. కానిమ్ము. నా పని నేను నెరవేర్చుకున్న స్వామిద్రోహి నగుదుఁగద. ఇంక హస్తినాపురమునకే పోయెదను. (నిష్క్రమించును.)

పదియవరంగము.

—:o:—

(ఆలోచనాభవనమునఁ దుర్యోధనుఁడుఁ గూర్చుండి) అనుబంధము. 14

నాకనుసన్నల మెలఁగవలసిన పాండవులు రాజసూయ మాచరించుటయా! నాకాహ్వాన మంపుటయా! ఔరా! కాలమహిమ!

ఎన్ని క్రమముల యుంపుచున్నను యెట్లెట్లో తప్పించుకొని చెలరేగు చున్నవారు కాని, నశింపరైరిగా! కానిమ్ము, జరాసంధనృపతి సేనా యోపాయమునసో వంచించిరిగాక. చండప్రతాపుఁడగు శిశుపాలుఁడు లేఁడా! యీ యాగమెట్లు పరిసమాప్తి నొందునో కనుఁగొనెదఁ గాక.

సేవ:—(ప్రవేశించి) మహారాజా! జయమగుఁగాక.

దుర్యో:—ఏమిరా! విశేషము ?

సేవ:—దేవా! శిశుపాలనృపతి తమకీ జాబంపఁ గొని వచ్చితి (అని జాబిచ్చును.)

దుర్యో:—(పుచ్చుకొని) సరే! నీవుపొమ్ము.

సేవ:—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

దుర్యో:—ఎవఁ డురాయక్కడ!

భటు:—దేవా! ఏమి సెలవు ?

దుర్యో:—నీవు పోయి కర్ణ, శకుని, దుశ్శాసనుల దీసికొనిరమ్ము.

భటు:—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

దుర్యో:—(జాబు విప్పి) శ్రీమన్ మహారాజ రాజ బిరుద విభ్రాజిత హస్తినాపుర సామ్రాజ్యలక్ష్మీకళత్ర శ్రీ సుయోధన సార్వభౌ ముల దివ్యసముఖమునకు చేదినాధుఁడు నమస్కార పురస్సరముగ వ్రాసికొను విజ్ఞాపన! నేను పాండవ రాజసూయమునకు సేనాసమే తుఁడనై చనుచుంటి. శ్రీమీరును మీప్రయత్నముతో వచ్చేయఁ బ్రార్థకులరు. పైవిషయముఁ దామె గ్రహింపఁగలరు. (అనిచదివి) ఆహా! నేనూహించిన సట్లే యీతఁడును స్థిరపడియుండె. నితఁడు సామాన్యుఁడుఁ గాడు. పాండవులనేమి కృష్ణుని నయితము లెక్కఁ గొనఁడు. యీ క్రతు విధానమునం దేదో యొక భంగి

పోరాటమున కుపక్రమించితీరును. యుద్ధమే స్థిరపడినను, జంకు వాఁడు కాడు. తత్సమయమున నేనును సాయపడి కృష్ణసమేతముగ కౌంతేయుల నంతమొందించెదగాక. ఔరా! పాండవులు. రాజసూయము. అబ్బా! పరశ్రేయో సహనశీలతయే ధర్మముగా గల భూభుజుల శ్రవణముల కీపల్కులు ములుకులుఁ గావా! కానిమ్ము. చూచెదగాక.

(దుశ్శాసన, కర్ణ, శకుని ప్రవేశము)

దుర్యో:—యిటువచ్చి కూరుచుండుఁడు!

(కూర్చుందురు.)

శకు:—సుయోధనా! మమ్మేటికి పిలిపించితివి?

దుర్యో:—మామా! ఏటికని యడుగుచుంటివా?

కర్ణు:—కౌంతేయ వృక్షచ్ఛేదన మార్గ మాలోచింపుటకా?

దుర్యో:—ఆలోచన మేమున్నది! "సైన్యసమేతుఁడనై రాజసూయాధ్వరమున కేగుచుంటిఁగాన మీరునుఁ దగుప్రయత్నములతో వచ్చెదరుగాక" యని శిశుపాలుఁడు నాకీజాబంపియున్నాఁడు (అని ఉత్తరముఁ జూపును.)

కర్ణ:—ఓహో! అటులనా? ఇయ్యది సత్యమాచరణీయము. పాండవ, యాదవ, సంశమహాసముద్రములు ఘూర్ణిల్ల జేయుట కిదియే మంచిసమయము. సప్తఖండ మండలాధీశ్వరుఁడగు సుయోధన సార్వభౌముఁడు, నిర్వక్రపరాక్రమ స్ఫురిత దుర్ధరదోర్గర్వుఁడగు కురురాణ్మణి అభిమాన ధనుఁడగు రారాజు, తమవంటి సామంతుల కెందరికో వందనీయుఁడై శాసకుఁడై యుండెననుట మరచి గర్వాతిశయమున నోఁడలు తెలియక విఱ్ఱవీగుటయా? అంతలో నూర

నుండక, రాజసూయముం దలపెట్టుటయా? చోరవృత్తిం బురంబు సొచ్చి మానాభిమాన విహీనులై, మాయోపాయమునం జరాసంధుం వధించుటయా? ఇట్టికుత్సితులు ఇట్టిదుర్మార్గులు, ఇట్టియాగర్భశత్రువులు, రాజసూయానంతరమున మరింత పెచ్చు పెరిగి మనల దృణప్రాయముగం జూడకుందురా? కత్తిం గట్టకుందురా? కావున గోరుపాపులతోం బెనంగుటం దగినదానిని గొడ్డలిబూను టగత్యముగు నంశవన కేల యుపేక్షం జేయవలయు. శరీరాంగములలో నేది చెడినం జికిత్సం గొనుచెడల, లదనవయవమును సంపూర్ణముగ బాగు సేయవలె. లేదా! ఖండింపవలయు. నంతేకాని సమూలముం జెడు వరకుం జూచుచుందురా? అట్లే కురురాజ్య శరీర పాండవాంగము కేవల వచనామృతౌషధముచే వలనుపడమి శస్త్రవైద్యమే యాచరింపవలయు నప్పుడుకాని స్వాస్థ్యముం గలుగదు.

దుర్యో:—మిత్రమా! నీ యూహామిక్కిలి శ్లాఘాపాత్రము.

శకు:—నాకింకొక యాలోచన కలుగుచున్నది.

దుర్యో, కర్ణు:—అదియెద్ది?

శకు:—పాండవాభివృద్ధిం గని, సహింపలేక, "సుయోధనుండే జన్మము బాడొనరించె" నని లోకులనుకొనుట కవకాశ మేర్పడకుండ మన సేన శిబిరములు కొలంది యవసరమునప్పుడు యుద్ధ మొనరించుట కాగంజేసి, మనము సర్వ సన్నాహించుచు నేమియు నెఱుగని వారి పగిది నిమిత్తమాత్రముగం గనుపట్టుట యుక్తము.

కర్ణు:—ఇదియు బాగుగ నున్నది.

దుర్యో:—మామా! దూరదృష్టిం గలవాడవు సుమా!

కర్ణు:—మహారాజునకు మేనమామ కాఁడా!

దుశ్శా:—మనమింక రాజసూయమునకుఁ బోవ సన్నాహ మొనరింతమా!

దుర్యో:—అభ్యంతర మేమి యందు పోవుదము.

(అందరు నిష్క్రమింతురు)

(తెర పడును.)

పదునొకండవ రంగము.

(యాగశాల, పాండవులు, కృష్ణుండు, భీష్మ, ద్రోణ, నారద, ధౌమ్య, కర్ణ, శకుని, దుశ్శాసన, దుర్యోధన, శిశుపాలుఁడును, మరి కొందరు రాజులు, మునులు, కూరుచుండి యుందురు.)

ధర్మ:—(భీష్మునితో) తాతా! దేవవ్రతా!

మ. కులవృద్ధుండవు నీవుఁ, బెద్దవుఁడవు, నీ [illegible] శేషులున్, భక్తిన
స్సెలుఁగా నీవసుదేవనందనుఁడునుఁ, మా [illegible] దుర్బారు నీక్షించుటన్
గలిగెన్ గాదె జయంబు యాగమునకున్ [illegible] నా
వలనన్ గాఁదగు కార్యమేదో యిఁకఁ జె [illegible] [illegible].

భీష్మ:—ధర్మరాజా! యీసభ నెందరో మహనీయు లుండ, నన్నా యిందుకు సమ్మతించెదను! ఆయువు నడిమి తెలివి కొలఁది నా యోపినకొలంది వచించెద (సదస్యులతో) సభాసదులారా! నేను [illegible] వచియించినదాని వినుండు [illegible] [illegible] [illegible] మీ రెల్లర యంగీకారము నపేక్షించుచుంటి. [illegible] [illegible] [illegible] కుఁడు. శ్రీకృష్ణా! పరాత్పరా! క్షమింపుము. యుధిష్ఠిరా! వినుము. యాగానంతరమున, సకల సద్గుణ సంపన్నుఁడును, నిరుప

మాన చరిత్రుఁడును, సమస్తలోక వందనీయుఁడును, నగు నొక
మహానుభావునిఁ బూజింపవలయుననియు, క్రతువంతతో సమాప్త
మగుననియు, బెలవలన నెట్టిగాన సృష్టిస్థితిలయ కారణుఁడు,
లీలామానుష విగ్రహుఁడు, సకలచరాచరపూజ్యుఁడు, యాగకర్తయు,
భోక్తయు, నగు నీపరాత్పరుఁడవు, నీభగవత్స్వరూపుఁడవు, నీగోపాల
దేవునకు, విధివిధానముగ నర్ఘ్యపాద్యము లొసగి, పూజింతుము.
నాకుపై బూని మహాశ్వర్యాశ్వలాభ్యము, సకలలోక కల్యాణము, నిహ
పర సౌఖ్యములఁ గోరుదును. ఇదియే నాయభిప్రాయము.

సత్య:—మహాత్మా! శాంతనవా! నీ యానతి మూర్ధమునఁ ధరించి,

ఉ. ఎప్పుడునాఁడు దాశ్రితు ♦ మే, భవబంధవిమోచనంబొ, తా
నెప్పుడు బొబ్బ సమస్త భ ♦ యంబు చెఁ జయుద్రష్టుఁ డాప్తరక్షకుం
డప్పరమాత్మ భార్గవుఁడు ♦ దిద్దుఁడు, సర్వసమూహదేవుఁడు నే
నప్పు గున్న కృష్ణుని ప ♦ దాబ్జములీసభఁ బూజసల్పెదన్.

సహదేవా! అర్ఘ్యపాత్రిక గొనితెమ్ము.

సహ:—చిత్తము (నిష్క్రమించును.)

శిశు:—(ఆగ్ర) హో! ఇది యేమంచి యిట పోరాటమున కుపక్రమించి
కృష్ణుఁ డనేని పరిభవించెదఁగాక (ప్ర) ధర్మజా! ఏమినీ నవిశాలత?
తెలియుమనని న్యాయము చెప్పుటయు, యుక్తాయుక్త వివేచన ము
డిగి, యీ గోపాలునుపూజకిచ్చెంచి నీవు నంశయుఁడవగుటయు, విశిష్ట
జనానీక భరితమగు నీ సభామధ్యమున సిగ్గువిడుగు యాదవుఁడు
పూజఁగొన నర్హుండా?

ఉ. శిష్టజనాపమానమునఁ ♦ జేకుడు దుర్నయశమ్ముం దలంప కీ
దుష్టునిఁ బూరుఁబోతుఁ బటి ♦ తుక్కి యదువంశజుఁ జోరునిన్ కుల

భ్రష్టునిఁగొల్చుకంటెఁ నొక ♦ పంచముఁ సేవయొనర్చుటే మహా
త్కృష్టపథంబుఁగాక మది ♦ నెంచి త్యజింపు మభీష్టకార్యమున్.

(పాండవులు నల్వురును, భీష్మ, ద్రోణాదులును, కోపమును సూచింతురు)

శిశు:—(భీష్మునితో) ఓయీ! నిన్నుగా కుమారా! తలయుఁ గడ్డమునుఁ దెల్లబడినంతనె ధర్మవేత్తవైతివా? అడుగుటయేఁ దడవుగ "కృష్ణు నర్చింపుము, కృష్ణునర్చింపు" మని బోధించి, యస్మాదృశ మహీనాథుల కవమానముఁ గలిగింప నెంచితివా? నీవన్యాయమిప్పింప గలవా? ధర్మజుఁడీగలుగునా? (కృష్ణునిజూపి) వీఁడు పూజఁ గ్రహింపఁ జాలునా! అవక్ర పరాక్రముఁడగు నీ శిశుపాలుఁడు, అరి మదమాతంగ పంచానన సన్నిభుఁడగు శిశుపాలుఁడు, సకల ధర్మస్వరూపుఁడగు శిశుపాలుఁడు, వీక్షింపుచుండగనే యింతటి యకార్యమా? ఇంత నీచమా? ఇంత ఘోరమా? ఛీ! ఛీ! ఈ దుర్మార్గ పూజ కేనిష్టపడను. ఈ జారుని సేవించుటకే నంగీకరింపను.

భీము:—ఓరీ! మూర్ఖా! చైద్యా! ఏమంటివి? (అని మహాకోపమున)

మ. విమలారాతి కులాటవీదహన దో♦ర్వీర్యప్రతాపాగ్ని సం
భ్రమ భీభత్సవశీకృతాఖిల ధరా♦పాలుండు, భీముండు! వి
క్రమకేళీ నిజరూపుమాపి, సుర సం♦ఘంబెల్లఁ గీర్తింపఁ ని
య్యములన్ గృష్ణునిఁ బూజసల్పునని నీ♦యాత్మస్థితిన్ నమ్ముమా!

(అని మీఁదికురుకఁబోవఁ ధర్మరాజు వారించును.)

భీష్ము:—భీమసేనా! నీ వేటికి తొందరపడెదవు. శాంతింపుము. (శిశుపాలునిఁజూపి) వీనికి వినాశకాల మాసన్నమైనట్లు దోఁచుచున్నది. కాకున్న భగవంతుని దూషించునా!

శిశు:—ఓరీ! భీష్మా! నాతురా! కాలమాసన్నమగుట! ఎవరికినమీ పించినదో యిప్పుడేచూచెదవుగాక క్షణమాగుము. (కృష్ణునితో) ఓరీ! యాదవా! ఈ మూర్ఖులు నిన్నగ్గించినను, దగుమనని యెట్లం గీకరించితివిరా?

చ. నిరతము గొల్లచేడియల ♦ నేస్తమునన్ జరియించునట్టి కా
పురుషుడవీవు! నీకులమ ♦ ముంగనిద్దైనను, భీతిలేక, సి
గ్గరివయి యర్ఘ్యపాద్యముల ♦ నాదఁగడంగితివౌర! కండకా
వరమునఁ గ్రిందుమీదెరుఁగ ♦ వా? శిశుపాలుఁడు నిన్నుసైచునా?

మగఁటిమిఁగల వీరుఁడవేని సంగ్రామంబునఁ నన్ను జయించి, యటుపై నీసేచ సేవఁ గైకొనుము. అంతవరకు నిన్ను విడువను. నిన్నే గాదు. సురాసురులడ్డపడినను బెంచి చెండాడుదుమని దలంపుము. ఓ సేనానాయకులారా. మిత్రులారా! అందరు యుద్ధసన్నద్ధులుఁగండు.

కృష్ణు.—ఓరీ! చైద్యా! శిశుపాల! ఎంతటివాఁడవైతివిరా?

చ. మఱచితివేము? నాఁడునను ♦ మార్కొని, సంగరమందుఁగుక్కితో
బలువిడిపోవ? తీవ్రశర ♦ వర్షముఁ సైపఁగలేక? బుద్ధిలే
కరముంవిడి, కృష్ణునిఁ మ ♦ హాత్ముఁనిదూరిన పాతకంబు, నీ
శిరముఁద్రుంపదే! చెనటి! ♦ చెల్లెను బస్తము నీకు భూమిపై.

సాత్వతి కోరిన నూరు వరంబులకు నింకొక్కటియె శేషించి యున్నది. ఏతత్కారణమున శాంతించి చెప్పుచుంటి. ఏల మడశెదవు. నాయుపదేశ మాలకించి సుఖింపుము.

శిశు:—ఓరీ! పండా! స్వభావసులభ చాంచల్యముఁగల యంగన కొఱకు, బాలుఁబోతగు వెఱ్ఱిగొల్లనితోఁ బోరాడుట క్షత్రియోచి

తముఁ గామి. మగిడి పురంబున కేగితిని గాని, మగంటిమి చాలక టరా? మూర్ఖా! నేఁడు నాకు బత్తెముఁ దీరెనా! వరశతంబున కొకటియే తక్కువయ్యెనా? పూర్ణమగు నెడల నన్ను వధియింపఁ గల మగతనముఁ గలుఁగునా; అటులైనఁ నో వికలి! ఓచెనటి! ఓమూఢాంధా! ఇదుగో హతమగుచున్నావు కాచికొమ్ము.

(అనుబంధం 15—i)

(కృష్ణుఁడు చక్రమును, శిశుపాలుఁడు విల్లునమ్ములును ధరింతురు.)

కృష్ణు:—

ఉ. నేవసుదేవనందనుఁడ ♦ నేని! మహత్తర ధర్మమార్గ సం
భావుఁడనైతినేని, జన ♦ వంద్యునిఁ భీష్మునిఁ దిట్టినట్టి దు
ర్భావునిఁ జైద్యమూర్ఖము ధ ♦ రంబుఁడవైచి, జగత్త్రిలోక సౌ
ఖ్యావహమున్ ఘటించి, యశ ♦ మందెడిగాత! సుదర్శనంబిటన్.

(చక్రముఁ విడచును. శిశుపాలుని తల తెగిపడును.)

ధర్మ:—(విచారము సూచించును) (భీమాదు లానందింతురు. కర్ణాదులు లేచిపోవుదురు)

భీష్మ:—పాండవాగ్రజా! ధర్మముజయించె, నధర్మ మణుగంటె ఏల విచారించెదవు? పరమ సంతోషమున నీమహానీయునర్చింపుము. (అని కృష్ణుని జూపును.)

ధర్మ:—తాతా! మహాత్మా! అర్ఘ్య గావింతును.

(కృష్ణుని పాదములుఁ గడిగి పూలహారము మెడఁవేయుట నటించుచు)

(అనుబంధం 15—ii)

(హారము మెడనుంచును తెరపడును.)

పండ్రెండవరంగము.

(మయసభాభవనము–ప్రవేశం దుర్యోధనుఁడు.)

దుర్యో:—(సభనంతయు బరిశీలించుచు) నాశ్చర్యము. ససహిష్టము నటించుచు (దలపంకించి)

అనుబంధము 16.

ఔరా! నాదాయలగు పాండుపుత్రులు, గర్భవిరోధులగు కౌంతేయులు, నాకన్నులయెదుట నిట్టి వైభవమునఁ దులదూఁగుటకే నెట్లు సహింపగలను! ధర్మమభివృద్ధిఁ గాంచుననియు, నధర్మము కులక్షయము నొనర్చుననియుఁ జెప్పుదురు గాని, జరాసంధ శిశుపాలుర నన్యాయముగ వధించిన యీ పాపులకే జయమగుచున్నదే! ఆహా! యేమి యీ మయసభా రామణీయకము! ఏమి యీ శిల్పికల్పనా చాతుర్యము! ఏమి యీ నిర్మాణనైపుణ్యము! చిత్రచిత్రితానంద సంధాయక గవాక్షములు, మనోహరంబు శిలావినిర్మితకుడ్య ప్రదేశములు, సముచిత సర్వాపి రాజిత గారుత్మత సోపానములు, స్ఫాటిక శిలా రచిత సరుచిర నివాస మందిరములు, నిర్మలజలపూరిత సరోవరములు, సరోవరాంతరాత్యంతవిలసిత శతపత్రంబులు, నానావిధకుసుమఫలభరిత నవీనోద్యానవనములుఁ గలిగి "కేవలానుభవైకవేద్యమా" యనునట్లు యీ ప్రదేశమంతయుఁ మచ్చుఁదగియున్నది. ఇంక నాలోపలిభాగ మెంతగనుండునో పోయి చూచెదఁగాక! (అని వెళ్ళి ద్వారమను భ్రాంతిచే నష్టమునను పల్లబ్బఁగొట్టుకొనును. తెరలో ద్రౌపది, పరిచారికలు నవ్వుదురు. (దుర్యోధనుఁడు విని సక్రోధుఁడై) ఎవరీ నన్నుఁగాంచి పరిహసించువారు? (తెరలోఁజూచి) ఓహో! ద్రౌపది

పరిచారికా సహితయై యచ్చటనుండి యిప్పటి ద్వారపు తావునకు
నన్నుఁజూచి నవ్వియుండఁబోలు. ఔరా! ఏమి వీరి గర్వము. ఏమి
దీని మదోన్మత్తత. ఏమి దీని నిర్లక్ష్యభావము రాజరాజను వెరపులేక
పరపురుషుఁడను శంకలేక, నిర్భీతిగ నిరాఘాటముగ దాసీజనసహితయై,
నన్నుఁగాంచి నవ్వుటయా? ఏమి దీనిభావము? ఆజ్ఞామాత్రపరిపాలిత
నవఖండమండలాధీశ్వరుఁడు దూరీకృతవైరి వారదోర్దర్పప్రతాపుఁడు,
నిఖిలరాజన్య కిరీటామూల్య మణివిరాజిత పాదపంకేజుఁడు, ఆభిజాత్య
గౌరవాలవాలుఁడు నగు నీ సుయోధనచక్రవర్తి నీచకౌంతేయాంగ
నచేఁ బరిహాసింపఁబడుటయా? దుర్భరము. దుస్సహము. (పాండవుల
నెదుట జూచుచుండి నట్లు నటించుచు) ఓహోరి పాండవ కురంగములార!
అతిక్రాంత మర్యాదులార! రాజసూయయాగ్గో నెగ్గించిన గర్వమున
గ్రిందు మీ మెఱుంగక సంచరింపకుఁడు! మయ సభా ప్రాప్తికి విర్ర
వీగకుఁడు. శత్రుజన మారణకర్మ నిర్వక్రకంకణుఁడగు నీ సుయోధనుఁడు
దుర్నిరీక్ష్య మహోగ్ర హర్యక్ష సదృక్షుఁడగు నీ సార్వభౌముఁడు.
మీమీ గర్వమెల్లఁ ఖర్వమొనరించి, సమస్తైశ్వర్యముఁ హరించి, కట్టు
పుట్టములతో నడవిఁ గుప్పపాలుఁ జేసి, ఈ మీ మయసభ బహుశా
లగాఁ బరిణమింపఁ జేయకుందునా? సమస్తరాజ సమక్షమున, గురు
హిత పురోహితామాత్య సుబుధుల యెట్టయెదుట నీ పురుష చిహ్నాం
బగు మీసముపైఁ జేయివైచి గోలుగోలున నేడ్చు సుమహానందముగ
గనుఁగొనకుందునా? ఓసీ! పంచభర్తృకా! పాంచాలి! తృప్తిపడ
కుము. నీ నాథులవంటి యనాథల కెందఱకో శాసనుఁడు, వందనీయుఁడు
నగు చక్రవర్తిఁ గాంచి నవ్వెదవుఁగా! నిన్ను నిండు పేరోలగమునఁ
జుట్టుపట్టి యీడ్పించి, నీమగలేవురుఁజూచి సిగ్గునఁ దలలువంప, నీగుట్టు
పుట్ట మూడదీయింపకున్న నన్నీ పేరునఁ బిలువకుము. (స్వ) నేనింక

హస్తినాపురంబున కర్ణ, దుశ్శాసన, శకునులతో నాలోచించి మయ
సభఁబోలు సభ నొకదాని నిర్మింపఁ జేసి, నూతన గృహప్రవేశమిషచే
వీరినటకు రావించి విదురాదు లెఱుంగకుండ వంచించి నా యీ పరా
భవముఁ దీర్చుకొందుఁగాక.

(అని నిష్క్రమించును.)

(హస్తినాపుర వీధి—ప్రవేశం విదురుఁడు.)

(అనుసంధము 17.)

కర్ణా! పాండవులారా! ధర్మరాజా! ఎంత యమమాయకుఁ
డవు నాయనా? యీ పరశ్రేష్ఠ... నిలువ యీ దుర్మార్గుని
యీ ... చేసి, రాజసూయమున కేల యాహ్వానించితివి! బంధు
ప్రేమచేఁ బిలిచితివో, యీ కుత్సితుండు పాండవ వైభవాలోకనా
సహిష్ణుఁడై, మయసభ కెనయగు సభ తానును నిర్మింపించి నూత్న
సభాప్రవేశమునకు మిమ్ముఁ దోడ్కొని రమ్మనుచు, నన్నేలఁ బంప
వలెను! ... యను మాటింపవలయు అయ్యో!
నా హృదయము శోకతో శంకించుచున్నది. దుష్ట చతుష్టయము, సన్నా
హములు ... కేవలము గతించినవి. యీ మాయాద్యూతోపాయమున
మిమ్ము వంచించుటకే పన్నగడ ... తెలియదు. కర్ణా! మొన
మొన్నటివరకు నెన్నరాని క్లేశములఁ బడి, యిప్పుడిప్పుడే భగవ
దనుగ్రహమునఁ గలిగిన సౌఖ్యము బొందుచుంటిరి. మరల నీ మార్గ
మెట్టిదో యేమి కానున్నదో, యేమి సేయుదు. ఎంతయని వచింతు.
మూర్ఖునకు నీతిఁ గఱపు ... సన్మార్గోపదేశము కేసి సాధ్యముగాదు కద!
సత్యసంధుఁడైన ధర్మరాజుచే సకల సౌభాగ్యములుఁ గోలుపోయినను,
దిరిగి యెన్నటికేని వెండియు మహదైశ్వర్య మనుభవింప నగు

గాని, మాయామతులచే ననుక్షణముఁ హింసింపఁబడువారు కోలు కొనుటెట్లు! ఓయుధిష్ఠిరా! విధిలేక మీకొరకై వచ్చుచుంటిని.

పదమూడవ రంగము.

(పాండవులు, విదురుఁడు కూర్చునియుందురు.)

ధర్మ:—అయ్యా! విదురుఁడా!

చ. జనకుఁడు లేని పిల్లలను సాకిన ♦ వాఁడవు నీవ నీఋణం
బునుఁ, బదివేలజన్మములఁబొంది ♦ యుఁ దీర్పగలేము ధర్మవ
ర్తనుఁడవు వాసుదేవు పద ♦ తామరసంబులఁ గొల్చువాఁడవో
యనఘ! వచింపవేఁడెద ♦ ద్వదాగమనంబది నేమి హేతువో.

విదు:—నాయనా! ధర్మనందనా! హేంతువేమున్నది. మయసభ వంటిదింకొకటి నిర్మించిరి. తన్నూతన గృహప్రవేశమునకు మిమ్మెల్లరఁదోడ్తెమ్మని నన్ననిపిరి.

భీము:—దీనిచేఁ మర్యోధనునకు మాత్సర్యగల యసూయ సంపూర్ణము గ వెల్లడియగుచున్నది. కాని వేయిజన్మములెత్తినను ధార్తరాష్ట్రులు పాండవుల కెనయగుటకల్ల.

అర్జు:—అయ్యా! ఈసభానిర్మాణమున మా పెదతండ్రి యాలోచన కూడఁ గలదా? కేవల సుయోధనాభిప్రాయమేనా?

విదు:—వైరివాఁడా! కుమారునకు జనకుఁడ్డుచెప్పునా!

నకు:—ఇది యేదన్నఁగడయోాయని యనుమానముఁ గలుగుచున్నది.

సహ:—అగుగాక, నను భవింపక తప్పునా!

ధర్మ:—తమ్ములారా! ఏల యీ లీల బలికెదరు! అనుమానాస్పద కార్యమునకు గురువులంగీకరింతురా? యీ మహానుభావుఁడీ ష్టపడునా? మనల బిలచుకొని పోఁగాఁగలుగునా?

భీము:—అన్నా! ధర్మరాజా! ఎంతశాంతిమూర్తివయ్యా! నీయీ సాత్వికమే లేకున్న జతుర్దశ భువనంబుల మన కెదురుఁగలదా? వారొనర్ప నెంచిన కృత్రిమము వెల్లడిఁ గానిత్తురా? నిమిత్తమాత్రముగ గృహప్రవేశమని యంపి యుందురు. కాని, హృదయస్థిత కల్మషాభిప్రాయ మీయనఘున కెట్లు తెలియును.

అర్జు:—ఏదియెట్లైనను, నానిశ్చయమొండు గలదు.

చ. జనకుఁడు పాండుభూవిభుఁడు ♦ స్వర్గముఁజేరినదాది నెంతయో
వనటఁగృశించి కష్టముల పాలయి ♦ నప్పుడుఁగాని దేని బా
సిన నపకీర్తియంచు నిరశింపక ♦ యుంటిమె యట్టి ధర్మజా
జ్ఞనుఁ దలఁదాల్చిపోవుటె ఘనం ♦ బగు నెంతటి కష్టమైననున్.

విదు:—దానిచేత నేగద ధర్మజుఁడు "షడ్భుజు" డని కీర్తిఁవడసినది.

ధర్మ:—(విదురునితో) ఆర్యా! లగ్ననిశ్చయ మెప్పుడు?

విదు:—రేపటి యుదయమున నేయని నిర్ణయించిరి.

ధర్మ:—సోదరులారా! ప్రయాణసన్నాహ మొనరించు టుచితము. పోవుదము పదుండు (విదురునితో) అయ్యా! దయసేయుము.

(అందరు లేచి సిద్ధపడుదురు. తెరపడును.)

పదునాల్గవ రంగము.

—:o:—

(కృత్రిమ సభా భవనము)

(కర్ణ, శకుని, దుశ్శాసనులు కూరుచుందురు.)

కర్ణు:—(శకునితో) మిత్రమా! గాంధారపతి! ఏది నీయాలోచనము?

శకు:—ఏమున్నది! పాండవులరుదెంచిరి గద. ఇక వారల సమష్టిక ముగ వంచించుటకుఁ దెరువాలోచింపుమని సుయోధనుఁడు నన్నుం గోరుటచే, నొక పన్నాగము రూపొందించినాఁడ.

కర్ణ, దుశ్శా:—ఏమార్గము!

శకు:—ధర్మజుఁడు ద్యూతప్రియుఁడు. ద్యూతము క్షత్రియోచితము పూర్వాచారము, శాస్త్రసమ్మతము గాన స్నేహద్యూతము పేరను నెపమున యుధిష్ఠిరు నాహ్వానించి ముందాతనికి జయమును గలిగించి పిమ్మట సకలైశ్వర్యము హరించి నిరుపేదల నొనరించ వచ్చు. ద్యూతమునం దోటుఁబడిన కొలఁదిఁ యావేశ మెచ్చగు నంతట దనధనంబులన్నియు నొడ్డుట కంగీకరించును. [illegible] ద్యూతదాసులగు కౌంతేయులు భార్యాసహితముగ [illegible] సేవకులగుదురు. పాండవపట్టమహిషి యనఁబడుచున్న [illegible]సినది భానుమతీపరిచారిక కాఁగలదు. ఇత్యాది వృత్తాంతముల కేమాత్ర లేకుండ జరుపవలయు.

కర్ణు:—ఈ యోచన మిక్కిలి యానందప్రదముగ నున్నది. ఏమన!

శా. ధైర్యస్థైర్య పరాక్రమక్రమ ♦ భుజస్తంభప్రతాపోన్నతై
శ్వర్యప్రాభవదీపితామల కురు ♦ త్వన్మభక్తి కౌంతేయులన్

శౌర్యోదగ్రతఁ గెల్వఁ లేకనని ♦ నస్మార్యక్రియామోసమున్
జర్యస్వంచనఁ జేసెనన్న నుడి ♦ నీవత్యంబుఁ గల్గింపదే.

క్షాత్రతేజమునఁ ననిర్వచనీయ యశోధనము సార్జించుటుచిత ములేకున్న వీరస్వర్గమలంకరించుట సమంజసము అట్టియెడ నిందెద్దియు గాక, దొంగతనమున గైతవప్రవర్తనమున బౌరుషహీనముగ, మాయా మరోదరమున బాధ్గుల నోడించుట పాడియా? దైవహితమా! శాస్త్ర సమ్మతమా? వీరపురుషోచితమా? లోకనిందకంటె మానవునకు శత్రుస్థాన మొండుఁగలదా! కావున నిర్భయముగ, నిస్సంశయముగ ఘోరసంగ్రామాపతరణంబున, శాత్రవ శిరచ్ఛేదన మొనరించి, తద్వై శ్వర్యసర్వస్వముఁ గైకొనుట పురుషలక్షణము.

శకు:—నీవు చెప్పినది నిశ్చయమేయైనను, గోట దృంపఁగలదానికి గొడ్డలిఁ బూననేల! యుద్ధ మొనరించుటవలన నెన్నికష్టము లొదవునో యోజింపుము. పోనిమ్మని తలపడినను, జయాపజయంబులు దైవాధీనము. బండ్లోడలగు నోడలు బండ్లగుఁ గాన, నిరాయాస ముగ నిర్జింపఁగల యీ మార్గమే మిక్కిలి యుపయుక్తము. దూర మాలోచింపుము.

దుశ్శా:—రాధేయా! శత్రుల వంచించుట కనేక మార్గములుఁగద; అందుఁ జూద మొక్కటి కాక మానదు. దీన వారోటువడినను సుహృద్ద్యూతముఁ గాన, మాయది మాకొసంగుఁడని తిరిగి కోరక మానరు. మన మందుల కంగీకరింపమి వారే రణమున కాహ్వానింతురు. అటుఁగాక, వారోడకుండిన, మనమే సమర సన్నాహ మొనరింతుము. ఎట్లైనను భండనము తప్పనిదియే. కాన నియ్యది కూడ వీక్షింతము.

కర్ణ:—ఎంత చెప్పి వచించినను, నాదృష్టి రణభూమియందే లగ్నమై యున్నయది. మీ యిష్టమెటులైన కానిండు నేను మాత్రము విముఖుఁడనై, నిమిత్తమాత్రముగఁ జూచుచుండెదను.

(ప్రవేశం-వికర్ణుడు, దుర్యోధనుఁడు, పాండవులు.)

(కర్ణ, శకుని సుశాసనులు లేచి [illegible].)

దుర్యో:—(ధర్మరాజుతో) అన్నా! ధర్మనందనా! [illegible] మీరిదు కూర్చుండి ప్రసంగింపుము.

ధర్మ:—అట్లే కానిమ్ము [అందరు కూర్చుందురు]

శకు:—[illegible] కాలము గడుపుటకు [illegible]

దుర్యో:—నా యభిప్రాయ మదియే. [illegible] నించి [illegible] యున్నారు.

ధర్మ.—[illegible] ! [illegible] ! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] గాని, యుద్ధాన కవితా [illegible] యుద్ధ [illegible] [illegible] తగదు.

శకు:—(ధర్మరాజుతో) ధర్మజా! నీవు [illegible] యున్నవి కావు, [illegible] [illegible] [illegible] యుచితముగా [illegible].

ధర్మ:—గాంధారి రాజా! [illegible] [illegible] వశ్యమును విద్వాంసుల సభ [illegible] గలిగించినను. మరియు [illegible]

ము, పానము, వేట, మొదలగు నివి వ్యసనములు. వ్యసనవాగురు లం దగిలినవా[illegible] నేర్పు[illegible]జ్ఞానము, గర్వములం బొంది తిరగ లము. [illegible] పాపము పాపమే యనర్థదాయకము. పెద్దలంగీక [illegible] [illegible] కాన గర్హ్యంబగునది మన [illegible] ?

[illegible]:—([illegible]) అన్నా! [illegible] నీ నిర్ణయమున [illegible] జూదమాడునప్పుడు గను [illegible] కలను. అంతియే, [illegible] విద్యాపరిచ [illegible] మహామాయయు సుహృద్విద్యాతమున [illegible] కాంగలను.

[illegible] వ్యసనము. ధర్మశాస్త్రా జోడబడక [illegible]

[illegible]:—[illegible] నుండెనలయునా ?

[illegible]:—[illegible] !

[illegible]:—[illegible] బిగిబిగిఫ్రుఁడు.

[illegible]:—[illegible] ? కాలయాపన కేర్పడుచు [illegible].

[illegible]:—[illegible]

దుర్యో:—[illegible] !

[illegible]:—([illegible]) [illegible] సెలవు ?

దుర్యో:—[illegible]

సేవ:—[illegible] [నిష్క్రమించును.]

దుర్యో:—ధర్మనందనా ! ఇప్పటికైన నీ కయిష్టమైన మా బలాత్కారమున నాఁడవలసివచ్చెనే యని తలంతువేని మాన్పించెద. నీయంగీకారము వ్యక్తీకరింపుము.

ధర్మ:—సుయోధనా ! దేనికిఁగాని తొలుఁదొల్తనే యంగీకరింపకుండవలెఁ గాని పలికి బొంకుట ధర్మమా ! నే నిష్టపడితిఁగద.

సేవ:—(ఫలకతో వచ్చి యమర్చును.)

(శకుని ధర్మరాజులు, ఫలక కిరువైపుల గూర్చుందురు)

శకు:—నా మేనల్లుని సకల రాజ్యమును బణముగా నొడ్డితి. ధర్మజా ! ముందుగ నీవే యాడుము.

ధర్మ:—(పాచికలు వేయును)

శకు:—నీవే గెలిచితివి. కౌరవధనాగారముల నొడ్డితి పాచికలు వేయుము.

ధర్మ:—(పాచికలు వేయును.)

శకు:—ఇదియు నీవే గెలిచితివి. మఱల నీ నవీన సభాభవన మొడ్డితి నాడుము.

ధర్మ:—(పాచికలు వేయును.)

శకు:—ధర్మజా ! గెలుపుమాది. పాచికలిటుఁ దెమ్ము. పందెము వేయుము.

ధర్మ:—(పాచికలొసగి) నా సకల రాజ్యము నొడ్డితి.

శకు:—(పాచికలు వైచి) మేమే గెలిచితిమి. తిరిగి పందెమిడుము.

ధర్మ:—ధన, కనక, వస్తువాహనముల వైచితి.

శకు:—(పాచికలు వైచి) ఇదియు మేమే గెలిచితిమి.

ధర్మ:—మా యేవుర కవచ కిరీటాయుధములనిడితి.

శకు:—(పాచికలు వైచి) గెలుపు మాది పందెము వేయుము.

ధర్మ:—[విచారమును సూచించి, పౌరుషమున] ఆగతానాగత వేదియు, గోశాస్త్రపారంగతుఁడును, శౌర్యసాహసుఁడును, మురిపెంపు సోదరుఁడును, నగు, సహదేవుఁడు నాయాజ్ఞచేఁ బందెముగా నియమింపబడినెను.

శకు:—[పాచికలు వైచి] గెలుపు మాది.

ధర్మ:—దుర్మదోగ్రకుటిలారాతిగాఢభుజంగ నకులుఁడగు నకులుండు పందెముగాఁ గాక.

శకు:—[పాచికలు వైచి] మేమే జయించితిమి !

ధర్మ:—[ఆవేశమున] మగధ, మాళవ, కాశ్మీర, పాంచాల, బర్బరాద్యనేక రాజన్యుల జయించి, నాచే రాజసూయాధ్వర మొనరింపించిన పార్థుఁడు పందెముగాఁగాక !

[శకుని పాచికలు వేయుచుండఁగను, దుర్యోధనాదులుఁ జూచుచుందురు]

శకు:—సుయోధనసార్వభౌమునకే జయము !

దుర్యో:—[శకునితో] భళా భళా సహబాస్.

ధర్మ:—[తనలో] కటకటా ! ఎంతయవివేకనయితిని ? సర్వమెరిగియు, మూర్ఖుఁడనగుచుంటినే !

శకు:—పాండవాగ్రజా ! ఏమాలోచించుచుంటివి ? పందెము వైచెదవా ? సర్వమోడిన పిదపఁగూడ గొండఱు తిరిగి గెల్చుట యీ చాంచి మేకదా. ద్రౌపదిమూలమునకే విచారించెదవా ? ఆలుత నీవు గెలిచినప్పుడు నిను యాజ్ఞసేని ఉపమానించెనా ?

ధర్మ:—నీ చమత్కారములఁ జాలింపుము నేనేమి వెనుదీయువాఁడ గాను. ఏకరాత్రిమనఃప్రసన్నుఁడు, నిక, కిమ్మీరహిడింబాద్యనేక

రాక్షసులఁ వధించెనో! యేబాహుబలుఁడు, జరాసంధుఁ జంచి చండాడెనో! రాజసూయమున కెవ్వడు పేర్చెనో! అట్టి, యశని సంకాశుఁడగు నా సోదరుఁడు భీమసేనుఁడు పందెమగుగాక.

[దుర్యోధనాదులుఁ చూచుచుందురు.]

శకు:—[పాచికలువైచి] మేమేగెలుపొందితిమి!

దుర్యో, దుశ్శా, కర్ణ:—సెబాస్ [అని ధర్మరాజు మొగమును సహేలగా జూతురు.

ధర్మ:—ఎవ్వఁడీ ద్యూతమునకియ్యకొని, సకల సంపదులు, గోలుపోవుటయేగాక నిరుపమానవిక్రమకళా పరిపూర్ణులును, వినయ విధేయులును, నగు సోదరులసైత మోటువడినకావలుఁడెయ్యనో యట్టి యీయమాత్మజుఁడేపందెముగా నియమింపబడియె.

శకు:—[పాచికలువైచి] యమనందనా! నీవేయోడితివి!

దుర్యో:—ఇంకేమైన నొడ్డుటకుఁగలదా?

కర్ణ:—లేకేమి?

శకు:—ధర్మజా! మీయేవురకు సాధారణయగు, ద్రౌపది నొడ్డక యే, నిన్ను నీవువోడిపోయితివే! కానిమ్ము. పాంచాలి నిప్పటికేని పందెము వైచిచూడుము! గెలుతువేమో.

[పాండవులు గోపముఁ సూచింతురు]

ధర్మ:—[స్వ] కట్టా. యెట్టి బెట్టిదుఁడనైతిని! ఎంతమతిమాలినవాడనైతిని? కానిమ్మింతకు వచ్చిన దానిని గురించి విచారమేల కానున్నది కాకమానునా?

[ప్ర] పాండవపట్ట మహిషివణంబగుగాక.

[దుర్యోధనాదులు, పాండవులు చూచుచుందురు]

శకు:—[పాచికవైచి] రాజరాజబిడౌజా! సుయోధనా! నీ యాదేశము సమగ్రముగా నెరవేర్చితి. [పాండవులఁ జూపుచు] ఇదిగో నీ సేవకులు. ఇదిగో గెల్పుసామగ్రి. ఇంక ద్యూతదాసి—కాదు. భానుమతి పరిచారికను బిలిపింపుము.

దుర్యో:—[సంతోషముతో] సేవకా! నీవుపోయి ద్రౌపదిని దీసికొని రమ్ము!

సేవ:—చిత్తము-[నిష్క్రమించును.]

(పాండవులు క్రోధసంతాపముల గనఁబరతురు.)

దుర్యో:—(శకునితో) మామా! నీయాదరణ మెంతయు శ్లాఘ్యము. త్రికరణశుద్ధిగ నీకుఁ గృతజ్ఞుఁడనే. కౌంతేయులు తామె పరాక్రమవంతులమనియు రాజసూయ మాచరించితిమనియు మయసభాభవన ప్రాప్తులమనియు కృష్ణసహాయుల మనియు, విఱ్ఱవీగుచుండిరో, యేపాండవేయుల కన్నులకే సార్వభౌముఁ డలంతిగ గాన్పించెనో, అట్టి యీనాదాయుల సేవకులఁగా నొనర్చితివి. పంచభర్తృకదాసీజన పరివృతయై, మయసభాభవనో పరిభాగమునుండి పరపురుష శంకావిరహితయై రాజరాజను భయమేనిలేక నిర్భీతిగనటించెనో, అట్టి పాంచాలిని నా పరిచారికా పరిచారికఁగావించితివి. నీకృపావిశేషమునఁ బృథివీతలంబెల్ల నొక్క మొగిఁ జేజేలా నర్వనాయాజ్ఞ నిరంకుశముగ సాగఁగలదు. మామా! అలసితివి కూర్చుండుము.

సేవ:—(ప్రవేశించి) జయము, జయము మహారాజా!

దుర్యో:—ఏదిరా? పాంచాలి!

సేవ:—దేవా! ఆయమ యేకవస్త్రయట! మఱియు, భార్యను "జూదమునందోటువడిన మహానుభావుఁడు, నన్నోడి తన్నోడెనా? తన్నోడి నన్నోడెనా?" యని ప్రశ్నించె నేనేమియు బలుకక దేవరకు విన్నవింపవచ్చితిని.

దుర్యో:—(దుశ్శాసనునితో) సోదరా! నీవేగి యిచ్చటికివచ్చి సదస్యుల నడుగుదువుగాక రమ్మని తీసికొనిరమ్ము.

దుశ్శా:—చిత్తము. [నిష్క్రమింతురు.]

భీము:—(స్వ) హా! ఈ ధర్మనందనుమూలమున మాకెన్ని సంతాపములు కలుగుచున్నవి? సకల జగన్నుత మాయసభాభవన మోహము పడినందులకు దుఃఖింపనైతిని. సమస్తవస్తు సంపూర్ణ భాండాగారములు పోయినందుకుఁ జింతింపనైతి. శత్రుకులోన్మూలనగదాద్యాయుధములఁ విడచుట కంగీకరించితిఁ గాని పరమపవిత్ర, సుశీల, ప్రాణాధికయగు పాంచాలినిఁ గోలుపోయినందుకు సగము చచ్చుచుంటి. కటా! నెదుట దన భార్య నొక నీచుఁడు పరాభవించుటఁగని సహించుటకంటె నొక్కక్షణమున చచ్చుటయే మేలుఁ గాకుండునా! యింక నే సహింపజాల! నింతటి దుస్తరవిచారమునకు ధర్మజుఁడే కారణుఁడగుట నాతనినే దండింప వలయు నీతఁడే హస్తమున నర్థదాయకములగు పాచికలంబట్టెనో యేకరస్పర్శన సకల సంపదలుఁ గోల్పోయెనో, యేపాణిని మాయేవురకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యముగల ద్రౌపదిని బణంబుగా నియమించెనో, యాబాహువు ఖండించెద నాహస్తముగాల్చెద. నాపాణిరూపు మాపెద. (అని ధర్మరాజుపై కుఱుకఁబోవ నర్జునుఁడు పట్టుకొని)

అర్జు:—అన్నా! భీమసేనా! ఇది యేఁటికోపము? అగ్రజుని మఱచి

తివా ? ధర్మేతర వృత్తి పాండవులకుఁ జెల్లునా ? ధర్మనందనుఁడు భార్యతోఁగూడ మనఃనోడుటఁయేగాదు. కానలపాలుఁ జేసినను, అగ్నినురుకుమన్నను, శిరంబులఁ గోసి యిచ్చెదనన్నను సహింప వలయునేగాని, యాగ్రహింప నగునా ? శాంతింపుము. శాంతింపుము. (అని కూరుచుండఁబెట్టును.)

[తెరలో విదురుఁడు] ఓ సదస్యులారా ! ధర్మమార్గాటులారా! సకల పాపనిచయాలవాలమగు దురోదరము నాపివేయుడాపివేయుఁడు.

శకు:—సుయోధనా ! పాండవ పక్షపాతియగు విదురుఁడు గాఁబోలు వచ్చుచున్నవాఁడు.

దుర్యో:—మామా ! వచ్చిన వచ్చుఁగాక. గణించువారెవరు ?

విదు:—[ప్రవేశించి సభనంతయుఁ జూచి] (తనలో) ఆహా ! సర్వముఁ బూర్తియైనట్లున్నది ఇంకేమి లాభము. ఓ భగవంతుఁడా ! ఎట్టి యపకీర్త్యము జరిగెను ! పాండవులు నీ కొనర్చిన యపకారమేమి ! నిరత ధర్మతత్పరులగు వీరికే యిట్టి దుష్ప్రాప్తి కలిగెనే యిక సుఖించు మానవుఁడెవఁడు ? ధర్మరాజంతటివాఁడు పాచికలఁబట్టి యోటువడిన నేమనవలయు! కట్టా పుట్టినప్పటినుండియు దురంత కష్టములనే యనుభవింపఁ జేయుచున్న వీరి పురాకృతమేమి? అయ్యో! నేనే స్వయముగఁబోయి పిలుచుకొనివచ్చితినే ! ఇంతఘోరము జరుగునని యెఱుంగనే, యీ సత్యసంధుల మోము లెట్లుగాంతు, నీఘూర్ణితమానసర మణిపూసల నెట్లుతిలకింతు ? నీధర్మజాజ్ఞా బంధీకృతావక్ర పరాక్రమ రాజ సింహులతో నెట్లు భాషింతు.

[భీష్మ, ద్రోణులువచ్చి కూర్చుందురు] అనుబంధము. 19

కానిమ్ము సుయోధనునితో నించుక చెప్పిచూచెదను. [ప్ర] ఓ ధార్తరాష్ట్రాగ్రజా ! సుయోధనా ! ఇంత దురాగత కార్యము తగునా ? సకలధర్మ స్వరూపులగు నీ పాండవుల దుష్టద్యూతమునఁ బ్రవేశపెట్టి కపట మార్గమున సర్వ సంపదలు హరించి మురియుట పాడియా ! నాఁచే బిలిపించితివి. జ్ఞప్తియున్నదా !

దూరమాలోచింపుము ! ధర్మవిరుద్ధము తగదు ! వంశ వృద్ధి గాఁజాలదు ! యశోహాని, మహాపాతకము. సకల లోకదూష్యము. నామాట వినుము. చిన్నతనమునుండి నిన్నెత్తి పెంచిన వాఁడను. నీ శ్రేయోభివృద్ధి, గోరినవాఁడను, పాక్షికవిహారుఁడను, ఇత్యాది నీకుఁదగదు. భగవంతుఁడు మెచ్చఁడు. సమస్తప్రజలు మన్ననలందఁదగిన నీయట్టి రారాజు, లవాచ్యంబులగు నీచకార్యాచరణములం జరించుట చనదు. సుయోధనుఁడు దుర్యోధనుఁడయ్యెనని యీవఱకే లోకమునఁ బ్రతీతి కలదు. ధర్మబాహ్యుల నెల్లరు దూరీకరింతురు. చిరమునుండి పెచ్చు పెరిగిన స్వకుల గౌరవమును దలంపుము. కౌరవ నాథుఁడనుపమానయశో విరాజితుఁడని పలువురు శ్లాఘింపవిని యానందింపుము. పాపకూపమునం బడకుము. యథార్థతి నిప్పాండవుల నంపుము. సకల జగద్వంద్యులగు నీపాండవులు, వైరిజనదుర్నిరీక్ష్య ప్రతాప బంధుర దోస్తంభులగు నీ పాండవులు, ధర్మజాజ్ఞచే మంత్రితరుద్ధభుజగంబుల భాతి ; కదలకుండిరని నమ్ముము. ఒక్కొక్కరేకడఁగి దశదిగ్విజయ ధ్వజమును స్థాపింపఁ సమర్థులయ్యుఁ సత్యవ్రతదీక్షచే శాంతించి యుండిరని తెలియుము. పాండవవిస్ఫులింగముల నీ మాయాజలంబుల నార్పనెంచితివి కాని ధర్మజభీమార్జున కవలహృదయ సంతాప మహా

సముద్రాంతరోద్భూత బాడబాగ్నిజ్వాల లార్పుటకు మార్గమెద్దియు లేదు. నిఖిలలోకాధారుఁడగు శ్రీ కృష్ణపరమాత్మ ధర్మపక్షపాతి. భగవంతుని కరుణకుఁ బాత్రులగువారల కేలోపమునుఁ గలుగదు. చేయ సమకట్టువారలుఁ నిగ్రహింపఁ జాలరు. యాదుకుల పారావార శశాంకుమన్ననల కునికిపట్టగు ధర్మజ వృక్షచ్ఛేదనమునకుఁ గడంగకుము. దైవభక్తుల మాసమీరివలన లేశమేని బరితపించునో, యాఖేతము నైరిమారణ బీజముగా పరిణమించునని రూఢిగా నెఱుంగుము. కపటవిజయమున గర్వించి సంచరింపకుము. శాశ్వతాశాశ్వతముల గమనించి సంఖింపుము. కాలవశమున క్షీణదశఁగాంచినను, న్యాయపథగాములెన్నిటికేని శుక్లపక్ష నిశాకరమండలము పగిది సంపూర్ణ దశఁగాంచక మానరు. నాపైఁ గోపింతువను భయములేదు. యథార్థముఁ బలుకుటే మానవధర్మము. చెడకుము. చెడకుము. చెడకుము.

దుర్యో:—విదురా ఏమినీవాక్పారుష్యము? ఏమినీనిర్భయము? మాయాదియుధర్మమా? అకార్యమా! యీ కౌంతేయుల సత్యనిష్ఠ నేనెఱుంగనా! జరాసంధవధన్యాయమా? శిశుపాల సంహారము ధర్మమా! యీ కుత్సితుల సంరక్షింప శ్రీ కృష్ణుఁడుఁ గలఁడా? నిరంతరనారీలోలుఁడగు నాతఁడా భగవంతుఁడు! మూర్ఖా! నామేలుఁగాంచి యోర్వలేనిచో నూరకముగఁ బొమ్ము! శ్రుతిస్మృతి పురాణేతిహాస విద్యాధురీణుండగు రాజరాజునకా నీవు నీతిఁ గరపవచ్చుట! నా కృత్యమునందిసుమంతేని కపటములేదు! దోసములేదు! మాయ కాదు. ఈ ధర్మజుఁ డొప్పుకొనియే యిందు బ్రవేశించెఁగాని, దుర్మంత్ర ప్రయోగమునఁ గాని, మత్తు మందుల నుపయోగించి కాని, యెవ్వగును మోసమొనర్పలేదే! రాజధర్మము, క్షత్రియోచితము, సనాతనాచారము, నింద్యముఁ గాదు. నా ధర్మమే

ధర్మము. నా శాసనమే శాసనము, నా జయమే జయము, నా బలమే బలము, నా పౌరుషమే పౌరుషము! ఆజన్మద్వేషుల వంచించుటయే భూభుజులకు మహాత్మ్యప్రష్టమగునీతి! వీరలచే దాస్యము చేయించుకొనుటయె కాదు, భార్యా సహితముగ నేమి చేసినను దోసము లేదు. నన్నెవ్వరు నేమియుఁ జేయఁజాలరు. ఇంక నోరు మూసికొని పడియుండుము.

విదు:—ఆహా! నీకెంతలోఁ గన్నులు తలకెక్కినవి! యీమాత్రమునకే మిట్టిపడుచుంటివా? యదార్థ మెఱింగించిన నన్నుఁ దృణీకరించితివిగా! కానిమ్ము. పాండవుల వంచింప రచించిన దుర్మార్గమునఁ గొలది కాలములో నీవు బడెడి పాట్లకు మితియుండునా? చూచెదఁగాక.

దుర్యో:—ఛీ! మూర్ఖా! ప్రేలకుము.

ద్రౌప:—[తనలో] ఓ దుశ్శాసనా! మహామహులుఁ గలఁ కౌరవ సభకు నన్నీడ్వకుము. పరభార్యను. పతివ్రతను. చెరఁగు మాసిన దానను. క్షత్రియధర్మవిరుద్ధము.

కర్ణ:—[దుర్యోధనునితో] మిత్రమా! మన దుస్ససేనుఁడు, పాంచాలి కొప్పుఁ బట్టుకొని యెట్టీడ్చుకొని వచ్చుచున్నాఁడో చూడుము.

దుర్యో:—దుశ్శాసనుఁడు చండశాసనుఁడు గాఁడా!

[ప్రవేశము:-ద్రౌపది వెనుక జుట్టుపట్టుకొని దుశ్శాసనుఁడు.]

కష్టా! ప్రాణనాథులారా! యజ్ఞవేది సంభవయగు మీ యిల్లాలు అభిజాత్య గౌరవాలవాలయగు మీ యర్ధాంగి యొక దురాత్మునిచే, నొక నీచునిచే, కేశాకర్షణ మొనర్పఁబడి విలపించుటఁ గనుచుండియు మిన్నకుంటిరే! యీ దుర్మార్గము తగదని దుశ్శాసను మంద

లించి నన్నుఁ దప్పించువారీసభ నొక్కరును లేరైరిగా! ఓ కురు
వృద్ధులారా! భీష్మాదియోధవరులారా! కుంభసంభవాది గురువు
లారా! కన్నులార నీ యకార్యము నీక్షించితిరి, నూరకుంటిరే!
ఏమి నాదోసము! ఏమి నాదుష్కర్మము! ఏమి నాదురదృష్టము!
ధర్మోద్ధరణ దీక్షాపరతంత్రులగు తామే యుపేక్షించిన నింకేమన
వలయు, ధర్మనందనుఁడు విధిప్రాతికూల్యతచే నోటుపడుఁగాకఁ నన్నోడి
తన్నోడెనో! తన్నోడి నన్నోడెనో! యెయ్యది ధర్మమో! యీ
నా సంశయమైనఁ దీర్చువారు లేరా! [కొంచెమూఁగి అందఱిని జూచి]
ఆహా! ఎవ్వరును మాటాడకుండిరే! అయ్యయ్యో యెంత యన్యా
యము. కలికాలమప్పుడే ప్రవేశించెనా! నా మొఱాలకించువారు
లేరా! సకళంక యగు నీచకులాంగన నేని సభారంగమునకు రప్పించి
పరిభవించిన, నయ్యది మహాపాతకమని పెద్దలు వచింతురే! పాండ
వాంగననా హింసించుట. మీ కెల్లరకు సమ్మతమా! లేక రాజువ
లని భయమున నిట్లుంటిగా! తా మట్టివారుఁగారే! వెరపనునది కల
నైన నెఱుఁగరే! రాజాగ్రహము జీవనభంగ కారణమగునని జంకు
వారుఁగారే! ప్రాణములనైనఁ బందెమిడి ధర్మరక్షణమునకై హోరా
హోరిగఁ బోరాఁడు మీవంటి నీతికుశలుల కిది పాడియా? ఇప్పటి
కేని నన్నుద్ధరింపరాదా! నా ప్రశ్నములకైనఁ బ్రత్యుత్తర మొసఁగ
రాదా?

భీష్మ:—అమ్మా! పాండవపట్టమహిషి! పతిసేనాపరతంత్రవు. నీవె
ఱుగనిది కలదా! మమ్మెల్ల యడిగెదవు సకల ధర్మస్వరూపుఁడగు
ధర్మజునే యడుగుము. ఇక్కార్యము రవంతయేని మా కెఱుకబ
డక యేఁగావింపఁబడెను. పిమ్మటకర్ణాకర్ణికగ విని, యియ్యెడకే తెంచి
దుర్భర సంతాపమున మునింగియున్న ధర్మజాదులఁ గని, యితి

కర్తవ్యతా మూఢులమై, యింకేఘోరము జరుగునో యని యుండే యుంటిమి. తల్లీ! అయోనిసంభవవగు నిన్నినిండు సభా మధ్యమున విలపింపఁజేసిన పాపుఁడు కొలఁది దినములలో దీనిఫల మనుభవింపకుండునా? దుఃఖింపకుము.

దుర్యో:—ఎవఁడురా యక్కడ?

సేవ:—(ప్రవేశించి) మహారాజా! ఏమిసెలవు?

దుర్యో:—ద్యూతదాసులగు పాండవులకు సేవకోచిత వేషంబులు వేయింపుము.

సేవ:—చిత్తము. (అని పాండవుల వంకఁజూచును; పాండవులు లేచి లోపలికిఁబోదురు)

విదు:—ఓ దుర్యోధనా! నీకిది నీతికాదు! మహాత్ములగు భీష్మద్రోణు లేల శాంతివహించిరో, యోజింపుము. నిరుపమానధర్మోపేతు డగు నజాతశత్రుని మఱింత నొప్పింపకుము! భీమానల కోపజ్వాల రగుల్పకుము! ధర్మనందను కనుఁగొనలనుండి యొక్క నీటిబిందువు క్రిందఁబడెనేని, ధరాతలమంతయు భస్మీభూతమగునని తలంపుము. పతివ్రతాతిలకమగు ద్రౌపదిశాపాగ్ని కింధనమవుఁగాకుము తనను బాధింపఁదగిన పరికరములఁ దానే జాగ్రత్తపెట్టుకొను మూఢ మానవుడెందైనఁగలఁడా! ఏల యహంకరించెదవు? ఏల భంగ పడియెదవు. ఏల వంశనాశనకారణుఁడనయ్యెదవు! సాధ్వీపరా భవము కులక్షయ మొనరింపకమానదు! సాధుహింస జన్మజన్మ ములకు గట్టికుడుపకపోదు! పరస్త్రీయపమానశీలురై, యెందఱు ధోగతుల పాలయిరో స్మృతికిఁ దెచ్చుకొనుము. ఇప్పటికేని నీ దుండగము మానుము! మానుము! మానుము!

[సేవక వేష పాండవులు వచ్చి కూరుచుందురు.]

విదు:—[స్వ] నేఁ బోయి వృద్ధరాజును దీసికొనివచ్చెద.

(నిష్క్రమించును.)

దుర్యో:—[అహంకారముతో] సోదరా! పాంచాలి వస్త్రముఁగూడ దీయింపుము!

దుశ్శా:—ఓసీ! ద్రౌపదీ! నీయంబర మూడఁదీసెదవా? నన్నూడఁ దీయుమందువా?

ద్రౌప:—హా! కృష్ణా! దీనబంధూ! నీవే సృష్టిస్థితిసంహార కారణుండవై, వేదస్వరూపుఁడవై యాపదోద్ధారకుఁడ వనుటయే నిక్కమనుమ్యోనేని నన్ను రక్షింపుము. ఓ జగద్రక్షకా! ఓపురాణపురుషా! ఓకురువంశ చంద్రా! శ్రీకృష్ణా! దుష్టద్యూతమున నోటువడి ధర్మబద్ధులై, దుర్భర సంతాపమునఁ బొక్కుచున్న నా ప్రాణేశ్వరుల నీక్షింపుము. ఓ శిష్టజనపరిపాలకా! కొనగోటఁ గోవర్ధన మెత్తి, గోపకులఁ గాపాడిన యార్తరక్షణపరిత్రాణ పారీణుఁడవు. నిఖిలజంతు హృదయారవింద సదనసంస్థిత లీలామానుషవిగ్రహుఁడవు, ఓ కరివరదా! రమారమణ! ఈ నీతోఁబుట్టువు, నీభక్తురాలు యాదీన! యీ పాంచాలి నిన్నేనమ్మి భజించుట నీవెఱుఁగవా! ఓ దయాసముద్రా! ఓ శ్రీకృష్ణా! పాహిమాం! పాహిమాం! పాహిమాం!

దుశ్శా:—ఓసీ! సుయోధనదాసీ! యింకనుఁ జీరవిప్పవేమి?

భీము:—[రౌద్రముతో] ఓరీ! దురాత్మా! దుశ్శాసనా! కండక్రొవ్వకొలంది నటింపకుము. చెఱుకూతలుఁ గూయకుము. మీయైశ్వర్యములు శాశ్వతమని యెంచకుము. ఏనాటికైన నీభీమహార్య

క్షమము ధార్తరాష్ట్రమృగ సమూహముపై నతిలాఘవముగఁ దుమికి కంఠనాళములఁ దెగఁగొరుకునని నమ్ముము. ఏకాలమునకైనఁ నీ భీమమహోరగము, కురుకుల ప్రాణానిలముల భక్షించునని యెఱుంగుము. ఎప్పటికైనఁ నీభీమశరభము, దుర్యోధనాది మదోన్మత్త మహిషరక్త ప్రవాహమున నోలలాడునని యూహింపుము. తరతమభావ శూన్యుఁడవై, మాతృద్రోహివై, పాండవపట్టమహిషీ కేశాకర్షణ మొనరించిన నిన్ను ఘోరసంగ్రామావసరణంబున నీయగ్రజు నెదుట, నీకన్నాదులయెదుట, నీయనుజులయెదుట, కురువృద్ధుల యెదుట, నేనే మొనర్తునో తెలిపెద వినుము.

మ. "ప్రళయాభీలకృతాంతుఁడ్" యనుచు, మీవారెల్లఁగన్ జేరఁభీతిలిఁ గాదవ్వులఁబారఁ, సైన్యములు నందేనిల్చి చిత్తమ్ములన్
గలఁగన్ ఘోరగదాప్రహారమున సంగ్రామంబులన్ నీయుర
స్థలమున్ బ్రద్దలుకొట్టి, శోణితమునాస్వాదింతుగ్రాకృతిన్.

అటు సేయనైతినేని విధవాధముల పగిది పితృదేవతాగతులకుఁ దప్పినవాఁడనయ్యెద.

దుర్యో:—అనేక విధముల మీభార్యవిధవయైనది చాలదా! [దుశ్శాసనునితో] తమ్ముఁడా! అసమర్థ దుర్జనత్వమునఁ బ్రేలెడి వీని పల్కులు మన కేమి లెక్క, నీపని నీవు నిర్వర్తింపుము.

దుశ్శా:—ఓసీ! కులటా! నామాట లెక్కసేయకుంటివే! ఇదిగో నేనేయూడఁదీయుచున్నాఁడ. నీయబ్బ యెవడడ్డమువచ్చునో చూచెద. [అని చీరలాగబోవును.]

వికి:—[అడ్డమువచ్చి] ఆగుము! ఆకార్యము తగదు. మనవిజయము న్యాయమైనదిఁగాదు. పతివ్రతల నిండుపేరోలగమునకు రప్పించుట

యేఁగాక, వలువలొలిపింప నుద్యమించుట కడుంగడు శోచనీయము. ఇయ్యది కురుకుల సంక్షోభకారణముఁ గాకమానదు. నిర్జనస్థలవినిద్రిత ఘోర శార్దూలమును మేలుకొలుపు మూర్ఖుఁడుండునా ? ఏకవస్త్ర, సాధ్వి, పాండవ పట్టమహిషి ! అభిజాత్యగౌరవాలవాల సామాన్యకాదు. స్వకుల గౌరవ వినాశనకరంబగు నిట్టి పాతక కార్యాచరణము సుక్షత్రియులకుఁ దగదు.

కర్ణ:—వికర్ణా ! సార్వభౌముఁడు నీపాటి ధర్మపద్ధతు లెఱుంగఁడా ! ధర్మమగుఁ గాక, యధర్మమగుఁగాక, నిర్ణయించుటకు నీవెవరు ? ద్యూతమక్రమమా ? విజయమధర్మమా ! పాంచాలిని, పంచభర్తృకనుఁ సభకురిప్పించుట యన్యాయమా ? క్షాత్రధర్మము కాదా, "రాజానుమతేధర్మ" మనుట మరచి ప్రభుదూషణ నొనరించుటమాత్రము నీమదికి సన్మార్గముగాఁ దోఁచెనా !

విక:—ఓయీ ! రాధేయా ! అంగరాజ్యాధికారమున నిన్నొక మానవునిఁగాఁ జేసిన రారాజునకు నీలాటి దుర్బోధనలచే విశ్వాసముగఁ దెలుపుచుట కంటె ప్రాణపరిత్యాగ ముత్తమము ఇదియుంగాక అధర్మాచరణుఁడగు వాఁడన్నయైనను దమ్ముఁడైనను బ్రభువైనఁ గురువైనఁ దుదకు దండ్రియైనఁ దిరస్కరించి దూషించుటయేకాదు. విసర్జింపవలసినదే ! ఛీ మీరెల్లరు దురాత్మగ్గులు, మీమోములఁ జూచుటకంటె కలుషమే లేదు. దీనికిఁ దగు ఫలము శీఘ్రకాలములో ననుభవింపఁ గలరు. [నిష్క్రమించును.]

దుర్యో:—మిత్రుఁడా ! రాధేయా ! పిన్నవాఁడగు వికర్ణుని పలుకులు లెక్కసేయకుము. [దుశ్శాసనునితో] సోదరా ! ఆలస్యమేటికి.

దుశ్శా:—ఓసీ ! కులటా ! విప్పవేమి ? (అనిమీఁదికిఁ బోవును.)

ద్రౌపది:—[తొలఁగి] ఓరీ! దుర్మదాంధా! రాజసూయావభృథస్నానపవిత్రకేశాకర్షణ మొనరించుటే కాక బహిరంగమగు సభామధ్యమునఁ బతివ్రతనగు నన్నుఁ దాకి వసనవిహీనఁ జేయనుద్యమించెడి మిమ్మెల్లరఁ నామమాత్రావశిష్టులఁ గావింపఁజాలుదును, ధర్మమునకై శాంతివహించిన జగదేకశౌర్యవంతులగు నాప్రాణేశ్వరులు మిమ్మెన్నాటికైనఁ గృతాంతావాసమున కంపకుందురా! నాహృదయసంతాపాగ్నికేల నీచధార్తరాష్ట్రారణ్య విదాహమొనర్పకుండునా! నాభర్తలయాజ్ఞలేమి నూరకుంటిఁగాని, లేకున్న మిమ్మెల్లర నస్మదీయశాపానలజ్వాలచే భస్మమొనరింపకుండెడిదాననా! ఓరీ! పశువా! ఏల నాశమొందఁ దలంచెదవు! ఏల నాపైఁటచెఱఁగుఁ బట్టవచ్చెదవు, ఏల నన్యాయముగ లోకనిందఁ బొందెదవు! ఏటికీయహంకారము? ఏకారణమునఁ గురువృద్ధులు నిన్ను వారింపకుండిరో యూహింపుము చెడకుము తొలఁగి చనుము.

కర్ణు:—[ద్రౌపదితో] తరుణీ! పాంచాలి! ఏవురుపతులకొక్క భార్యవై, యుమ్మడిగొడ్డుచందమున నేలబాధనొందెదవు? పరాక్రమహీనులఁ గట్టుకొనినందుననే యిట్టిపాటు కలిగినది. యెన్నియార్భాటము లొనరించినను బోనునఁజిక్కు జంతువేమి సేయఁగలదు! అసమర్థురాలవై, యనాథవైన నీవెంతకొట్టుకొన్నను, దుశ్శాసనుఁ డూరకొనఁడు. కావున, నీపరాభవము, నీసంతాపము, నీబహుభర్తృకపిశాచము నడపఁజాలుసమర్థుని, సకలైశ్వర్యసంపన్ను నొక్కనిఁ జేపట్టి సుఖింపుము.

దుర్యో:—[తొడఁజఱచుకొనుచుఁ గూర్చుండరమ్మని ద్రౌపదికి సైగ జేయును. పాండవులందఱుఁ గోపముఁ జూపెదరు.

ధర్మ:—[తమ్ములను చేతితో నాపుట నటించును]

భీము:—[క్రోధముతో] ఓరీ! పాపిష్ఠా! కౌరవచండాలా!

మ. పడతిఁన్, సాధ్విని గూరుచుండుమని యాస్ఫాలించుచున్నట్టి, నీ
తొడ, మద్ఘోరగదా ప్రహారమునఁదుత్రింతున్, జీల్చెదన్, జెండెదన్
బొడతున్, దూళియొనర్తు, రాల్తు, విదళింతున్, గాల్తుఁ, గామానలం
బడగింతున్, సమరోద్వభీముఁడన నెవ్వాడంచు నూహించితో.

ధర్మ:—భీమసేనా! ధర్మజుడింకను జీవించియుండెనుసుమా!

భీము:—[కూరుచుండును]

దుర్యో, కర్ణు, శకు [నిరసించినట్లు నటింతురు]

దుశ్శా:—ఓసీ! పాపి! నిన్నింక నుపేక్షింపను [అని పైఁటచెరఁగుబట్టి చీరనూడఁదీయుట ప్రారంభించును]

ద్రౌప:—హా! కృష్ణా! మాంపాహి! మాంరక్ష!

అనుబంధము 21.

[కృష్ణుఁడు ప్రసన్నుఁడై యక్షయవస్త్రప్రదానమొసరించుచుండుటఁ జూపఁబడును. దుర్యోధనాదులు సిగ్గున లేచిపోదురు. భీష్మాదులు కృష్ణు నుతింతురు.

[తెరపడును.]

[ఇచ్చట ప్రేక్షకజనవిరామము]

ద్వితీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ

సంపూర్ణ భారతము.

తృతీయాంకము.

1-వ రంగము.

[అరణ్యము. ప్రవేశము ధౌమ్యుఁడు.]

అనుబంధము 22.

కటకటా ! కాలవైపరీత్యమున కేమనవలయు. మొలుతటి జూదమున ధర్మనందనుండోడిన దంతయు ద్రౌపదీదేవి పాతివ్రత్య ప్రభావమునకు వెరచిన వృద్ధరాజు మరల నొసంగినను మాయావి యగు శకుని, దుర్యోధనుని వెంటఁ బురికొల్పి యొరులెఱుంగకుండ నోటువడినవారు పదిరెండు వత్సరము లరణ్యవాసమును, నొకయే డజ్ఞాతవాసము జరుపునట్లు పణనిర్ణయమేర్పరచి తిరిగి ధర్మరాజు నోప్పించి సర్వము హరించి కట్టుగుడ్డలతో నిక్కానకంపిరి. అయ్యయో ! హంసతూలికాతల్పముల కెడమైరిగద. మరకత మణిభర్మనిర్మితమందిరములకు దూరమైరి. రాజసూయాధ్వరసమయసామంతభూపాల సమర్పితామూల్య పారితోషికములతోఁగూడ జగదేక సంస్తుత్యమై యలరు మయసభాభవనముఁ గోలుపోయిరి. తుదకాటవిక వృత్తి

కలవాటులేక ఘూముమఁగనవచ్చిన బంధుమిత్రుల సన్మానించుటకే నిక చాలకుండిరికద. దైవవిధికేమి సేయునగు.

[తెరవాలును.]

ద్రౌప:—హా! ప్రాణేశ్వరులారా! ఎందుంటిరి. నన్నీదుష్టసైంధవుని బారినుండి తప్పించుఁడు.

సైంధ:—(నవ్వి) [illegible] నీ [illegible] దైవము [illegible] చి! చి! [illegible] మూడినదిలే. నేనని [illegible] గొంపోయెద.

([illegible])

([illegible] ద్రౌపదియు)

[illegible] — ([illegible])

[illegible] ! [illegible] ! [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] ! [illegible] ! [illegible] [illegible] [illegible] సమ్మతియా.

[illegible] ! [illegible] (చూసి [illegible])

ద్రౌప:—హా! ప్రాణేశ్వరా! [illegible] ! ఈవార్త నీవైన వినలేదా?

సైంధ:—చీ! [illegible] ! [illegible] !

భీము:—ఓరీ! పాపాత్మా! దుశ్శాసనా! ఇదే వచ్చితిని అని ప్రవేశించును.) (దుశ్శాసనుని మెడబట్టి నేలకు [illegible] ద్రోయును.)

ధర్మ:—భీమసేనా. వినుము. వినుము. [అని వెంటనే భీమునిబట్టుకొని [illegible]]

ధౌమ్యు:—[ప్రవేశించి] ఓరీ! [illegible] !

అర్జున, నకుల, సహదేవ:—ఓరీ? దురాత్ముడా! [illegible] ! [అని ప్రవేశించి ధర్మరాజు [illegible]

ధర్మ:—ఓ [illegible] ! [illegible] !

ఉ. [illegible] ♦ [illegible] ! [illegible] యె
వ్వారి [illegible] ♦ పాడి [illegible] నే
[illegible] పాపమగునని [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ? ♦ పా [illegible] ?

భీము:—[illegible] ! [illegible] ! [illegible] మెటికె
[illegible] ! [illegible] ! [illegible] ధర్మవిధముల బోధించు
చున్న [illegible] !

సీ. [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] , [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible] ము
[illegible] ♦ [illegible]
మా [illegible] ♦ [illegible] గ
ల్పించిన నిన్ను వ ♦ దించుకొ [illegible]

గీ. [illegible] పసువు [illegible]
జెర [illegible] ట్టిము • [illegible]
[illegible] నిప్పటికి నేని • [illegible]
[illegible]! యిది [illegible] • కర్మము [illegible].

ఈ [illegible] జూపనిమ్ము!

ధర్మ:— [illegible]! [illegible], రజస్తమాదులు కావు. [illegible] దుర్మార్గుల యెడఁ శాంతము [illegible]. భగవంతుఁడు లేఁడా? అది యునుం గాక.

చ॥ [illegible] • [illegible] పాడి గాదు వి
[illegible] • [illegible] పాండుపు
[illegible] • [illegible] వాక్యముల్
[illegible] • [illegible].

ఏ [illegible], యా [illegible] కట్టి
[illegible] నము.

[illegible]:— ([illegible]) [illegible]! [illegible]?

[illegible]:— నాథా! [illegible] వ్యతిరే కము [illegible]? ఈ [illegible] శిక పెండ్లకొడుకును గావించి [illegible]

భీము:— మంచిది (అని [illegible]) ఓసీ! మూర్ఖురాలా! దుష్టుల మాంగల్య [illegible], ధర్మనందను [illegible] నిప్పటికి [illegible]. ఇటు [illegible]. [అని చెయిపట్టిలాగి [illegible] పెట్టును. అర్జున, నకుల సహదేవులు [illegible] భీముడు తలగోరిగి శిఖ

ఉంచుట సహించి] [నిలువఁబెట్టి] నిన్నెవ్వరేని "ఎవ్వడవురా" యని యడిగిన "పాండవదాసుఁడ" నని వచింపుము. పొమ్ము.
[అని తన్నును].

సైంధ:—(తలవంచి క్రోధమునఁ బోవుచుండును)

భీము:—ఓరీ! పాండవదాసా! ఇటురమ్ము (అని పిలుచును)

సైంధ:—(వెనుకకు వచ్చును)

భీము:—ఏరీ! పాండవదాసుఁడనని ముమ్మారనుము.

సైంధ:—పాండవదాసుఁడ, పాండవదాసుఁడ, పాండవదాసుఁడ.

ధర్మ:—పొమ్ము ఇఁక నెన్నఁడిట్టి తెలివిమాలిన [illegible]

సైంధ:—(స్వ) ఈ పరాభవమునకు, ప్రతీకారము చేయకున్న, నే సైంధవ భూపతినేనా! కానిమ్ము. [అని నిష్క్రమించును]
(తెరవ్రాలును.)

[illegible] రంగము — [illegible] సమాప్తము.

([illegible])

([illegible] 24)

పాం:—[ద్రౌపది] నాథా! [illegible] మాటిమాటికి నన్నే హింసింపవలెనా! [illegible]? నీ [illegible] కాలేదా, నా [illegible]? నీ [illegible]? నిన్ను [illegible] కోరితినా? [illegible] నాయాలి [illegible]? నీ బాహుబలము [illegible] నా బ్రతుకు చెడిపోయినదా? సింహబలుఁడను [illegible] గదా యని [illegible]! విధవా! నీకేటి [illegible] నేను [illegible]!

విటు:—ఓసీ! గయ్యాళీ! మూయుమింక నీనోరు.

పర:— ఛీ! కుంకా! నీయాజ్ఞయేమిరా! నేను మొదలు సాగున్న ముద్రదొక్కకుము. కూటికి గుడ్డకులేక విరాటరాజునొద్దకొలువుండ వచ్చినవారి భార్యను కీచకునకుఁ దార్చవలెనని యాలోచించుచున్న నిన్ను ఆసైరంధ్రి భర్తలగుఁ నేవురలో నొకరైన నీదుర్వృత్తి గనిపెట్టకుందురా! వారిచేత నీవు జావకుందువా?

విటు:—నిన్ను దెగనరక! నీకావిషయ మెందుకే!

పర:—నీకా పనియెందుకురా?

విటు:—నీ కొఱకే.

పర:—నా కొఱకేమి?

విటు:—ఎట్లని యాసైరంధ్రిని గీచకుమందిరమున కేగునట్లొనర్చితి నేని వేయినరాల బహుమతి రాఁగలదు. దానిపై నీ యిల్లంతా బంగారమే వళ్ళంతా బంగారమే నీవేదికోరిన నదే.

పర:—ఆలాగా! ఓహో హో (అని విటునిఁ గౌఁగిలించుకొనును.)

విటు:—(మీఁద చెయ్యిడి) సరేకాని నీవాసందులో నెందుకుంటివి?

పర:—నీవు ప్రయత్నించుచున్న యూహనిలో సహాయినైన సంభవించునేమోయని భయపడి నిమిత్తమాత్రమునుగ వారిద్దరను బుట్టలోఁబెట్టి నీకు సాయపడ నంపుటకై కృతిమశృంగారమున మాటలాడుచుంటిని. నీవడచూచి యనుమానపడితివి.

విటు:—నిజమేనా?

పర:—నిన్నుఁ జంపుకొనను.

విటు:—ఎంత పొరఁబడితిని. ఏదీయొకముద్దు!

పర:—(ముద్దొసఁగుచున్నట్లు విటుఁడు కొనుచున్నట్లుండ తెరపడును.)

3 వ రంగము.

(ప్రవేశము-సైరంధ్రిచేత నొక కలశము బట్టుకొని)

సైరం:— (అనుబంధము 25)

కట్టా! నాజీవితేశ్వరుల దుస్థితులఁ గాంచి దురపిల్లుచు, మఱలఁ నెన్నటికేని సౌఖ్యము నొందుదుందుగా యని, ధైర్యము వహించి సైరంధ్రీవ్రతమునఁ గాలముఁ బుచ్చుచుండ నీ సుధేష్ణ నేడే కారణముననో తన తమ్ముఁడగు కీచకునింటికేగి యీపాత్రతోఁ సురఁ గొనిరమ్మని యంపెగా! ఆహా! పరాధీన జీవనమంత నీచపుపని నైనఁ జేయించునుకదా. వారియాజ్ఞలమీఱిన బ్రతిచిన జీవనభంగము గాక, మానహాని సైతము కల్గునటు నిశ్చయము. ఇఁక విచారించి లాభమేమి? ఇదెల్ల తెప్పను. ఈ కీచకుఁడు పరమదురాత్ముఁడని వింటిని. కానిమ్ము భీమునితోఁ జెప్పవచ్చునుగద! మీఁదదైవమున్నవాఁడు (అని కీచకు నింటికిఁ [illegible] సమీపించుచుండ లోపలనుండి కీచకుఁడు ప్రవేశించును.)

కీచ:— ఆహా! వచ్చితివా!

సైరం:— రాజా! [illegible] పూర్ణముగ దాహబాధ నొందుచు మీ [illegible] ఈ పాత్రతోఁ [illegible] గొనిరమ్మని పంపెను, దయచేసి వేగ [illegible].

కీచ:— కోమలీ! [illegible] నిరీక్షించుచున్నానుకదా [illegible] [illegible] ! [illegible] ధర్మమా? [illegible] (అని [illegible] జూపుచు.)

చ. [illegible] ♦ [illegible] సించి మానసం
బుసుఁ [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible] నీ
[illegible] ♦ [illegible].

ద్రౌప:—(స్వ) ! హా ! శ్రీకృష్ణా ! నాఁడు కౌరవసభలో రక్షించిన భంగి నేఁడునుఁ దయఁజూడుము !

కీచ:— యువతీ ! ఏలపలుకవు ? మౌనమంగీకారసూచనమా ? అటులైన నిఁకఁ దడయకుము. ఈ నీదాసుని నిస్తుల సంతోషవారాశిని నోలలాడింపుము. [అనిచేబట్టఁబోవును.]

ద్రౌప:—[తొలఁగి] అన్నా ! ఇంత పాపమువ్వరికేనిఁ దగునా ? సుధేష్ణాదేవి పరిచారికనగు పరస్త్రీని నన్నిట్లనఁ జెల్లునా ?

[అనుబంధము 26]

కీచ:— సైరంధ్రీ ! వేయిచెప్పను, నీతో సౌఖ్యముననుభవించి, నాజన్మమును సార్థకపఱచుకొనవలయును కాదా ! నీవుఁగల యపారమోహాసాగరమునందు మునిఁగిపోవలయు నంతేకాని పాపమని గీపమని వెఱచువాఁడఁగాను నిఁక నాలసింపకుము.

ద్రౌప:— సోదరా ! మానవజన్మము నొందుట దుర్లభము. అందు భూపసుతుఁడవై, ఐశ్వర్యసంపన్నుఁడవైనందులకు, పూర్వజన్మసంస్కారమున కానందించుము, సన్మార్గవర్తనమునకై ప్రయత్నింపవలయును. అంతియకాని, సకలానర్థదాయకమగు, నీచకార్యాచరణమునకుఁ గడంగుటచనునా ? నీవెఱుఁగని ధర్మముఁగలదా ! వన్నెలబోఁడింపఁజూచెదవు ! పరనారీగమనమే మానవుని సకలవిధముల నాశమొనర్చునని, ధర్మశాస్త్రములు ఘోషించుటలేదా ! పరసతుల నపేక్షించి యెంత అధోగతులఁ బొందిరో తెలంపుము. బలవంతులగు నాపతులు లేరని తలఁపకుము. కాలవశమున పదవిఁదొలఁగినను, నీతికిమాత్రము లోపముండదు. దురాలోచనమానుము సుఖింపుము.

కీచ:—లతాంగీ! నీ పతులు బలవంతులని నన్ను భయపెట్టుచుంటివా! సమయము వచ్చిన భగవంతునకేని వెరవను. నిన్ను విడువను.

ద్రౌప:—అన్నా యని బిలిచినను, విముఖతఁ జెందకుంటివే? ఏల యింత యవివేకము?

ఉ॥ అందని కొమ్మపండ్లకును ♦ లఱ్ఱులుసాచఁగఁ బాడియౌనె? నీ
చందము గాంచువారలు ♦ ప్రశంసయొనర్తురె ధర్మమంచు

కీచ:— నేనందినఁగోసికొందు నిఁగు ♦ వా! చను [illegible]

(అని ద్రౌపది హస్తమున చేఁజాచును.)

ద్రౌప- యందకొమ్మని
కుందగు ప్రాణకాంతయను ♦ కొమ్మ గ్రహింపుము తత్ఫలంబులన్.

భీము:—[గూఢముగా, స్పష్టముగా] ఓరి మదాంధా! యిదే చచ్చితివి (అనుచు ప్రవేశించి కీచకుని మెడబట్టి క్రింద బడద్రోచి వక్షముపై నెక్కి - (గుద్దుచుండుట సైరంధ్రి చూచును.) తెరపడును.

(ఇంతవఱకు భాగము [illegible] సంగీతము [illegible], [illegible] [illegible])

4-వ రంగము.

ఉ:— [illegible 27]

అర్జు:—[illegible] ఉత్తరకుమారా! "[illegible] మన గోగణంబుల [illegible]" [illegible], "తగిన సారథి [illegible], వారలందఱ గెలిచి క్షణమాత్రంబున, గోవుల మరలింపనా!" యని ప్రతిజ్ఞఁ జేసి, ఇయ్యెడ కేతెంచి, సమరభూమిఁ దిలకించినంతనె, భయభ్రాంతుఁడవగుట హాస్యాస్పదము. క్ష

త్రియకృత్యముఁగాదు. రాచబిడ్డ రణమనఁగ జంకవచ్చునా? నీకంతభయమయ్యెనేని, నేను రథినయ్యెద. నీవు సారథివిగమ్ము. శత్రులఁ జించి చెండాడి నీతండ్రికి యశోహానిఁగాకుండ పశులం గొనిపోవుదము.

ఉత్త—

ఉ॥ అక్కట! ద్రవ్యపూరలమున ♦ నాట్యకముం గొని తెచ్చుకొన్నయ
ట్లెక్కడ దాపఁచితివి! యేటికి నన్ శ్రమఁబెట్టుచుంటి వే
నొక్కఁడ ముగ్గనమున్ జనఁగ ♦ నొల్లను యుద్ధపుఁద్రోవఁ బ్రాణముల్
దక్కినఁజాలుఁ నే బ్రతికె ♦ దన్ బలుసాకయినన్ భుజింపుచున్ ॥

అర్జు—ఉత్తరా! నిన్ను సారథిఁ గమ్మంటిఁగద! భయమేటికి?

ఉత్త.—మాట లెన్నయినఁ జెప్పవచ్చును గాని, రిపుల జయించుట మాత్రముఁ దుస్సాధము. నీ కంత ముచ్చటయ్యెనేని రథము దోలుకొనుచుఁ యుద్ధమొనరింపఁబొమ్ము నేను బురంబున కేగెదను.

అర్జు:—విరాటనందనా! నామాట వినుము. ఈకురుసైన్యమే కాదు. సురాసురు లేకమై వచ్చినను, మనల జయించలేరు వెఱవకుము రమ్ము, రథ మెక్కుము.

ఉత్త:—కటకటా! బృహన్నలా! ఏల యడియాస.

చ. అరులఁ జయింపఁగాఁదగిన ♦ యాయుధ మొక్కటియుని లేక యే
వెరవునఁ గెల్వనెంచితివి ♦ ఏరినకేయుల శస్త్రశాస్త్ర వి
ద్వరుల సుయోధనాది బల ♦ వంతులనాకిఁకఁ జెప్పబోకు సం
గరమనుమాట స్వప్నమునఁ ♦ గాని దలంపగనోప నెన్నఁడున్.

అర్జు:—రాకుమారా! సరియగు నాయుధము లేదని సంశయింపకుము. అల్లదే యాశమీవృక్షమున శవాకారముగఁ గనఁబడు దాని

యందు పాండవమధ్యముఁడగు నర్జునునిచేతి గాండివము గలదు. నీవది గ్రహించి, తక్కినవాటి నెప్పటియట్లుంచి రమ్ము. తన్మహా కార్ముకమున, రిపుసమూహముఁ జిందరవందర కావింతము.

ఉత్త:—అయ్యా! "అర్జునుం" డన జ్ఞప్తికి వచ్చినది ధర్మనందను లగు వారెందుండిరి, సాధ్వి మతల్లియగు ద్రౌపది యేమయ్యెనో వారెల్లరుఁ మాకు సమీపబాంధవులుసుమా! బృహన్నలా!

అర్జు:—ఉత్తరా! ఇంకను దాపనేటికి, వినుము.

సీ. కంకాభిధాన విఖ్యాతిఁ ♦ గాంచిన జగ
ద్వంద్యుండు ♦ ధర్మనందనుండు
కీచకవనవహ్ని కీల ♦ యీ వంటవాఁ
డుగ్రప్రతాప ♦ వృకోదరుండు
అశ్వరక్షకుఁ డగు ♦ వాఁ డపారకీర్తి వి
భాసితుఁడైన ♦ వాఁడు నకులుఁ
డాలఁగాచెడివాఁడు ♦ [illegible]
నాఁడిఁడే సహదేవుఁ ♦ డనెడివాఁడు

గీ. కన్నెలకు నాట్యవిద్యను ♦ గఱపుచున్న
యర్జునుండను [illegible] ♦ యాజ్ఞసేని
కాలవశమున మాలిని ♦ వేసాలతోడఁ
బారనోలి మ[illegible] ♦ వాసదీప.

ఉత్త:—(సంతోషసందేహములతో) అయ్యా! నీవు పార్థుఁడవా? నిక్కమా?

అర్జు:—ఇంకను సందేహమా? గాండివము ధరించి నీ యనుమానముఁ బాపెద నుండుము (అని నిష్క్రమించును).

ఉత్త:—ఆహా! ఆశమీవృక్షముపై నెక్కుచున్నవాఁడు. అల్లదే గాం
డీవము. ఇతఁడు తప్పక యర్జునుఁడే. మిగిలిన యాయుధములు
మఱల భద్రపరచి యిటువచ్చుచుండె. నేఁడింకను భీమాదులగవా
ఖష్టములుండనోపు. వనవాసానంతరమున వీరినెల్ల నిల్లు జాగ్రత్తప
ఱచి మారువేసములతో నీ గోదాదినుండియు కాలముఁబుచ్చిరి
కాఁబోలు ఏవ్వురుభర్తలు, నొక భార్యయు నుండుటను గూర్చి
యనుమానపడియు స్పష్టీకరింపఁజాలనైతి. కటకటా! దైవప్రా
తికూల్యతచేఁ గద మహారాజసన్నిభులు మశకసమానులై దీనతఁ
గృశించిరి.

అర్జు:—(నిజస్వరూపముతోఁ గాండివధారియై ప్రవేశించును.)

ఉత్త:—[పరమసంతోషముతో] మహాత్మా! నమస్కారము.

అర్జు:—[ఉత్తరునిమూఁపుపై చేయివైచి] ఉత్తరా! ఇఁకరథ మెక్కుము

ఉ. గాటపుఁబట్టులక్కఁగని చెడు ♦ కాలముచేతఁ దగ్గనోదగ ముల్
మాటుమడంగియున్న శర ♦ ఖ్యాతమున్ భుజవిక్రమంబు బా
హాటము సేసి, సంగరము ♦ గానని నాధృతిగాత్రసూతిదోః
పాటవముల్ గలంచి చెరఁ ♦ బట్టినగోగణముల్ మరల్చెదన్.

(ఇరువురు రథము నధిష్ఠించి నిష్క్రమింతురు.)

దుర్యో:—[ప్రవేశించి] ఈతఁడు తప్పక యర్జునుఁడేయగు. నేనాలమం
దల చెంతఁ గాపుండెదను. నా బలంబులఁ గడచి కద నన్ను సమీ
పించుట యీసమయభంగమున మరలఁ బదుమూఁడువత్సరము
లరణ్యాజ్ఞాతవాసము లనర్పఁ బాపకుందువా! కానిమ్ము.
[అని గదయూఁపున ధరించి నిష్క్రమించును.]

అర్జు:—[పటాక్షేపమున నుత్తరునితోఁ బ్రవేశించుచు] ఓయీ! కౌర
వాపశద! మూఢదుర్యోధనా!

ఉ. రాజవు గావొ లేక కురు ♦ రాట్కులమందు జనింపలేదొ ని
స్తేజుఁడ వేమి సేయుఁ జను ♦ డెంచితివో యిటు నీకరంబులన్
గాజులఁ దాల్చి నాఁడవె ? స ♦ గౌరవకృత్యమెయిద్ది ; సాటిరా
రాజులు విన్నఁ నవ్వరె ? దు ♦ రంబులఁ బారెదరే నృపాంకుల్.

ఆజన్మ పాండవద్వేషివగు నిన్నుఁ జిరకాలమునకుఁ గాంచి, శర కుసుమనామమున సన్మానింపవచ్చిన పార్థునికి వెన్నుఁ జూపిన, నీతోఁ బోరాడుటకంటెఁ గౌరవహీనమున్నదా! ఛీ! ఛీ! క్షత్రియ కుల కళంకా! ఇంతకంటె నీకుఁ జావు మేలుగదా! సుగటిమిఁ గల ధీరుండవేని, పాలికలనికి రమ్ము, నావలన వెఱవకుము. నిన్ను నే చంపను, ఏమందువు?

చ. "కురుపతియానుపూర్విగఁ ♦ గొట్టివధించెద" నంచు మాన్యశో
దరుఁడుఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేసిన న ♦ తంబుననిన్ దునుమాడ నేటిసం
గరమునఁ గాని, సైనిబల ♦ గర్వమునమ్మి జయింపవచ్చితు
ద్ధురుఁడను సత్కిరీటవర ♦ దూల్చి మరల్చెద గోగణంబులన్.

[ఉత్తరునితో] ఉత్తరా! యీతఁడు మాతామహుఁడు గాంగుఁడను, మహాభిమానియగుట, యుద్ధమునకు రాకమానఁడు కాన, నీజోదుల నెల్లర మోహనాస్త్రప్రయోగమున మూర్ఛాగతుల నొనరించెద. నీవుఁ గడు జాగరూకుఁడవై భీష్మాచార్యుని మాత్రము సమీపింపక కర్ణాదుల తలపాగ లుత్తర బొమ్మపొత్తికలకై కత్తిరింపుము. పోవుదము రమ్ము. [ఇద్దరు నిష్క్రమింతురు].

[తెర యెత్తఁగా సైన్యము మూర్ఛిల్లియుండును. ఉత్తరుఁడు తలపాగకుచ్చులు కోయుచుండును. తెరపడును]

తృతీయాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ

సంపూర్ణభారతము.

—————:O:—————

చతుర్థాంకము.

(అనుబంధము 28)

[హస్తినాపురప్రవేశ, పరివేశము వారముడు]

ఓ పరమాత్మా! మురళీగానలోలా! శ్రీకృష్ణా! ఏమి నీ భక్తిగరిమాపాటవము, ఏమి నీ మాహాత్మ్యము. ధర్మరాజాదులగు పాండు నందనులచే రాయబారిగాఁ బంపఁబడియు, దుష్టుఁడగు కితవుఁడగు, సుయోధనుని యతికేవల విశేషసంపాదితమైన విందున కంగీకరించితివి. పరమభక్తుఁడగు దాసీగర్భంబున జన్మించినను భాగవత శిఖామణి యగుననియు సర్వదా నే సత్యభక్తులనంటిఁ గోవు వెంట నరుగు లేగ చందమున నుండుననియు, స్త్రీయుత్తమభక్తి సంపన్నులచేతి జలం బైన నమృతతుల్యముగ గ్రహింతు"నని యు నాడు సెలవిచ్చితివి నేడగ పరచితివి. ఈ సుయోధనుని గేహంబునకేల పోవలె? పిపీలికాది బ్రహ్మ పర్యంతవ్యాప్తుఁడగు గోవిందుఁడు నిజభక్తధ్యానదీక్షా పరతంత్రుఁడగు ముకుందుఁడు. గోపస్త్రీ పరిరంభణానందకందళిత హృదయారవిందుఁ

డగు నందనందనుఁడు బ్రహ్మాండకుండితోదర కుహరుండని యెఱిం
గియు, సత్యాశ్రితులగు పాండవేయుల కాత్మబంధుఁడని తెలిసియుఁ దెలి
యని మూర్ఖునివలెను నటించుచున్నవాఁడు కాని, జ్ఞానమార్గము నవలం
బించు కేనిఁ బ్రవేశింపఁడయ్యెఁగద! కానిమ్ము; ఎవరికర్మమున కెవరు
కర్తలు! విదురుని భవనమునకేగి శ్రీకృష్ణ భగవానుని దర్శించి,
యామహాత్మునితోఁ గలిసి కౌరవసభ కరిగి, [illegible]తో
వీక్షించెద.

[అనుబంధము 2! నారాయణ యనసరి. విష్ణు-9]

(కౌరవసభ—ధృతరాష్ట్రుఁడు, భీష్ముఁడు, ద్రోణుఁడు, కృపుఁడు, [illegible],
అశ్వత్థామ, దుర్యోధనుఁడు, కర్ణుఁడు, దుశ్శాసనుఁడు, శకుని
కూర్చుండి యుందురు.)

దుర్యో:—కులవృద్ధులారా! గురువృద్ధులారా! [illegible]లారా! కృష్ణుఁ
డు, పాండవదూతయై, సంధి [illegible] వచ్చి
విదురునింట విడిసి, సంధి రచన ప్రస్తావనము [illegible]
కేతెంచునని వింటిఁ గాన, నేఁడు [illegible]
యాదవానుగాక, కౌంతేయ [illegible], [illegible]
లారా [illegible]! [illegible]
ను. కృష్ణ [illegible]
[illegible], లేనిమీని విశ్వసింపను! [illegible]
నుఁ గెలుగను. మా పాండవులకు, [illegible], [illegible].
సంధి కొఱకుఁ బంపుట నేనొప్పుట కాకదగదు. మానధనులగు
నరనాథులకిది [illegible]. [illegible]నియగు పిడికెఁ [illegible]
ముండిన నేమి లేకున్న నేమి? కావున, కృష్ణునకు స్వాగతమొసఁ
గుట తగదనియే నా శాసనము. ([illegible])

(ప్రవేశము కృష్ణుఁడు, వెనుక విదురుఁడు, నారదుఁడు, సాత్యకి.)

(భీష్మాదులు, లేచి నిలిచియుందురు. దుర్యోధనుఁడు తత్తర పాటుతో లేచి, చేతులతోఁ జూపుచు)

దుర్యో:—దేవా! శ్రీ-కృ-ష్ణా! దయ-సేయు-ము.

(అని గద్గదికముతో మాటాడును)

ధృత:—మహానుభావా! దయచేసి పీఠంబలంకరింపుము.

(అందఱుఁ గూర్చుందురు)

ధృత:—దేవా! పరాత్పరుఁడవగు నీవు వచ్చితివని వింటినిఁ కాని, జగా భావవహుఁడవైన [illegible] నగుటచేతను, భేదరహితుఁడగు [illegible] నీ దివ్యమంగళ విగ్రహమును గనఁ జాలని దుర్భాగ్యుఁడనగుటచే నేను గాఁజాలనైతి.

కృష్ణ:—హా హా! [illegible]! మా నాయనలకేమి మనసుఁ [illegible]! [illegible] పాండవులనైన నీతోఁ [illegible] మెచ్చుకొను [illegible] నేఁటివచ్చితి నాలకించెదవని నమ్ముచున్నాఁడ.

ధృత:—[illegible] నోచుకొననా? [illegible]!

కృష్ణ:—వినుము,

చ జనక [illegible] యును ♦ జన్మ [illegible] రాజ్యభాగమి
మ్మని [illegible] ♦ [illegible] నేవురి కిమ్ము లేక తో
చినయుటులేని [illegible] ♦ చె [illegible] మా పెదతం[illegible] నం
చును వచియించి [illegible] ♦ [illegible] నులుగాగ నేటికిఁక.

ఇందేదియు మీ కిష్టములేకున్న వారెవ్వరును పాంచాల రాజపుత్రియు వేర్వేఱవచించినవి కలవు. ప్రస్తుతము గాము వి మి ప నీ యభిమతం బేదియో వ్యక్తీకరించి వేవేగ నను బ్రోవుము

ధృత:—దేవా! జాత్యంధుఁడనగు కతన నీ ధరాతలము పాండురాజే కొంతకాలము పరిపాలించె నిప్పుడాతని తనయులేలుకొను సమయము వచ్చునపటికి మాటసైతముఁ గ్రుడ్డిదయ్యె. నైనను, నీ యెదుటనే కుమారునకు జెప్పెదను. (దుర్యోధనునితో) నాయనా? సుయోధనా! వాసుదేవునిపల్కు లాలకించితివా?

దుర్యో:—తండ్రీ! వినుచుంటిని ఎప్పటికైనను, అనుకున్నను, నా జ్ఞాతేయులకు నేను జీవించియుండఁగ వాఁడిగల సూదిమొన మాత్ర నే నిఁబంచియివ్వను. సకల గురుగోత్రబంధువుల సముఖమున ధర్మద్యూతమున నిరాఘాటముగ గెలుచుకొనినదానిని నెవ్వఁ డడుగఁగలఁడు? కోరుట యేటిన్యాయము? ఇంకొకపరి యిట్లనఁ జెప్పకుఁడు! విన లేపసి నిందింపకుఁడు.

భీష్మ:—సుయోధనా! నీవిట్టివాఁడవని ముందుగనే యెఱిఁగియుంటిని బట్టి వచింపవలసె. వినుము. సాధ్వీమణి ద్రౌపది మహర్షులు ధర్మవేత్తలగు పాండవులు రాజ్యభోగముల నపేక్షింపఁ దయచేసినది. భువనపావనుఁడగు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ సభాభవనమా అస్మదాది కురువృద్ధ సంభరితము. సింహాసనమా సకల జనాదరణీయము. వాసుదేవుఁడు పలికినట్లు నీ విట్టిచేష్టలు మానవు లేకాదు. దేవతలు మిముఁ గీర్తింతురు. స్వకుల నరవారిస్పష్టి సమంజసముగుఁగాని విఘాతకారణంబగు మాత్సర్యము న్యాయము గాదు. ధర్మజాదులు సామాన్యులుగారు కావునఁ గ్రమముగ ధరాతలముఁ బంచియిమ్ము! సుఖింపుము.

కర్ణ :—ముదుసలివైనను పాక్షికము విడువవైతివి. సామాన్యులు గాక చేయునదేమి ! నాటిదురోదరంబున భార్య కట్టుపుట్టములొలుచుచుండినవేళ నెవరెవరి పరాక్రమములు విశదములు లేదా ! నేడు క్రొత్తలేమైనఁ గలవా ? సంధిపొసఁగనిచో యుద్ధసన్నద్ధులగుదురు గాక, అదియటుండఁ బ్రస్తుతాంశమును గురించి ముచ్చటింపవలయుఁగాని యితర విషయమేటికి ?

ద్రోణు :—రాధేయా ! నీకింతొందర యెందులకు ?

అశ్వ :—రారాజున కాత్మప్రియుఁడని యెట్లు వెల్లడియగును ?

కర్ణ :—అగుఁగాక. మీవలె స్వామిద్రోహిఁని కాను.

అశ్వ :—ఓరీ ! సుతాధమా ! మేము స్వామిద్రోహులమురా ? అవును.

ఉ. నమ్మికఁ జొత్తఁజేరి, జన ♦ నాథునిఁ మోసమొనర్చి, యంగరా
జ్యమ్ము గ్రహించి, మేటి బల ♦ శౌర్య పరాక్రమశాలివోలె మీ
నమ్ములఁ ద్రిప్పుకొందు గతి ♦ చాలక, సిగ్గెడినాచు, భుక్తశే
షమ్మును మెక్కునీ కెపుడు ♦ సామ్యమువత్తురిలాతలంబునన్.

కర్ణ :—(కోపముతో)

ఉ. చాలును జాలు ప్రేలకుము ♦ జాల్ములు పెక్కుగనాడి, రాజు దు
శ్శీలుఁడు, వానిమిత్రుఁడుఁ గు ♦ చేష్టితుఁడంచును నిందమోపి, గో
పాలుని పక్షమూని బహు ♦ భంగులఁ జాటుచుఁ దిన్నయింటివా
సాలను లెక్కవెట్టు ఖల ♦ సంగతి, కర్ణునియందుఁ గల్గునే ?

పేరునకు మాత్రమాచార్యాంశము. ఏటికీ నేతిబీరకాయ వాక్యము ?

అశ్వ :—(కోపమునఁ గత్తిదూయఁబోవ)

ద్రోణ:—(కుమారు నాపి) రాధేయా! నోటికొలఁది కారు లాఁడకుము. బ్రాహ్మణవేషమున భృగురాముని చెంతఁజేరి, విలువిద్య నభ్యసించి, పిదప నమ్మహనీయుఁడు, నీకులగోత్రము లెఱింగినపుడు జాల్ములెవ్వరైనది విశదముకాలేదా? మేము తిన్న యింటి వాసముల గణించువారమో! సమయము వచ్చిన కంఠ రక్తధారల ద్రింతుమో! నీవేమెఱుంగుదువు!

కర్ణు:—అటులా! (అని యింకనేమో యనఁబోవ)

దుర్యో:—(కర్ణుని వారించుట నటించుచు) మిత్రమా! యూరకుండుము. [ద్రోణునితో] గురువరా! పెద్దలగు తాము సైతము తొందరపడవలయునా?

ఉ. బాలురుఁగాన, వీరికి వి ♦ వాదముగద్దె! నదేల పాండుభూ
పాలుని ధర్మసంతతికి ♦ "భాగము నీ"వ్మని చెప్పఁబోక, తా
మాలమునందు, నాయెడ స ♦ హాయ మొనర్పుఁడు లేదయేనియే
జోలియుఁబోక యుండుఁడు త్రి ♦ శుద్ధిగ మీకు నమస్కరించెదన్.

(అని నమస్కరింపఁ బోవ)

కర్ణు:—(దుర్యోధనుని వెనకకులాగి) ఆహా! హస్తిపురసార్వభౌమా! బ్రాహ్మణుఁడగుట గాని, ఆచార్యుఁడగుటఁగాని, నమస్కరింతువుగాక. యుద్ధమున సాయపడరమ్మని మ్రొక్కవచ్చునా? ఈకర్ణుమేనఁ బ్రాణముండఁగఁ బ్రదానందనులకుఁ వెరచెదవా? ఏమిపని గావించితివి.

అశ్వ:—(కత్తిదూసి కర్ణునిపై కురుకుచు) ఓరీ! కురుకుల రూపధేయా! రాధేయా! కర్ణా! ఏమంటివిరా? బాలిశా!

దుర్యో:—(అశ్వత్థామ నడ్డుకొని) తమ్ముఁడా! గురునందనా! శాంతింపుము. మనలో మనము కలహింపనగునా?

అశ్వ:—ఓయీ! దుర్యోధనా! ఏమి చక్కట్లు దిద్దవచ్చితివి?

చ. "అని యొనరింప ర"మ్మని మ ♦ హాత్మునిఁ దేశికు పాదపద్మ వం
దన మొనరింప వద్దనుచుఁ ♦ దా నినుమాన్పిన మానువాఁడ వే
మనితనుఁ దిద్దవచ్చితి వ ♦ యా? కురువంశమునందుఁ బుట్టి సూ
తుని నడువాలకించితివి ♦ దుష్టుఁడవీవును నొక్క రాజవే?

కర్ణ:—(దుర్యోధనునితో) మిత్రమా! నన్నుఁ గూర్చి నీవేల నిందింపఁబడియెదవు? రానిమ్మేమి సేయఁగలవాఁడో?

అశ్వ:—ఓరీ! బ్రహ్మఘాతుకా! ఏమి సేయఁ గలడా? యీముష్టిఘాతంబునఁ నీతల వేయివ్రక్కలు గావింపఁగలఁడు. (అని గుప్పిలిఁబట్టి కర్ణునిపై దుముకఁబోవ)

దుర్యో:—(అశ్వత్థామను బట్టుకొని, కర్ణునితో) మిత్రమా! కార్యవాదివికమ్ము.

అశ్వ:—రాజా! నన్ను వదలుము. అవసరమైననాఁడే వచ్చెదములే [ద్రోణ, కృపులతో] తండ్రీ! రమ్ము మామా!

కృష్ణ:—[అశ్వత్థామఁ జేయిపట్టుకొని] ద్రోణాచార్యపుత్రా! అశ్వత్థామా! కొంచె మోపిక సేయుము మందలముఁ బోవచ్చును. [దుర్యోధనునితో] బావా! సుయోధనా! నీకొల్వుకూటము, క్రమక్రమమున, రణకూటమగుచున్న యది. మీ రెల్లరుండఁగ సేనా నిశ్చితాభిప్రాయ మెఱిఁగించెద వినుము.

సీ. రణసీమబంధుమా ♦ రణమొనర్పఁగ, ధర్మ
జుఁడు మనంబునదుఃఖ ♦ పడకమున్నె
భీమమత్తేభంబు, ♦ విడివడి, గదచేఁ గ్ర
హించి యుద్ధమునఁ గా ♦ లిడకమును పె
విజయహార్యక్షు దో ♦ ర్విక్రమాగ్ని జ్వాలఁ
గురుసైన్యములు, భూమిఁ ♦ దొరగకపుడె
శాత్రవానీకమ ♦ స్తక విదారణులా క
వల్ గత్తెఁ దూసి వె ♦ ల్వడకమును పె

గీ. ధర్మరక్షణగావింపఁ ♦ దలఁచి యేను
"పార్థసారథి" యనెడి పే ♦ ర్వడకమున్నె
సంధిమార్గముఁ యోజింపఁ ♦ జనుదుగాని
పిదపఁ జింతించి లాభముం ♦ డదు నిజమ్ము.

కర్ణ దుశ్శా:—[చెవిలో నేమో చెప్పికొని దుర్యోధనునకు రహస్యము గఁదెలిపి నిష్క్రమింతురు.]

సాత్య:—[కనిపెట్టి తానును నిష్క్రమించును.]

కృష్ణు:—ఇంకొక విశేషమాలకింపుము. మాయాదురోదర సమయమున వారొనరించిన ప్రతిజ్ఞలనైనఁ దలంపక యుధిష్ఠిరు నాజ్ఞను సారమున సంధిఁగాపింపనున్న భీమార్జునుల క్రోధానలము మఱల రగుల్ప యత్నించుటకంటె యనౌచిత్యము లేదు.

దుర్యో:—కృష్ణా! ఏదియెట్లైనఁ గానిమ్ము సంధిమాట నాచెవిఁ జొరదు.

[చెవిలో] అన్నా! శ్రీకృష్ణా! నిన్ను బంధించుటకై, కర్ణ దుశ్శాసనులు, పగ్గములఁగొని వచ్చుచున్నవారు. కరవాలంబునకు సెలవా?

కృష్ణు:—[విని] సాత్యకీ! వీరు నన్నేమి సేయఁగలరు? త్వరపడకుము [దుర్యోధనునితో] బావా! నన్ను బంధింప యత్నించితివా? కానిమ్ము. ప్రస్తుతము నీ మందిరమునఁ జిక్కితి నింకెట్లుపోనేర్తును వీరందరు నీవారెకద! రమ్ము పగ్గములు వచ్చునంతలో నన్ను బట్టుకొమ్ము [అని దుర్యోధనునిమీఁదికిఁ బోవుచు విశ్వరూపముఁ జూపును.]

దుర్యో:—(వెరఁగుపడి లోపలికి పారిపోవును.)

కృష్ణు:—గీ. దివ్యదృష్టి యొసంగితి ♦ దృష్టిశూన్యు
లైన వారునుఁ గలవార ♦ లాప్తులెల్ల
వారు; దర్శింపుఁడిదియె వి ♦ శ్వస్వరూప
మిది యదార్థము మోక్షమి ♦ య్యదినిజంబు.

(ధృత, భీష్మ, ద్రోణ, కృప, విదుర, నారదాదులు కృష్ణునినుతింతురు)

[అనుబంధము 30]

[తెరపడును].

2వ రంగము.

(యుద్ధభూమి సమీపమున చాపధారియై కర్ణుఁడు ప్రవేశము).

కర్ణు:—ఓహో! సేనలారా! సేనానాయకులారా!

ఉ. జంకక లేశమేని, భుజ ♦ శౌర్యమునన్ రిపువర్గమెల్ల ని
శ్శంకననివధించి, మన ♦ స్వామి ఋణంబును దీర్చుకొండు యే
వంకను మూర్ఛమైపడినఁ ♦ బర్వెడినన్, “శర” ణన్న వారలన్
సంకటపెట్టఁబోకుఁ డటు ♦ సల్పుట, ధర్మముకాదు గావునన్.

కృష్ణు:—(ప్రవేశించి కర్ణునిభుజముపైఁ జేయివైచి) బావా! సూర్య
నందనా!

మ. అరరే! యెంతటియక్రమంబు! ♦ నిను, భీష్మాచార్యుఁడేమంచు న
ర్ధరథుంగా నొనరించెఁ గర్ణుఁడన, నే ♦ తన మాత్రుఁడంచెంచెనో?
పరిభావంబు సహింపనొప్పునె? రణ ♦ ప్రావీణ్యముం గల్గి! యి
త్తరి నైనన్ జనుదెమ్ము పాండవులు మో ♦ దంబంది యర్చింపఁగన్.

ధర్మరాజామతే కాదు. నీజనకుఁడగు భాస్కరుఁడును, జననియగు కుంతీదేవియు, సంతసింతురు. జననీజనకుల స్వాంతముల కానందము దయింపఁజేసిన యతఁడే కుమారుఁడు. ఇయ్యది క్రమముగాదా! కృష్ణుఁడన నెవ్వఁడో సుంతయోజింపుము! కాని పనికి నిన్నుఁ బ్రేరేచునంతటి యవసరము నాకేమియులేదు. ఇదియిటుండ, యుక్తాయుక్తవిచారణ లేక బలపరాక్రమముల గమనింపక, నిన్నర్ధరథునిగాఁ జేసి చిన్న బుచ్చిన భీష్మునిపై నీవు గోపించితివఁట; తత్క్రౌర్యావార్య విజృంభణమునఁ బగఁదీర్చుకొనవచ్చును. కాన నామాట వినుము. ఈ ధరాతలంబంతయుఁ బట్టముఁగట్టించెద నమ్ముము.

కర్ణు:—దేవా! శ్రీకృష్ణా! రాయబారివై కౌరవసభ నలంకరించి మగిడి చనుచు నాకెఱిఁగించిన జన్మరహస్యము విని, నానిశ్చితాభిప్రాయ మప్పుడే వ్యక్తపరచితిగద, భీష్మునిపై నేనప్పుడు కోపించినను నావైర మిప్పటికిఁ గలదా? ఇదియునుం గాక! నిరత సత్యసంధుఁడగు ధర్మతనయుఁడే భూమిని పాలించుట సమంజసము. మఱియు—

మ. జరుగుం ఘోరరణంబు; నేనెఱుఁగుదున్ ♦ సాక్షాన్మహావిష్ణువీ
వరయన్ పాండవపక్షమందుఁ గలవా ♦ హాకారదిగ్దగ్ధమై

పరగన్ గౌరవులెల్లఁ గూలుదురు వి ♦ శ్వంబెల్లఁ గీర్తింప ధ
ర్మరతుండే ధరయేలు నెందులకు నర ♦ రమ్మందువో కేశవా.

అదియుంగాక, ఎవ్వఁడు నాకత్యంత ప్రియుఁడై, సకల విధముల గౌరవించుచు, నాయభివృద్ధిఁగాంచి మురియుచు, నాభుజబల సాహసముల నమ్మి, యీ ఘోరయుద్ధమునకు ముందంజవైచెనో! అట్టి స్వామి యగు సుయోధను విడచి రేపో మాపో చావనున్న నేను, ఈ స్వల్ప కాలములోఁ బాండవరాజ్యలక్ష్మికై పరువెత్తి వచ్చుటకంటె నీచము న్నదా! నీతోఁ గూడివచ్చు విప్రచ్చువిఁ గాంచి భయంపడువారెల్లరు ధర్మజాదులతోఁ జనుదెంచెడి నన్ను గని పారి పారి నవ్వకుందురా? మానధనుల కియ్యది గర్భశల్యముఁ గాదా? ఇదంతయుఁ దెలిసిన వాఁడనగుటంజేసియే భీష్ముఁ డప్లాచరించినను సహించి, సార్వభౌముని ఋణముఁదీర్పఁ గడంగితి మఱియు సుయోధనుని పేరు మాత్రమే కాని, పదుమూఁడు వత్సరములనుండి యీ ధరాతలంబంతయు నిరంకుశముగ నేనే పాలించితి. ఇంక విషయ సౌఖ్యాభిలాషయు నశించెఁగాన నాకు సెలవిమ్ము. రహస్యములఁ గాపాడుము.

(నిష్క్రమించును.)

కృ:—గీ. పృథివికి వినాశనముఁగల్గు ♦ వేళయయ్యెఁ
గాని; చేరకున్నె నాపల్కు ♦ కర్ణుచెవిని
శాంతనవుఁ డీఁకొనఁగబోవు ♦ సవ్యసాచి
యురదమునఁబోలసారథి ♦ నగుదుఁగాక.

(కృష్ణుఁడు నిష్క్రమించును.)

---

3 వ రంగము.

(యుద్ధభూమి, ప్రవేశము భీష్ముఁడు ధనుష్పాణియై)

భీష్మ:— (అనుబంధము 81)

(కృష్ణుఁడు చక్రము ధరించి, రౌద్రమూర్తియై వచ్చుచుండఁ నర్జునుఁడు బ్రతిమాలుచు కృష్ణునడుమునకు బగ్గము వైచి వెనుకకు లాగుచుఁ బ్రవేశింతురు.)

భీష్మ:—(తలవంచి నమస్కరించి సంతోషముగా నిలుచును.)

కృష్ణ:—(చక్రముధరించిన చేయిపైకెత్తి క్రోధమునటించుచు)

మ. సమరారాతివిఖండనుండుఁ, యదువం ♦ శక్షీరవారాశి, శీ
తమయూఖుండగు పార్థసారథిపయిన్ ♦ దర్పించి బాణమ్ముల,
క్రమలీలన్ గురిపించు, నీ శిరము, చ ♦ క్రజ్వాలలన్ భస్మమై
జమునాస్థానముఁ జేరఁ బోయెదు జగ ♦ జ్జాలంబుఁ గీర్తింపఁగన్.

[తెరలోఁ జూచుచు] ఓ సేనాధిపులారా! సేనలారా! మీరెల్లరు సమరమును జాలించి ధర్మజునొద్దకరిగి ముకుళితహస్తులై "ప్రళయాగ్ని ప్రతిభాసన్నిభుఁడగు చక్రపాణియే ధర్మరక్షణార్థమై యుద్ధసన్నద్ధుఁడయ్యె" ననియుఁ బట్టాభిషేక ప్రయత్నము లాచరింపవలయునని యుంజెప్పి మీ మీ పురాలుబ్రోలం జేరి సుఖింపుఁడు (భీష్మునితో) ఓయీ! భీష్ముఁడా! పార్థుఁడు నీయుద్ధప్రక్రియ కోహటిల్లెనని గర్వించి స్వేచ్ఛాసంచారం బొనరించు నిన్నిదే ఖండించుచున్నవాఁడఁ గాచి కొమ్ము [అట్టహాస మొనరించును.]

అర్జు:—[కృష్ణుని బతిమాలుచు]

శా. దేవా! శాంతివహింపుమయ్య! నినుఁ ♦ గీర్తింపంగ నే నెంత? నీ
దేవీగత్వముఁ బూన గెల్వఁగలదో ♦ దేవర్యుం డెవండా మొనన్
ఓ విశ్వంభర! ధర్మనందనునిఁ ధ ♦ న్యుం జేయవే! నాయశః
శ్రీవర్ధిల్లఁగఁ జేయవేడెద మురా ♦ రీ! పార్థునిన్ బ్రోవవే!

కృష్ణు:—అర్జునా! నన్ను వారింపకుము! నీబలమును నీసేనల బల
మును దెలిసియే నేనీకార్యమునకుఁ బూనితి. నేనే చక్రముఁ ధరింప
కున్న ధర్మజుఁడేకచ్ఛత్రాధిపతియగుట దుర్లభము. విడువుము.
[భీష్మునితో] ఓయీ! కురువృద్ధుఁడా! సిద్ధపడు!

భీష్ము:—(సంతోషముతో) దేవాదిదేవా! మహానుభావా! లీలా
మానుషవిగ్రహా!

సీ. సకలలోకాలోక ♦ సంస్థాయమాన భా
స్వర మూర్తినన్నునే ♦ వాని చరిత
కడుపార నను గన్న ♦ గంగామహాదేవి
ప్రభవించె నేవాని ♦ పాదపీఠిఁ
గౌస్తుభావనివాస ♦ కన్యముప్పిరిఁగొంచుఁ
వసియించు నేవాని ♦ వక్షసీమ
భువననిర్మాణ సం ♦ పూజ్యుఁడౌ, వాక్పతి
పుట్టెంగదె నెవ్వాని ♦ బొడ్డుదమ్మి

గీ. నట్టిసర్వేశ్వరుఁడు నన్ను ♦ హత మొనర్ప
నరుగుదెంచుటకంటె భా ♦ గ్యంబు గలదె?
రమ్ము! దయసేయుమిటు, భూభ ♦ రమ్ముదీర
వేగఁగడతేర్చి మోక్షమ్ము ♦ నీగదయ్య!

అనిర్వాచ్య ప్రభావిభాసురమ్మై, నిర్వక్రపరాక్రమాక్రమితభూనభోంతరాళమ్మై, దితిసంతానక్రూరారణ్య దావపావక శిఖాజాజ్వల్యమానమ్మై యలరు, భవత్సుదర్శనధారచే నాకుత్సుక నుత్తరింపుము. ఆలసింపకుము. [అని మోకరించి, తలవంచి నమస్కరించును.]

అర్జు:—బావా! వాసుదేవా! గీతోపదేశమున, రణంబునకుఁ బురికొల్పి, యిప్పుడిట్టి యవమానము గలిగించుట పాడియా? చక్రము ధరింపనని ప్రతిజ్ఞపట్టి తిరుగుట ధర్మమా? రమ్ము! రథమెక్కుము! నేనే యీ గాంగేయునిఁ బరిమార్చెద

కృష్ణు:—అర్జునా! ధర్మరక్షణార్థమై యొకప్పుడు సమయభంగ మొనరించినను, దోషము గాఁజాలదు. నేనే యుపేక్షించిన వీరవ్యాఘ్ర మహాకిరాత సదృశాట్టహాసమున నన్ను యీ భీష్ముని జయింపఁ గల యోధుఁ డెవ్వఁడు? ధర్మనందనుఁ డెట్లు సంతాప విముక్తుఁ డగునో? నీ వారకుము! [తెరలోఁ జూచి] అల్లదే సైన్యము లెట్లు కలఁగుచున్నవో చూడుము!

అర్జు:—శకకనే, నీవు శాంతించి దయసేయుము.

ఉ మానినుసంగెనో! యనఁగ ♦ మార్తుర నెల్లగ ద్రుంపుమాపి, దు
ర్యోధని భీష్ముఁ గూల్చి, కురు ♦ రాడ్బలగర్వ వినాశనంబుఁ జే
కూర్చి, ధర్మనందనున ♦ కుర్వ ముదమేర్పడఁ జేయకున్న నీ
పేరునఁ బిల్వఁ బోకు, మఱి ♦ వీరవరోద్యమ ముప్పగింపుమా!

కృష్ణు:- [స్వ] ఇప్పటి యకాండతాండవమున, నీయస్త్రను మఱింత పురిఁ గొల్పినను, శిఖండినిఁ బురస్కరించుకొనినఁగాని గెలుపు సులభము గాఁజాలదు; ఇఁక శాంతించి, యట్లొనరించెద [ప్ర] ధనంజయా! నీ వాక్యములు యథార్థములా?

అర్జు:—నీ దయయు జేతి గాండీవము నుండవలయుఁ గాని సందేహమా ?

కృష్ణు:—సరియే ? నీవలెఁ బురికొల్పుదము రథమెక్కుము.

అర్జు:—మహాప్రసాదము. [ఇరువ్వురు నిష్క్రమింతురు].

భీష్మ:—విశ్వప్రయత్న మొనరించి, యెట్టకేలకు పార్థుఁడు శ్రీకృష్ణు నిలువరించెఁగాని, నాకింకను మోక్షమబ్బినదికాదే యని విచారింపవలసె. ఆహా! యీ మహానుభావుఁ డెంత భక్తపరాధీన మానసుఁడు! అట్లు కానిచో రాయబార సమయమున దన్నుఁ గట్టనుంకించు దుర్యోధనాదుల గుంపు మాపఁదలంచియు, విశ్వరూపప్రదర్శన మాత్రముననే శాంతించునా ? ఇట్టి పరమేశ్వరుఁడు పాండవపక్షమున నున్నవాఁడని తెలిసియు, నీ మూఢ సుయోధనుఁడు దుర్మార్గరూపమున దిగుచున్నవాఁడు కాని, ధర్మసూక్ష్మము తెలియంగకుండెఁగద. కానిమ్ము, కలికాలము ప్రవేశింపనున్నది ఎవరేమి సేయఁగలరు నేనునుంటని, భీష్ముఁడు గతించెనని చీకాకువడిన బలంబుల నుత్సాహపఱచెదఁగాక. (తెరలోఁ జూచి) ఓ కురుసేనలార! భయపడకుఁడు!

ఉ॥ చచ్చెను భీష్ముఁడంచు మది ♦ సందియమొంది కలంగఁబోకుఁ డే
వచ్చుచునుంటిఁ శాత్రవులఁ ♦ బట్టిపలార్పఁగ మీరలెల్ల వి
వ్వచ్చు నెదిర్చి తీవ్రశర ♦ వహ్నిరగుల్పుఁడు వీరులైనచోఁ
జచ్చెడు దాఁకఁ బోరుటయే ; ♦ జన్మము ధన్యతమంబుఁ జేసెడిన్.

[అని యుత్సాహమున శంఖముఁబూరించుచు నిష్క్రమించును.]

[ప్రవేశము-భటుఁడు.]

భటు:—కటకటా! జితేంద్రియుఁడును, శ్రీహరిపద సేవాపరాయణుండును నగు భీష్మాచార్యుఁ డకొని పోరట దుర్భరమై పార్థుఁడు

కృష్ణ ప్రేరేపణమున నెంతటి యకార్య మాచరించుచున్నాఁడు! నాఁడు తన కపకృతి యొనర్చెనని భావించి, పగఁ దీర్చుకొనఁ దపం బాచరించి, పరమేశ్వర వరప్రభావమున భీష్ము వంచింప సమయము వేచి పాండవుల నాశ్రయించియున్న "శిఖండి" యను నంబను నొగలిపైఁ గూరుచుండఁబెట్టుకొని కృష్ణార్జునులు గాంగేయునితోఁ దలకొనఁబోవుటయా? ఈ శిఖండినిఁ గాంచినతోడనే కురువృద్ధుఁడు విముఖుఁడగుం గాని యితరముకాదు. కావున నేమి జరుగునో పోయి వీక్షించెదఁగాక. [నిష్క్రమించును]

---

4 వ రం గ ము.

(తెర యెత్తఁగా భీష్ముఁడు నేలపైఁ బరుండును. కౌరవులు, అశ్వత్థామ, కృప, ద్రోణ, పాండవులు చెరియొక వైపున నుందురు.)

ధర్మ:—దేవవ్రతా! గాంగేయా! మహానుభావా!

ఉ. అంచితబాహుశాలిని, మ ♦ హాత్ముఁ బితామహు నిన్నుదిర్చి సా
ధించెడి శక్తిలేక, వెలి ♦ తిండి కిరీటి శిఖండిచేత వం
చించిన పాండవేయులకు ♦ నీయవసానమునందు, నేమి బో
ధించెదొ! మెల్లకుండగనె ♦ చెప్పి మనస్ కృతకృత్యుఁ జేయుమా.

భీష్మ:—నాయనా! ధర్మనందనా! యిదియంతయు భగవద్విలాసము, మీ రేమి చేసితిరి? ఇది యటుండ, నాకొక యభిలాష కలదు. అయ్యది మీరుకాని, సుయోధనాదులు గాని చెల్లించి మాట దక్కించుకొనుఁడు.

దుర్యో:—ఇదే నీమనుమఁడగు సుయోధనుఁడు సిద్ధముగ నున్నవాఁడానతిమ్ము!

ధర్మ:—మహాత్మా! సెలవిమ్ము.

భీష్మ:—సుయోధనా! నేను నీపక్షపువాఁడ నగుటచే నీవే నెరవేర్ప వలయు; నే నీభూశయ్యపైఁ బరుండఁజాల. అంపబొవులు బగ బగ మండుటకుఁదోడు మొరపరాలు సైతముఁ గ్రుచ్చుకొనుచు న్నవి. నే నేహంసతూలికలకును సమ్మతింపను. వీరుఁడగువాఁడు శరతల్పమున శయనింపవలయుఁ గాన గర్గాదులఁ బిలిపించి, శయ్యాది యేర్పరచి, నా మనోరథ మీడేర్పుము.

[దుర్యోధనాదు లొకరి మొగము లొకరు చూచుకొందురు]

దుర్యో:—తాతా? నీ వెఱుఁగనివా రిందెవరు గలరు. కర్ణుఁ బిలిపింత మన్న నాతని ప్రతిజ్ఞ యభ్యంతరపెట్టుచున్నయది.

అశ్వ:—శాంతనవా! నే సమర్థునా?

భీష్మ:—ఆచార్యపుత్రా! నీవు సమర్థుఁడవైనను, నిరత గోభూసురా రాధన నిష్ఠుఁడ నగు నేను త్వదుపచార స్వీకరణ మహాపాప మనుభవింపనోపుదునా? (దుర్యోధనునితో) ధార్తరాష్ట్రాగ్రజా, యుద్ధము వలదు, సంధిశిష్టపడుమని యెప్పుడు చెప్పినను వినక, నన్ను యుద్ధపెట్టి, తుదకు నా యీవాంఛనైనఁ దీర్పలేకపోతివి. పోనిమ్ము. (అర్జునునితో) ఓ ద్రోణాచార్య ప్రియశిష్యా! పాండవమధ్యమా! నీకుఁగాక యిట్టికార్యాచరణ మన్యులకు దుర్లభము. రమ్ము నన్నా నందింపఁజేయుము.

అర్జు:—మహాత్మా! నీ యనుగ్రహమే నాచే నీకార్యము నడిపించఁగలదు. [స్వ] ఆహా! పదునెన్మిది యక్షౌహిణుల బలములో మేటివిలుకాఁ డొక్కకోటియేయను సదృశమునాకుఁ గలుగఁ జేయుటకుఁ గద యీపురుషశ్రేష్ఠుఁ డిట్టిది వాంఛించుట! ఔరా! నాయొనర్చిననేరము

నైనఁ దలంపక నాపైఁ బ్రేమాతిశయము వెల్లడించుచున్నవాఁడు అగును; ప్రత్యుపకారవిదూరంతె యొకద సత్పురుష లక్షణము. ఇంక త్వరపడెదఁ గాక.

సీ. అఖిల శస్త్రాస్త్ర వి ♦ ద్యాగురుఁగుంభ సం
భవు పాదపద్మముల్ ♦ మదిభజించు
దేవవ్రతఖ్యాతిఁ ♦ దీపించు, నుత్పితా
మహునిగాంగేయు నా ♦ త్మను దలంచు
లోకసంత్రాణ శీ ♦ లుని, భక్తవత్సలుఁ
యదువంశజుని, హృద ♦ యమునఁ నిలుపు
సకల జగత్స్తుత్య ♦ సత్యమార్గ ప్రవ
ర్తకుధర్మసుతునిఁ జి ♦ త్తమునఁ గొలుచు

గీ. క్రీడి మర్యాద నిచటఁ ♦ గాపాడుమమ్మ!
లలితగతి నంపశయ్యపై ♦ వెలయుమమ్మ
విమతరాజన్యమస్తక ♦ విదళనప్ర
వీణగాండీవ నిర్ముక్త ♦ వీరశరమ!

(అని బాణము వదలును. అంపశయ్య యేర్పడును. దుర్యోధనాదులు తలలు వంతురు. ధర్మరాజాదులు భీష్ముని శయ్యపైఁ బరుండఁబెట్టెదరు).

భీష్మ:—సుయోధనా! చూచితివా? శ్రీకృష్ణసహాయముఁగల యిట్టి సవ్యసాచి, నీప్రత్యర్థి ధర్మమే జయముగాంచును. ఇప్పటికేని జ్ఞానవంతుఁడవు గమ్ము. (ధర్మరాజుతో) ధర్మజా! నీవు విచారింపక యీ సంగ్రామానంతరమున నన్నుం గలిసికొనుము. నా జనకుఁ డొసఁగిన వరప్రభావమున మాఘ శుద్ధ యేకాదశివఱకు నే నీతల్ప

ముపై విశ్రాంతిఁ జెందెదను. [కృష్ణునితో] శ్రీకృష్ణా! మహాను భావా! పాండవులఁ గొనిపొమ్ము. కుంభసంభవాధిపత్యవిరచిత మహావ్యూహముల దాకింపుము. [తెరపడును]

(అభిమన్యుఁడు పటాక్షేపమునఁ బ్రవేశించుచు)

---

5 వ రంగము.

మ. "అనిలోఁ దాఁకకయున్న గృష్ణుఁడును, శ్వే ♦ తాశ్వుండు నేధర్మనం
దనుబంధించి సుయోధనుండు మునుమం ♦ దన్ గట్టి తెప్పింతు" నం
చును జాటించితె? తాత! యెల్లునును నన్ ♦ జూడంగ, నేడీసుయో
ధనునిన్ మా పెదతండ్రిపాదముల చెం ♦ తన్ జేర్తునొక్కుమ్మడిన్.

పురహరుఁ డేగుదెంచుగాక, కృష్ణార్జునులుఁ గౌరవులకు సాయ పడునుగాక, యుష్మత్కృతాత్యంతభయావహపద్మవ్యూహవిపాటనం బొనరించి యెదిరించినవారి నెల్లఁ బొలియింపకున్న నన్నభిమన్యుఁడని పిలువకుము. (తెరలోఁ జూచి) ఎవఁడురా! అక్కడ? సారథితో నా రథము నాయత్తపరుపుమని చెప్పుము.

(తెరలో) ఆయుష్మంతుఁడా! సిద్ధముగనే యున్నది.

[అభిమన్యుఁడు నిష్క్రమించును].

---

6 వ రంగము.

(తెర యెత్తఁగా ద్రౌపదీశిబిరమున ధర్మరాజ, ద్రౌపదులు గూర్చుండి యుందురు.)

ధర్మ:—దేవీ! సైంధవుఁ డక్షుపడుగాక, భీమసేనుఁడాగువాఁడుగాఁడు.

కుమారునకీ వ్యూహ మొక్క లెక్కలోనిదిఁ గాదు. అర్జునాత్మజుఁడు కాఁడా !

ద్రౌప:—[వినుట నటించి] దేవా ! అదేమో వినుఁడు.

(తెరలో) పిల్లపిడుగు కాదిది పిల్లలపిడుగు.

ధర్మ:—ద్రౌపదీ ! వింటివా ? యభిమన్యు పరాక్రమ విజృంభణము కుంభసంభవాదుల ప్రతిభము వెఱపించుచున్నది.

ద్రౌప:—దేవర సత్యప్రభావమే యింతకుఁ గారణము.

ధర్మ:—అటుకాదు. మహానుభావుఁడగు శ్రీకృష్ణుని యాశీర్వాదము, పాండవుల కేతుఁగడయు, నందనారదసుఁడే కద ; పాంచాలీ ! పద్మవ్యూహభేదనచణ కుమారుని దోఃపాటవంబునకుఁ బ్రహ్మ యెంతయో యానందించును సుమా !

ద్రౌప:—దేవా ! నిజము. కనులఁ గనుఁగొన్న మనకే యింత సంతసముఁగలుగ కడుపునఁ గన్నవానికి ద్విగుణము కాకుండునా ?

[తెరలో] పదువు ధనస్సు, చుట్టుముట్టి విల్లును, సారథినిఁ దునిమించి విరథుం జేసినఁగాని గెలుచుట దుర్లభము. తడయకుఁడు ! తడయకుఁడు !

ధర్మ:—(విని) ఆహా ! యేమది ? పదిమంది యోధుల నొక్క కుమారుని పై నొక్క కాలంబున నాచార్యుఁడు పురికొల్పుచున్నాఁడా ? కటా ! కుమారున కెంతభారమో కద ; (ద్రోణాచార్యునుద్దేశించి) మహాత్మా ! కుంభసంభవా ! పసితనంబున "రారా ! కిరీటిపుత్రా ! చిరంజీవి" యని శిరమున మూర్కొని "తండ్రికన్న నెక్కుడు బాహుశాలి వగుదువు గాక" యని నీ వొసఁగిన యాశీస్సుల, నేఁడు నీవే వ్యర్థ మొనరింపఁ దలఁచితివా ?

ద్రౌప:—ఆర్యా! వారట్లభిలషించినను, ఇంతమాత్రముననే జయింపఁ గలరా? ఏల యధైర్యపడియెదరు.

ధర్మ:—దేవీ! ఒక్క పసివానిపైఁ బదుగురు బలాఢ్యులు, ధర్మబాహ్యులై తాఁకుటయన సామాన్యమా?

(తెరలో) బళే! దుస్ససేనకుమారా! లక్ష్మణా! నీముష్టియుద్ధము కడుంగడు శ్లాఘాపాత్రము.

ధర్మ:—(ఆలోచించి) పాంచాలీ! వింటివా! లక్ష్మణకుమారుఁడు సౌభద్రుఁడీకొనినట్లును, నిరాయుధుఁడగు నభిమన్యుఁడు, ముష్టిరణమొనరించుచున్నట్లును, వైరిజనోత్సాహవాక్యముల నర్థమిచ్చుచున్నది. కటకటా! యింకెక్కడికుమారుఁడు.

చ. అరదముఁగూలె, సారథియు ♦ నంతమునొందె, శరాసనంబునుం
దొరఁగె, హయంబులాతెగె, హి ♦ తుండొకఁడైనను లేకపోయె, నే
సరణిని శత్రులన్ గెడపఁ ♦ జాలుఁగుమారకుఁ డక్కటక్కటా
చెరఁగొని బోనుఁగోనిడిన, ♦ సింహకిశోరమ వైతె పుత్రకా!

(తెరలో) ఓవిమానచరులారా! మీరెల్లరుఁ బ్రసూనమాలికలఁగొని, సిద్ధముగనుండుఁడు!

ధర్మ:—ఆహా! యివి, వియత్తల సంచారులగు సురలపలుకులు; కుమారవిజయసూచకములగునేమో (నిరాశతో) అయ్యయ్యో! యీ నిర్భాగ్యధర్మజున కంతటి యదృష్టమా!

(తెరలో) అద్భుతము! అద్భుతము!

ధర్మ:—(వినుచుండును)

(తెరలో)

గీ. నాఁడు, శశిరేఖను వివాహ ♦ మాడఁ, గోరి
పంతగించిన దుర్ధర♦ బాహుబలులు
వెండియును, నేఁడుబడు వెత్తు ♦ చుండిర హాహా
స్వర్గమున ముక్తికాంత జేఁ ♦ పట్టుకొఱకు.

ధర్మ } హా! అభిమన్యుఁడా! (అని మూర్ఛపోవుదురు.)
ద్రౌప }

ద్రౌప—(లేచి) హా! సుభద్రా! నీవీ రంపకోఁత కెట్లు జీవింతువు, ఓయుత్తర, శశిరేఖాబాలా! మీలో నొక్కరైన సద్భాగ్యము గలిగి యుండరాదా! కృష్ణా! కుమారా! నీయెడల ప్రేమను కీలుజాఱి లేకపోవలె (దుఃఖించును.)

(అనుబంధము 32)

ధర్మ:—(లేచి) హా! కిరీటికుమారా! అభిమన్యుఁడా! విరాట్పుత్రికామారీ గర్భపిండమా యిఁక నెక్కడికి? అయ్యయ్యో! పంచధారికా! శిరీషకుసుమపేశలంబగు నీ శరీరము, రిపుజనుగాత్రప్రకరపాతంబుల కెట్లు నోర్చెనో, కటా! లోకవిక్రముఁడా! వయోమహత్త్వాభిమన్యు సదృశ్యుఁడవు నీవేలాలపడితివి? అయ్యో! సౌభద్రుఁడా! గదాఘాతసూతకేతనంబులుఁ దునుపఁబడియు, నాప్రాణముల సైతమర్పించితివా? తండ్రీ! బ్రతికియున్నంతవఱకు నిన్నుఁ దలంచి కృశించునట్లు విధి మాయలికమున లిఖించెనా! సుభద్రార్జునాంకపీఠముల నలరారెడి నీవు, రణస్థల మేదోమాంసములపైఁ బడియుంటివా? మరణకాలమునందు నీవారలన్వరును సమీపమున లేక, యేమనిచింతించితివో; యెవరిని బిలిచితివో!

దుర్మార్గుఁడను, పుత్రఘాతుఁడను నన్నేమని తలఁచితివో! అయ్యో యెంత విపరీతము కలిగెను, పుట్టినప్పటినుండియు దురంతదుఃఖములచేఁ గృశించెడి, యీనా ముండితనువున కంతమెప్పటికో తెలియదు. నేననుభవించుటయే కాక, తల్లికి, భార్యకు, సోదరులకు సైతముఁ బడరానియిడుములందఁజేయు నీపాతకునకు సద్గతికలదా! అయ్యో! సంశప్తకారణ్యముదహించి నాకెఱిఁగింపవచ్చెడి పార్థకృష్ణులఁ నెట్లుతిలకింతు, చేతులారకుమారుని వధింపఁబంపిన కలుషాత్ముఁడనైతినను ఘోరవార్తనెట్లెఱిఁగింతు, కటకటా! సుభద్రాద్రౌపదులారా! పుత్రశోకాగ్నిఁ గ్రాఁగఁగలరు, దుస్సలవిధవయగునని కరుణించివాడగణ్యమున విడచినందులకా! యీవిపర్యాసమునకుఁ గారణభూతుఁడనైతివి సైంధవుఁడా! ఛీ! ఛీ! పరమకిరాతుఁడా నిన్నేమొనర్చిన నేబుపాపము, శిశుహంతకా! అలుకజనింపదుకాని నేనేవిల్లూనిన నిన్నురక్షించువాఁడుండునా! కడునీచసేవకుఁడైన నిట్టి నీచమున కొడిగట్టునా!

సేవ:—(ప్రవేశించి) దేవా కృష్ణార్జునులు వచ్చుచున్నారు.

ధర్మ:—హా! వత్సా! అభిమన్యుఁడా (అని నేలవ్రాలును.)

ద్రౌప:—(లేచి దుఃఖముతో నిష్క్రమించును)

(ప్రవేశము కృష్ణార్జునులు.)

అర్జు:—కృష్ణా! ఇప్పటికైన గూఢమైనదా.

గీ. గురుఁడుపన్నిన తమ్మిమొ ♦ గ్గరముఁ జొచ్చి
రణమొనర్పఁ గుమారుధ ♦ ర్మజుఁడు పంపె
కటకటా! దానిఁజించుట ♦ కాని వెనుక
దిరిగివచ్చుటెఱుంగక ♦ తెరలెనచట. (అనిదుఃఖించును.)

కృష్ణ:—అర్జునా! ఏల శోకింతువు. క్షత్రియ కుమారులకు రణమరణ మేకదా యుచితము. మఱియు బహువురఁ బరిమార్చి, ద్రోణాది యోధవర్యుల నల్లకల్లోలమొనర్చి, కర్ణాదుల వెన్నుఁగాంచి, కాల వశమునఁ బడిన దిగంత వ్యాప్తపరిశుద్ధ కీర్తిదుఁడగు తనయునకై నీవంటివాఁడు వగవఁజనునా? యూరడిల్లుము. నాకు మాత్రము దుఃఖములేదా! నీ తనయుఁడు నా మేనల్లుఁడుఁగాఁడా! ధైర్యము వహించి యేడ్చియేడ్చి ప్రాణములు శోషిల్లిపడియున్న యుధిష్ఠిరుగతి విచారింపుము.

అర్జు:—హా! వాసుదేవా!

గీ. వలసియుండిన మనలఁ గా ♦ బాసిపోవు
శాలినైన కుమారునిఁ ♦ గోలుపోయి
మొండినై యెట్లు జీవించి ♦ యుండఁగలను
వలపు యుద్ధము వలదన ♦ వ్యర్థంబు వలసె.

హా! హా! తండ్రీ! అభిమన్యుఁడా! సాయంకాలమునను యుద్ధముఁ జాలించి శిబిరమునకేఁగు నప్పుడొగిని యెదురుగ నేగుదెంచి మృదుకరంబుల నన్నెవ్వరు కౌఁగిలింతురో! ఇంతకన్నను పాడుగుఱుతని తెలియనైతిగా కుమారా! సౌభద్రా! నేఁటితో కౌరవుల నువ్వింకను నీ జనయిత్రి కింపకొంత ఘటించి పోతివా! అయ్యో! యీజన్మమున నిన్నుఁ గనఁజాలు భాగ్యమంతరించెనా! (తనలో) ఓరి సైంధవా! ఇంతటి ఘోరమునకు తొడఁగట్టిన మహాపాతకి వౌదువుగా!

ధర్మ:—(లేచి దుఃఖముతో)

మ. వనజాక్షుండును, నీవు శాత్రవులఁ జం ♦ పంబోవ నాచార్య భం
డనమున్ సైపఁగలేక నీ కొమరునన్ ♦ గావంగఁబంపించి, పెన్
వనటన్ ముంచిన పుత్రఘాతుకుఁడు డు ♦ ష్ప్రాతుం డిదు నాబుద్ధిపో
యినమూర్ఖుండు ఖలుండు బాలకియు ఏఁ ♦ డేచంపు మోఘల్గునా.

అర్జు.—హా! ధర్మరాజా! ఎంతపనిఁ జేసితివయ్యా [దుఃఖించి]
భీము నకుల సహదేవ దుష్టద్యుమ్నాదు లెల్లరుండఁ గుమారు
నొక్కనే యెట్లు పంపితి వగ్రజా!

ధర్మ:—భీమాదుల సాయముంపితి గాని మార్గమున సైంధవుఁడరి
కట్టుటచే నింతయూడినది.

అర్జు:—[సైంధవు నుద్దేశించి] ఓరీ! సైంధవచండాలా! ఎంతపనిఁ
జేసితివిరా! [కోపమున]

చ. శరణని ధర్మరాజపద ♦ సన్నిధిఁ జేరి నుతింపకున్న నీ
మురపరిపంథి యస్తమపడి ♦ ప్రోవఁబ్రతిజ్ఞ నొనర్పకున్నచో
దురితచరిత్ర నీ శిరముఁ ♦ దూల్చెదఁ సూర్యుఁడు గ్రుంకకుండ సం
గరమున నట్లుగానియెడ ♦ మారణమయ్యెద గాండివంబుతోన్.

కృష్ణ:—అర్జునా! ఏల యిట్టి దారుణ ప్రతిజ్ఞ కుంభసంభవ రాధే
యాది వీరవర పరివేష్టితుఁడగు సైంధవుఁ దుంచుట యలంతి కార్య
మని తలంచితివా వెనుకముం దాలోచింపవైతివే.

అర్జు:—బావా! పిరికిమందు పోయకుము. నీ దయయుండవలెఁ గాని
క్షత్రియుఁడఁగానా!

కృష్ణ:—సరియే మిగిలినదాని కేమి ఇఁక నరిగి నీవీరేయి పాశుపతాస్త్ర
సిద్ధిఁగాంచుము నేనేగి సుభద్ర నూరడించెద సైంధవవధావిధానమే

కాక, పదునుర నొక బాలకునిపై కనిపిన వారిపైఁ గల క్రోధము
ను దీర్చుకొనవచ్చును.

అర్జు:—చిత్తము. [తెరపడును.]

7-వ రంగము.

[ప్రవేశము-దుర్యోధనుని భటుఁడు.]

1. భటు:—ధర్మమే జయము! ధర్మమే జయము.

2. భటు:—[ప్రవేశము] ఏమూ ధర్మము? ఏమూ జయము?

1. భటు:—ఏమున్నది. ధర్మరాజబద్ధమాడుట పాపము. అదియే యసప జయము మనసార్వభౌముఁ డట్లు చెరింపలేము గాన నది జయము.

2. భటు:—ధర్మరా జన్నృతమాడినదేది?

1. భటు:—సైంధవ వధానంతరమున ద్రోణాచార్య విజృంభణ మున కాగలేక కృష్ణార్జునభీమాదులు పట్టుపట్టి "అశ్వత్థామచచ్చె" నని ధర్మనందనునిచేఁ జెరలుంగునఁ బలికింప నది యాలోచించి, కుంభసంభవుఁడు మరణించె నంతి పాండవపక్ష పాతియగు దుష్ట ద్యుమ్నుఁడా శవకంఠముం గోసె నది వీక్షించి యుఁ గాంగేయులు మిన్నకుండిరి. ఇంతకన్న నేమికావలయు?

2. భటు:—అది యేసందర్భమో నైయుండును. లేక, ధర్మజవేషధా రియగు కామస్వరూప కంఠస్వరమైయుండును. అంతియ కాని, యుధిష్ఠిరుఁ డసత్యమాడుట యీ యుగమున వినము. కానిచో నీయుద్ధమేల? యీ రాజలోక వినాశనమేల? మహాత్ములగు భీష్మద్రోణుల కీ పాట్లేల?

[తెరలో] ఓరోరి! పాండవహతకులారా! గురుద్రోహులారా! మగంటిమిఁ గల ధీరులేని, భండనముఁ దొలంగిపోకుఁడు.

1. భటు:—అశ్వత్థామకాఁబోలు. పితృమారకులపై విజృంభించుచున్నవాఁడు. మనమరుగుదము రమ్ము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింప తెర యెత్తబడును.)

8-వ రంగము.

సాత్య:—(ప్రవేశించుచు)

ఉ. ఎంతటిపాపశత్రుఁడ ♦ వెంతటిమూర్ఖ జనుండ, వెంతటు
ద్భ్రాంతిసఁగ్రహావాడ విటు ♦ చేయుట నీతియె? మొత్తురొక్కొ భూ
కాంతులు చచ్చియున్న ♦ గురుకంఠముఁ బౌరుషమంచుఁ గోయుటే
సంతసమాయె? ధర్మజుఁడు ♦ సైచునె? యియ్యదివిన్న పార్థుఁడా.

ప్రళయకాలమార్తాండు ననుకరించు కుంభపుత్రుఁడు నీయీ యధర్మపరివర్తనకు మిన్నకుండునా? యెన్నటికైన పగ సాధించుతీరుఁగాక. ఛీ! ఛీ! క్షత్రియాన్వయమున జన్మించి, న్యాయవిదులగు పాండవులకు మఱదివై, ద్రుపదకులంబునకు నలుపొనగూర్చిన నీయట్టి దుర్వాచారు నేమి చేసిన నేమి పాపము.

[తెరలో నుంటలు పెద్ద చప్పుడు.]

భీము:—(దుష్టద్యుమ్నునితో పటాక్షేపముగఁ బ్రవేశించి)

గీ. భుజబలంబున నరివర్గ ♦ ములఁ జయింప
వలయు లేకున్నఁ జచ్చి పో ♦ వలయు, సంగ
రమ్ము నందాతెకాని, శ ♦ రణనఁ దగునె?
యోధులగు వారలదిక్షత్రి ♦ యోచితంబె?

[దుష్టద్యుమ్నునితో] గురుకుమార ప్రయోగ నారాయణాస్త్ర జ్వాల లేమొనరించునో చూచెదము గాక [చేయుపయి కెత్తి] ఓసేన లారా! సేనానాయకులారా! తృణీకృత సకలాస్త్రుఁడగు భీమసేనుఁ గరుదెంచుచున్నవాఁడు. వెరవకుఁడు. వెరవకుఁడు. ఓ ధర్మనందనా! ఓ యర్జునా! యదునందను ప్రేరేపణమున మీరు నమస్కరింపకుఁడు [సాత్యకితో] సాత్యకీ! గతజలసేతుబంధన మేల? రాఁదలఁచితి వేని నీవును రమ్ము. [అని వెళ్ళఁబోవుచుండ]

ధర్మ:—(తత్తరపాటుతో నెదుర్పడి)

గీ. పాపిపొమ్మయ్య! సాత్యకీ ♦ పాపిపొమ్ము
ద్రుపదనందన ♦ యెంధబ్రతుకము పొమ్ము
యేపురము మేము నేటితోఁ ♦ జావగలము
పాపమెన్నటికిని రూపు ♦ మాపకున్నె?

(అందఱు నటు నిటుఁ ద్రోయును)

కృష్ణ:—(అర్జునునితోఁ బ్రవేశించుచు) ఓయుధిష్ఠిరా! జడియకుము. వాయునందను బలాత్కరించిగ్గొనఁ జేతులు జోడింపింతము, అం తతో నస్త్రజ్వాలలుఁ జల్లారును. నారాయణాస్త్రమునకు నమ స్కారమే ప్రతివిధానము. అర్జునా! రమ్ము! భీమునిఁ బట్టుకొ నుము, అస్త్రజ్వాలలప్పుడే సమీపించుచున్నవి [అని కృష్ణార్జున సాత్యకులు బలవంతముగ ముకుళింపించుచుందురు. ధర్మరాజు భీముని బ్రతిమాలుచున్నట్లు నటించును. దుష్టద్యుమ్నుఁడు, పౌరు షముతో నిరసించినట్లు పెడమోమైయుండును. భీముఁడు వారినం దఱి నీడ్చుకొని పోవుచున్నట్లు నటించును. తెరపడును.]

[తెరలో]

చ. బలముని, దుస్ససేను మెడఁ ♦ బట్టి వధింపఁగ నేగుచుండె, ను
వ్వులికి ముగల్గు భీముఁడభి ♦ మానము సుంతయు లేదె మీకు? బొ
మ్మలవలెఁ బ్రక్క ప్రక్కలనె ♦ మ్రాన్పడిచూచెద రేలభూభుజుల్
గలఁగెద వేల? కర్ణ! భుజ ♦ గర్వపరాక్రమ మేమి యయ్యెనో.

[తెర యెత్తబడును.]

---

9 వ రం గ ము.

[భీముఁడు, దుశ్శాసనుని మెడఁబట్టి ముందునకు నెట్టి పట్టుకొని]

భీము:—ఓరీ! కురుకుల చండాలా! దుశ్శాసనహతకా!

సీ. త్రాటిచే నను గట్టి ♦ నీటఁ ద్రోసిననాటి
సంతసం బిపుడెందు ♦ సమసిపోయె?
విసముఁ ద్రావించి చం ♦ పింప యత్నించిన
యూహ లేమూలల ♦ నొదిగియుండె?
కేరుచు ద్రౌపదీ ♦ కేశాంబరాకర్ష
ణపు ధైర్యమెయ్యెడ ♦ నాశమయ్యె?
సంధికంపిన కృష్ణుఁ ♦ బంధింప నెంచిన
మగతనం బేకేగ ♦ మంటఁగలిసెఁ?
గీ. వెనుకముందుఁ దలంపక ♦ విఱ్ఱవీగు
చెనటు లెన్నటికేని న ♦ శింతురంచుఁ
దెలియవైతివె? యిపుడేనిఁ ♦ దెలిసికొమ్ము
క్షణములో నంతరించు నీ జన్మమింక!

[అని నేలపైఁ బడవైచి, యెదపైఁ గూర్చుండి]

(తెరలోఁ జూచుచు) ఓరోరి! యాగగర్భశాత్రవా! దుర్యోధన పశువా! ఓరీ! సూతాధమా! ఓ రాజచక్రిమా! నాటి సభామధ్యమున, వాగ్విజృంభణ మాత్రమునఁ బ్రతిజ్ఞఁ జేసిన భీమవృకోదరుఁడు నేఁ డది నెరవేర్చుకొనుచుండె: మీ రెల్లరుఁ జూతురుగాక! మగవాఁ డెవ్వఁడేని, యడ్డుపడఁ దలంచిన, సత్వరము వచ్చుఁగాక. [అని దుశ్శాసనుని వక్షముపై గదచేఁ గొట్టి రక్తము ద్రావుచు, దిక్కుల దిలకించుట నటించుచుండఁ దెర పడును.

10-వ రంగము.

(ప్రవేశము—శల్యుఁడు రథసారథ్య వేషమున)

శల్యు:—ఔరా! ఈ దుర్యోధనుఁడు మాయవృత్తిచే నన్నుఁ దనవానినిగాఁ జేసికొనుటయేఁగాక, సూతకుల సంజాతుఁడగు కర్ణునకుఁ సారథిఁగా నియమించెగా! వెలవచ్చినదోఁ గులసతినేని విక్రయించుకొనెడి యంగదేశమునకు రాజగు నితఁడు రథియగుటయు, నేను తేరుఁ దోలుటయునా? ఎంత నీచము, ఎంత దైన్యము, ఎంతో నిష్పౌరుషము, ఇప్పు డేమి సేయుదు. (కొంచెమాగి) యుయుత్సునితోఁ బాటు నేనును జని ధర్మరాజాదులఁ గలియుదునా? (ఆలోచించి) కాదు. అజాతశత్రుఁ డానాఁడు నన్నుం గని "సమయము వచ్చినప్పుడించుక దయఁజూపుదువుగాక" యని వచించియుండెఁ గాన, రథము నడపుటకు మున్నే, రాధేయునకు నిరుత్సాహముఁ గలిగించి, పిమ్మట రథము నష్టదిష్టముగ నడపుచు, శర లక్ష్యము మార్పడఁ జేయుచు, విజయునకు సహాయ మొనరించెద; నిదియునుంగాక, యితఁడు బ్రాహ్మణ వేషమునఁ బరశురామునియొద్ద

విలువిద్య నేర్చునపు డమ్మహాత్ముండు నిజ మెఱింగి కుపితుండై, “ నీ యస్త్రములు సమయమునకుఁ స్మృతిఁ దప్పుఁగాక ” యని శపించు టొకటియు, జన్నపుటావుపై బరపిన బాణప్రహారమునకుఁ గనలి, దాని యజమాని యగు భూసురవర్యుఁడు, “రణమునఁ నీ రథ చక్రములు భూమిలో దిగఁబడుఁగాత ” యని యాజ్ఞాపించుటయు, మఱింత యుపకరించును గాక. నాగాస్త్రముఁ గలదుకదా యని యుబ్బితబ్బిబ్బగుచున్న వాఁడు కాఁబోలు! కాళీయమర్దనుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు పార్థసారథియై యుండఁడా! యీ శల్యుఁడు మనశ్శల్యమై వేధింపకుండునా! కానిమ్ము! నేనరిగి రథము నాయత్తపరచిన సంగతి రాధేయునకుఁ గబురంపెద. [అని పోవుచుండ]

కర్ణ:—(ఎదురుగావచ్చి) ఓహో! మద్రభూపాలా! ఏమి నీసౌహార్దము! ఏమి నా యానందము!

చ. చతురుఁడవీవు యుద్ధమున, ♦ సర్వవిధంబుల నేను సాహసాం
చిత భుజశౌర్య విక్రము వి ♦ శేషవశీకృత వైరుఁడన్, దివ
పతినగు దేను; మాతలికి ♦ సామ్యమువత్తువు నీవు; గాన, ని
క్కముగఁ బార్థుఁ జంపి ననిమి ♦ క్ష్మాపతి పెంచిన యప్పుదీర్చెదన్.

శల్యు:—రాధేయా! ఏమంటివి! నీ వింద్రుఁడవును, నేను మాతలియునా! నేను మాతలినో, యంత కెక్కుడుగనో కాఁగలనుగాని నీ వింద్రసముఁడ వగుట మాత్రము కల్ల. ఏటికీ సంతోషము.

కర్ణ:—పోనిమ్ము! కృష్ణార్జునులకైన పోలమా?

శల్యు:—తృణీకృతాఖిల జగజ్జాలురగు పార్థకృష్ణులకు మనమా సాటి వచ్చుట!

కర్ణు:—[స్వ] ఇతఁ డేకతమునసో, నాకు సారథియై, నిరుత్సాహము గొలుపుచున్నాఁడు. ముం దేయపకార మొనరించునో? (ప్రి) మద్రేశ్వరా! నీవంటివాఁ డిట్లనఁ జెల్లునా! విశ్వాసపాత్రుఁడవని నమ్మి సుయోధన చక్రవర్తి నా రథ చోదకత్వమునకు నిన్ను నియోగింప సమ్మతించి, యిప్పు డీ విధమునఁ బగతురఁ బొగడు టుచితమా?

శల్యు:—ఉచితా నుచితములు సుంత నాకును దెలియును.

కర్ణు:—తెలిసియుండిన నిట్లేటికంటివి?

శల్యు:—యథార్థము వచించుట తప్పగునా? యుక్తాయుక్త, కార్యాకార్య, సమయాసమయము లెఱింగించుట సారథిధర్మముగానఁ దెలిపితి. వినిన వినుము, లేకున్న నర్జునుని చేతిలో మడియుము. నాకేటికి!

కర్ణు:—ఛీ! ఛీ! శల్యా! అమృత మనుకొనినది విషప్రాయమయ్యెనే! ఏల మతిచెడి మాటలాడుచుంటివి? కులాచారమున సారాయిఁ ద్రావితివా? లేక నిశ్చయముగ నపకారివి కానుంటివా?

శల్యు:—రథికుఁడనగుటకు మారుగ సారథినైన నాకు, సూతునిచే "సారాయిఁ ద్రావితివా" యని యనిపించుకొనుట లెక్కలోనిది కాదు. మఱియుఁ "అపకారివి కానుంటివా" యంటివి, నీకుఁ గల విప్రశాపముల మరచితివా? అపకృతి వేఱెవరు కావింప వలయు.

కర్ణు:—ఛీ! నీతో నేమి. ఇష్టపడితివేని రథముఁ దోలుము లేదా నాకరవాలంబున కెరగాక తొలఁగుము [తెరలో నిగూపించుచు] ఓ సేనలారా! ఓ సేనాధిపతులారా! వినుండు. వినుండు.

గీ. కృష్ణుఁ డెందుండె? యర్జునుఁ ♦ డెందుఁ గలఁడు
కలరె పటపాండవులు ♦ నాకుఁ దెలిపిరేని
కాన్కగా మీకు మితిలేని కనకమొసఁగి
పార్థులను జించి చెండాడు ♦ వాఁడ నేఁడు.

శల్యు:—రాధేయా "భక్తిలేనిపూజ పత్రి చే" టనునట్లు అపాత్రదానములో నేమి ఫలము? పార్థకృష్ణుల నొకసు చూపింపనేల? గాండీవనిర్ముక్త తీవ్రనారాచపరంపరయు, విద్యుత్త్విష విరాజమానకపిధ్వజమునుఁ దెలియఁ జేయుజా? నమువ్వు మరదమెక్కుము. ధర్మజానుజుఁడకోనుము. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

11-వ రంగము.

(తెర యెత్తఁగ ధర్మజుఁడు)

ధర్మ:—[సంతోషముతో] ఆహా! నిసితాసుగముల నా శరీరము వ్రక్కలించుటయేగాక, నిష్ఠురోక్తులచే మానసమునుఁ గూడఁగలఁగించి కవలనొప్పించి, భీమసేనుని నాల్కగోయ యత్నించిన కర్ణుని రూపుమాపి, కృష్ణార్జును లటుగో వచ్చుచున్నారు.

[కృష్ణార్జునులు ప్రవేశించుచుండ]

ధర్మ:—[ఎదురుగాఁబోయి] తమ్ముఁడా! రమ్ము! ఎంతకాలమునకు కర్ణుని దునిమి నాకానంద ముదయింపఁ జేసితివి?

(అని కౌఁగిలించును.)

కృష్ణు:—యుధిష్ఠిర మహారాజా! రేపటితో నీ యీ మనోరథ మీడేరును.

ధర్మ:—(తమ్ముని వదలి, వెళ్లఁబోయి) కృష్ణా! ఇంకను నతఁడు మడియలేదా?

అర్జు:—అగ్రజా! క్షమింపుము.

చ. కరము వరప్రసాదివలె ♦ కర్ణుఁడు గ్రోఁచుచునుండ నేఁటి సం
గరమునఁ గాన, కేశవకడ ♦ కాలుని పోలికిఁ జేర్చి, నే యుధి
ష్ఠిరునకు సోదరుఁడనని ♦ చెప్పుకొనంగలవాఁడ నిప్పుడే
కురకులమానుమయ్య, యనుఁ ♦ గుంగతిఁ జూడఁగదయ్య! యగ్రజా.

ధర్మ:—ఇంకను మగఁటిమములాడుట యేల? కర్ణుఁడు నీచేఁ జచ్చుటయు, నీవాతని జంపుటయుఁ గల్ల, నీకు సారథియగుటచే, వాసుదేవుని గౌరవమునకు నీయదియుఁ గళంకము కలిగినది. వరప్రసాదియగుఁ గాక. ప్రదాతయగుఁ గాక? క్షత్రియకులమానులకు లెక్కయా?

చ. అలుక జనింపఁ దెంతయు ♦ మహాత్మ సంకట సంచయంబున
న్నెలమి కృష్ణుఁడు పరఁ జేయు సమ ♦ యంబున నైన సుయోధనాది దా
యలపయిఁ గాక యున్న సమ ♦ గాండివిని బ్రతిమాలనేల? ని
స్తులతర సత్యవాక్య నిరి ♦ తుడుగు ధర్మసుతుండు నెమ్మనిన్.

జగదేకధనుర్ధరులగు భీష్మద్రోణులఁ గృష్ణసహాయమున జయించితివి కాని, నిజభుజవీర్య ప్రతాపమున గెలిచితివా! సింధుదేశ నాయకుని మాటి కెట్లు వచ్చితివి? వచ్చితివిపో. వెండియుఁ బ్రతిజ్ఞసేయుట కేల లజ్జింపవు?

కృష్ణు:—ధర్మనందనా! చెప్పుట యెంత సుకరమో, చేయుట యంత దుష్కరము వివిధాస్త్ర ధురంధరుఁడగు కర్ణుని ద్రుంచుట యనసామాన్యమా నేడు నాకంటికి సైతము మిక్కిలి తేజశ్శాలిగనే పొడగట్టుచున్నవాఁడు నొవ్వనాడకుము. భాస్కరుఁడెన్నఁడు నడునింగినేయుండునా?

ధర్మ:—దేవా! నీవు వేయి సెలవిమ్ము; ఈతఁడాగని నీవిధముగ జయింపనోపఁడు ఇంకొకమార్గమున సాధించునేమో తెలియదు.

కృష్ణు:—అది యెద్ది?

ధర్మ:—

చ. రక్షయయి యర్జునుండు రిపు ♦ రాజికి జంకుటకంటె దానె సా
ర్థకమయి గాండివంబు సమ ♦ రంబొనరింపఁగ నీకొసంగినన్
బ్రకటవిచలింప శత్రునిచయేంధనముల్ దహియింపఁ జాలుదీ
విధమున గర్జుఁడీగ్గు విను ♦ వీధిసురల్ నిను సంస్తుతింపఁగన్.

అర్జు:—(కోపముతో) కృష్ణా! ఇందుల కేమందువు?

ఉ. ఇంతకుమున్నదెంతయు నను ♦ నేగతిఁబోరినఁగాని సూచి ర
వ్వంత చలింపనైతి నిపు ♦ డాడినపల్కు దహించుచుండె నా
స్వాంతము; గాండివంబొరుని ♦ కర్పణచేయుమటన్నవాని సా
హంతు వధింతునంచుఁ బ్ర ♦ తిజ్ఞ నొనర్చితిగానఁ ద్రుంచెదన్.

[అని బాణము సంధింపఁబోవ]

కృష్ణు:—ఆ! ఆ! పార్థా! ఇది యేమి వెఱ్ఱి! ధర్మరాజుఁడు కర్ణుఁడుగాఁ దోఁచుచుండెనా? లేక, గ్రహావేశమయ్యెనా? సకలజగత్స్తుత్యమానమానసీయ సత్యవ్రతాచార పరాయణుఁడు వదాన్యశిరోభూషణుఁడు మహానుభావుఁడగు నజాతశత్రుఁడు స్వపరాభవానల దందహ్యమానమానసుఁడై పలికిన పల్కుల కాగ్రహపడుట, యెంత శోచనీయము; ఎంత యవివేకము. నీవరిప్రతిజ్ఞా నిర్వాహణము, విరోధులయెడ జరుగఁదగుంగాని, స్వజనముపై విజృంభించుట న్యాయమా? ఇదియునుంగాక చంపుటకంటెఁ జంపుమనని పంతగిం

చూటనే యెక్కుడు దోషము. అందుచే నగ్రజుఁ బొరిఁగొన్న మహాపాతకమునకుఁ బాల్పడితివి. ఇఁకఁ జాలింపుము.

ధర్మ:—వాసుదేవా! వారింపనేటికి? "కర్ణునకుఁ జంకిన పార్థుఁడు ధర్మజునివధించె" నను కీర్తి నార్జింపనిమ్ము.

అర్జు:—కృష్ణా! నేనేమపచారమొనర్చితిని, నాకాత్మ్క మిత్తరులకి మ్మని వచించె? ద్రౌపదీపరాభవకారణుఁడనా? జననీసమేత సోదరాహృదయసంతాపానుసంధానుఁడనా? అభిమన్యుకుమారమారకుఁడనా? నామహాత్త్రి క్షత్రియకుల సంభూతుఁడనా? జయాపజయంబులు దైవాధీనములనియు జీఁకటిపోయి వెన్నెలవచ్చుననియుఁ దెలియఁడా!

కృష్ణు:—అర్జునా! నేనెవ్వండనో, రణప్రారంభకాలమునఁ గుర్తించియు పొరబడుచుంటివే! ఇంకనీయుద్యమముఁ వీడి యీపాతకహారణంబునకు ధర్మజుపాదములపైఁబడి క్షమింపఁ బ్రార్థింపుము. లేదయేని నన్ను ద్వారకకుఁ బొమ్మనుము.

ధర్మ:—అర్జునా! నీవెత్తిపొడవనేల, మీమీమనస్సంక్షోభములకెల్ల నేనేకారణుండనని యెఱుఁగనా! అయిననుఁ జావుగాకున్నయది నేమిసేయుదు.

అర్జు:—ఆహా! దుస్సహము! దుస్సహము! (అనిధర్మరాజుకాళ్ళపైఁబడి)

శా. అన్నా! కొంచెపు బుద్ధినైయిటుల నీయుండాగ్రహంబూనితిన్
నన్నుస్స్వాంతమిళిచి బ్రోవుము కృపన్ ♦ నాపల్కులాలించి, లే
కున్నన్ నీపదసన్నిధానమునఁ బా ♦ యున్ గ్రీడిప్రాణమ్మలీ
వెన్నెంచుక్, దివమున్ గ్రహంబులును నీ♦విశ్వంబునున్ సాక్షిగాన్.

ధర్మ:—(లేవనెత్తి) తమ్ముఁడా! కిరీటి! విషఘుటికా ప్రభావమునకు వెరపేటికి; నా పల్కులు నీమది నుంచకుము. కర్ణుఁడు నన్నుఁ బరచిన పాట్లచేఁ జలించిన మనస్సు కలవాఁడనైతిని.

కృష్ణు:—ఫల్గునా! తలమెత్తి మీయన్నగారి ప్రసన్నవదన మీక్షింపుము.

అర్జు:—(తలమెత్తి) అగ్రజా మన్నింపుము.

కృష్ణు:—బావలారా! నా యదృష్టమున మీరిర్వురు స్వస్థులైతిరి ఇకఁ గర్తవ్యమాలోచింపుఁడు!

ధర్మ:—బావా! మహానుభావా! ఆలోచించుట కేమున్నయది.

గీ. సకలభువన ప్రసంశ ప్ర ♦ శస్తమైన
నీయపారకృపావీక్ష ♦ ణాయుధమున
విజయుఁడనిలోనఁ గర్ణుని ♦ పీచమడఁచి
నాకు సంతసమునుఁ గూర్చుఁ ♦ గాక; కృష్ణ!

[అని ధర్మరాజు చేతులు పయికెత్తి దీవించుచుండుట నటించును.
తెరపడును.]

12-వ రంగము.

[తెరయెత్తఁగా రథచక్రము భూమిలో దిగబడ నెత్తుకొను కర్ణుఁడు, చంపుమని యర్జును బురికొల్పు కృష్ణుఁడును ముక్కుపై వ్రేలిడి కొని యాశ్చర్యమునఁజూచు శల్యుఁడును, యుద్ధభూమిలోఁ బ్రవేశము.]

కర్ణ:—[స్వ] ఆహా! ఇదియేమి విపరీతము! సకల చరాచరంబులతోఁ బుడమియొగయుచున్నదికాని, రథాంగము వీసమేనిఁ గదలకు

న్నదే! ఇంతకుఁ గాలమాసన్నమైనట్లు తోఁచుచున్నది! అయిన మరలఁ బ్రయత్నించెద [అని చక్రము నెత్తుట నటించుచుండును.]

అర్జు:—కర్ణా! కాలహరణమగుచున్నది. రణమొనర్చెదవా? తొలఁగిపోయెదవా?

కర్ణు:—అర్జునా! ముహూర్తమాత్రము శరసంధానమాపుము; జంకి పలికితినని తలంపకుము. రథమునందొకఁడును, ధరయందొకరును, నిలిచి, యుద్ధమొనరించుట పాడికాదు! రణధర్మముగా పెద్దలంగీకరింపరు.

కృష్ణు:—శత్రుజనమారణ ధర్మవేత్తలు నీ యిచ్ఛవచ్చినట్లు నటింతురా! రణచట్టము తెలియంగనివారముఁ గాము. సమయము దొరికినపుడే రిపుమస్తకముఁ ద్రుంపనలయు, నిదియాదిరాజక్షాత్రధర్మము. నీ వేపాటినాయము లొనర్చితివి? కుంతీసమేతముగఁ బాండవ పంచకమును లక్కయింటనిడి యగ్నిగాత్రమునఁ జిచ్చుముట్టించుట ధర్మమా! మయసభాప్రాప్తికి సహింపలేక, మాయాద్యూతవినోదంబున నమాయికుఁడగు ధర్మజువంచించుట ధర్మమా; నిండుసభామధ్యంబున, ద్రౌపదిని బరాభవించుట ధర్మమా? ప్రవాసపాండవకుటీరమునకు సైంధవుఁ బంపుట ధర్మమా? ఒక్క కుమారునిపైకి, పదిమంది రథికుల నేకకాలమునఁ బంపుట ధర్మమా? నిరాయుధుఁడును, సత్యసంధుఁడును నగు యమాత్మజు బాధించుట ధర్మమా? సిగ్గులేక ధర్మముమాటఁ దలపెట్టెదవేల!

కర్ణు:—కృష్ణా! వ్యర్థపుఁ బ్రశంసలతో నేమిపని? మీరునుఁ గ్రిందికి దిగుండు, గదాయుద్ధ మొనరింతుము.

శల్యు:—కర్ణా! యీ గదాయుద్ధశ్రవణమున భీముఁడూరకుండఁడు సుమా! ఏల చేతఁగాని పని కియ్యకొందువు. నేనుఁగూడ సాయపడియెదఁ జక్రమెత్తుకొమ్ము.

కర్ణు:—(స్వ) కట్టా! యీ దుర్మార్గుఁ డూరకుండఁడు కద! (చక్రము నెత్తుట నటించి) ఓ సుయోధనసార్వభౌమా! నాచేనైనంత యుపకార మొనరించితి దైవప్రాతికూల్యత కేమి సేయఁగల. మన్నింపుము.

(తెరలో) ఓ యాచార్యకుమారా! మీ మీ యంతఃకలహములు స్వామి కార్యనిర్వహణమునందైన యెడఁబాయఁ దగదా సంగరమున సంకటపడు కర్ణునిగాంచియు నూరకుండుట తగవా!

కృష్ణు:—(జనాంతికముగా) అర్జునా! రారాజు, గురుకుమారుని కర్ణ సాహాయ్యమునకంపుచున్నవాఁడు. ఈ కర్ణాశ్వత్థామల ప్రసంగము వినదగినది సుమా?

అశ్వ:—(ప్రవేశించి) ఓయీ! రాధేయా?

ఉ. నీవరదమ్ము నెత్తుకొన • నేరకఁ గుంటెడు వేళఁ, బార్థుచేఁ
జావు ఘటిల్లునంచు, మది • సందియమంది నృపుండు పంప, నిన్
గావఁగ వచ్చినాఁడ కడ • గాఁ జనుమేను జయింతు నర్జునున్
ఈవసుదేవపుత్రు; ధర • నీశుఁడు సంతసమందునంతటన్.

కర్ణు:—(వినిపించుకొనక చక్రము నెత్తుట నటించును)

(రథము మీఁది గదలాగికొనును)

అశ్వ:—ఏల శ్రమపడియెదవు? కండకొవ్వుచే నార్జించిన బ్రాహ్మణ శాపము రిత్తయగునా? వీరల జయించుట నీచేనగునా? పొమ్ము విశ్రాంతిఁ గైకొమ్ము.

కర్ణు:—(సగర్వముతో) గురుకుమారా! భయకంపితుఁడగు రాజు నిన్ననిపినను, నీచేఁ గావఁదలఁచువాఁ డెవఁడు?

ఉ. స్వార్థపరేచ్ఛపీడి, యభి ♦ వందిత సద్యశముస్ గడింపఁ, బ్ర
త్యర్థులశీర్షముల్ దునుమ ♦ నాయతమై విలుఁబూను నాయెడన్
వ్యర్థపుబల్కు లేమిటికి ? ♦ బాపనిసాయము గోరుకంటె ని
ప్పార్థుని జంపలేక ధర ♦ పైఁబడెనే నది పౌరుషంబగున్.

అశ్వ:—క్రిందఁబడియు, మీఁదివాఁడనే యనునట్లు ఇప్పటికిని నీకుఁ గల పట్టుదలకు సంతసించితి. సుయోధనునకు మేలొనరించుటయే నాతలంపు. కాని నిన్ను రక్షించుటకాదు. కానిమ్ము నీ యనంతరమునందేవచ్చెదనులే. [నిష్క్రమించును.]

అర్జు:—రాధేయా! ఇంకెంతతడవిట్లూరకుండుట ;

కర్ణు:—ఇంద్రనందనా! గదాయుద్ధమొనరింతి మవతరింపుము!

కృష్ణు:—అర్జునా! గదాలేదు, ఖడ్గమూలేదు, వాడిశరంబున వీని శిరముఁ దునుముము.

అర్జు:—(బాణము సంధించి కర్ణునిపై గురిసేయుచుండ, కృష్ణుఁడు పురి కొల్పుచుంత తెరపడును.)

13-వ రంగము.

(ప్రవేశము-సుయోధనుని భటుఁడు.)

భటు:—ఆహా! సార్వభౌమునకు కర్ణునిపైఁగల ప్రేమ దుశ్శాసనాది సోదరులపై నయింతయులేదు కద. పాండవ మధ్యముచేఁ దెగటార్పఁబడిన రాధేయమృత కళేబరముకడ కరగి, నెత్తుటదోఁగిన యతని ముఖముఁ దన యుత్తరీయమునఁ దుడిచి "కర్ణుఁడా" యనుటతక్క, మారుమాటాడలేని కుత్తుకబంటి దుఃఖమున లోలోపల నేమేమియో తలుచుకొనుచు, స్వామిభక్తి పరాయ

ణులగువారియెడఁ బ్రకటించు ప్రభుప్రేమ వెల్లడించి పిమ్మట, గదా మాత్ర సహాయుఁడగుచు శ్యమంతపంచక మార్గమున నెయ్యెడ కోపోయి యింకనురానున్న వార్తవిని హతశేషులుఁ వెతకిరికాని కనుపింపఁడయ్యె. కృష్ణపాండవులును నల్గురేగిరని వింటిని యేమి కానున్నదో ఎయ్యది వినంబడునో! తెలియదు, కానిమ్ము. ఇంక ను రక్షక త్రయము కలదుకద. విచారించినఁ బ్రయోజనమేమి? నేనునుం జనియెద. (నిష్క్రమించును.)

ద్వరంగము.

(కృష్ణపాండవులు, మడుగుగట్టునఁ గూర్చుండియుండ తెరయెత్తఁబడును)

కృష్ణు:—ధర్మనందనా! ఇంకను సందేహమేల! ఆతఁడు జలస్తంభన విద్యయం దసమానుఁడగుటచే, నీ హ్రదంబునఁ దప్పక దాగి యుండును. హలకులిశధ్వజ రేఖాంకితములగు నడుగుల జాడ తెలియుటలేదా!

భీము:—అట్లైని నేనిమడుగులోదిగి. సరోవరమునుఁ గలఁచు మత్త మాతంగము కరణి నల్ల కల్లోల మొనరించి వెలువరించెద.

కృష్ణు:—వలదు, వలదు. గీనికిని పాతాళగంగకును మార్గముకలదని విందుము.

భీము:—మనశ్శల్యాయమానములగు మెత్తిపోడుపులతోఁ బిలిచె దను అభిమానవంతుఁడు కద యతఁడు.

కృష్ణు:—నీవు కాదు. ధర్మరాజుచేఁ బిలపింతము (ధర్మరాజుతో) ధర్మనంధనా! పిలువుము.

ధర్మ:—ఓయీ ! ధార్తరాష్ట్రాగ్రజా ! సుయోధనా !

ఉ. చచ్చెను మత్త సైన్యమునుఁ ♦ జచ్చిరి తమ్ములుఁ ద్వత్కు మామలున్
జచ్చిరి రాజులెల్లరునుఁ జచ్చెను కౌరవనాశ వృత్తిపున
నిచ్చగు కర్ణసైన్యము, న ♦ శించెను మామయు, నిప్పుడేని నే
నిచ్చెదఁ రాజ్యభాగము ; గ్ర ♦ హింపుము క్రమ్మర లేచిరమ్మికన్.

చతుస్సముద్ర ముద్రితధరాభాగము [illegible]లుకాడకుండ [illegible] స్వంతమున వహించి, కనుసన్నల [illegible] సామంత నృపాల మకుటమణి గణప్రభాసంభావిత పాదపీఠుఁడవై, హస్తిపుర సింహాసనాసీనుండవై [illegible] నీవు, నేఁడీగతి నున్నావుగదా ! యను విచారము [illegible]ంచుచున్నను, [illegible] మునిఁగియుంటి[illegible], బయలుగు పడలేను. నే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] సింహకులము.

భీమ:—ఓయీ ! [illegible] [illegible] ! [illegible] [illegible]

ఉ. ఎవ్వని [illegible] ♦ [illegible]
[illegible] ♦ [illegible]
యన్నిటికన్న భీముఁ ♦ [illegible] ప్రహారంబుఁ జేసి, న
[illegible]చి, [illegible]ము ♦ [illegible]గవచ్చెను ; [illegible].

అర్జు:—సుయోధనా ! ఏల మొండిపట్టుఁ బట్టెదవు ? క్షత్రియోచిత మగుఁ [illegible] వీవి, యుద్ధపరిణామంబులు [illegible] జేసెదవు. లేచి రమ్ము ! [illegible] పాండవులు నిన్ను విడుచుట యబద్ధము.

కృష్ణు:—సుయోధనా! సంధివచనప్రస్తావమున, బ్రతికినన్నాళ్ళు "రారాజననిపించుకొనవలయు"నని పలికిన పౌరుషవాక్యములఁ దలంపుము దశదిగ్వ్యాప్తయశశ్చంద్రికా పరిశోభితకురుకుల మహార్ణవోద్భూతుఁడవు, ప్రాణభయంబున నీటఁడాగుట, యెంత నీచమో తలంపుము "సంధి గావింపుమోయి సుయోధనా" యని నేనెంత చెప్పినను నామాటవినక, నేఁడు విచారించినఁ బ్రయోజనమేమి? లే! లేచిరమ్ము.

దుర్యో:—(మడుగులోనుండి) పాండుకుమారులారా! ధర్మనందనా! ఇంచుక విశ్రాంతిఁ గైకొన నిందుఁ బ్రవేశించితినిగాని, మీ నిష్ప్రతాపములకు వెఱచికాదు మఱియు, సకల వైభవసారముఁ బుక్కిలించి యుమిసిన నాకేటికీ యుద్ధము! ఏటికి రాజ్యము? నిశ్చలసుఖావాసమునకై, తపస్సమాధిం బ్రవేశింపనుంటిఁ గాన, సమస్త కళావిరహితమగు ధరాతలము మీరే యేలుకొండు!

ధర్మ:—నీచే భూదానముఁ గ్రహించుటకు మేము బ్రాహ్మణాన్వయమున జనింపలేదు యుద్ధమొనరించి, జయించి నీవే యేలుకొనుము రమ్ము.

దుర్యో:—ఆయుధములేని వన్నున్నాఁడఁ గాచికొండు.

(అని మడుగులోనుండి వెలువచ్చి ప్రత్యక్షమగును)

గీ. రథమును, గవచమును, హయము, ♦ శస్త్రాయుధంబు
లేక రణమున నెవ్వారితోఁ ♦ ఢీకొనంగ
నొల్లనని సంశయించి నే ♦ నట్టులుంటిఁ
గాని, జంకి వచించుట ♦ కాదు సుండు.

ధర్మ:—రథ, కవచాదులు, లేవని శంకింపకుము! నీయిచ్చవచ్చిన యాయుధ మొసఁగెదము. మా యేవురిలో నెవ్వరి నెదుర్కొని జయించినను, జయము నీపక్షమున నంగీకరింతుము.

దుర్యో:—ఆహా ! ధర్మజా ! నీసన్మార్గమునకు సంతోషించితిని. కవచము మాత్రమే గైకొనిమెద ! ఎవరినో యొకరిఁదలకొననేల ? వచ్చిన భీముని చేతఁ జాఁవవలయుఁ గెడపిన నతనినే గెడపవలయు.

భీము:—(సంతోషముతో) సహోదరులారా ! అట్లేని, నన్నే రణమొనర్పనిండు.

గీ. వినుతదుశ్శాసనుని శోణి ♦ తమునఁ ద్రావి
కొంతిసంతాపమును దీర్చి ♦ కొంటి ; నింక
దక్కెనసుయోధనుకై , సుయో ♦ ధనువిగూల్చి
సంతోషసంతరించుచు ర ♦ ణాంగణంబు.

దుర్యో:—వాయునందనా ? అస్మదుపాధ్యాయ బలరామపాదసాక్షిగ, నాకును నదియొగ ఁకోరిక ! రా ! రమ్ము

(తెరలో) ఓమునివర్యులారా ! ద్వైపాయనహ్రదంబునకు మార్గమెయ్యదియో తెల్పుఁడు! నేను సర్వతీర్థాభిగమనమునఁ జనుదెంచిన బలభద్రుఁడను (ఆలించి) ఏమనుచున్నారు ? ఇది సమీపమార్గమునుసుమా ! సరియే.

(అందరాలింపుచు దుర్యోధనుఁడు, గదా మోదములు సూచించుచుండెను ధర్మజార్జునులు తలలువంచి నిల్చియుందురు.)

కృష్ణు:—(జనాంతికముగా)అర్జునా! నీవియ్యంకుఁడు బలరామమూర్తి, సుయోధను భాగ్యవశమునఁగాఁబోలు వచ్చుచున్నవాఁడు. ఈజరుగనున్న గదాయుద్ధము మాత్రమితఁడు చూడఁదగదుసుమా !

అర్జు:—రానిమ్ము ! పరమాప్తుడవు నీవుండవుకద ? భయమేటికి !

(బలరాము ప్రవేశము)

బల:—(తేఱిపాఱఁజూచి) (స్వ) వీరే పాండవులు, సర్వాశాన్యుఁడై, దిక్కుమాలిన పక్షివిధంబునన్నున్న, యతఁడే రారాజు. సమీపించి పలుకరించెద (అని దుర్యోధనునియొద్ద కరుగుచుండ)

దుర్యో:—కురుకులయశఃకామా! బలరామా!

చ. తనయుల, నాప్తమిత్రులను ♦ దమ్ముల, బంధుల, నెల్లరన్ రణాం
గణమునఁగోలుపోయి, గురు ♦ కర్ణులమేమియటంచుఁ గుందు, శి
ష్యునిపయి నించుకంత దయ ♦ యుంచుము, నాకడసారి వందనం
మ్మును గైకొమ్ము, బ్రహ్మలిపి ♦ మూలమునన్ యిటులైతి దేశికా!
(అని పాదములకు నమస్కరించును)

బల:—సుయోధనా! విచారించిన ఫలమేమికలదు.

భీము:—బావా! అచ్యుతాగ్రజా!

ఉ. "పాండవధర్మపత్నిసభ ♦ భస్, దొడ్డచేసి యాపుచుందు, మూ
ర్ఖుండ యు; సన్న జేసిన వి ♦ రోధిబట్టినభింతు నుద్ధదా
దండముచే" నటంచును, స ♦ దస్యులమోలఁ బ్రతిజ్ఞఁగొన్న, భీ
ముండను, భవత్పదంబులకు ♦ మ్రొక్కుచునుండె గ్రహింపుమీ వెసన్.

అర్జు:—బావా! సుభద్రఁగొల్పోయిన పార్థుని నమస్కారముఁ గైకొమ్ము.

ధర్మ:—(కరములు మోడ్చి నిలిచియుండును)

బల:—కిటకిటా! అభిమన్యుఁడు వాడేసెనా? ఎంత విపరీతము జరిగెను! కాకేమి? అంతటి రాక్షసాంగత్యము జరిగిన వివాహము కొఱకు వచ్చునా?

కృష్ణు:—అగ్రజా! లక్ష్మణునకొసఁగినను, శశిరేఖకీతలవ్రాతతప్పునా? దానికేమి! ఇప్పుడు నీ శిష్యులిర్వురకును, గదాయుద్ధము జరుగ

నున్నది మనమందర మీమునుగుదరిఁ గూరుచుండి యీ వేడుకఁ దిలకింతము దయ సేయుము!

బల:—ఈ మహాయుద్ధమునకు హేతుభూతుండవగు నీ కియ్యది వేడుక గా కేమి! నీవు పన్నిన యుపాయమునఁ గాక భువనైకసంస్తుత చరిత్రులగు భీష్మద్రోణులు నిహతులగుదురా? ఇందే యకృత్యము జరుగునో? నేచూచి సహింపఁజాల. ఎవరికర్మ మెట్లుండునో! నా కేటికి పోయెదను (అని వెళ్ళుచుండ)

ధర్మ:—(బలరామునాపి) శౌరీ! సకలధర్మ స్వరూపుఁడవు మాధ్యస్థ్యుఁడ వైయుండ నట్టి యకృత్యము జరుగునా?

బల:—ధర్మజా! నీవాక్యములయందలి విశ్వాసమున నియ్యది వీక్షించియే పోయెదను.

కృష్ణు:—(అర్జునుని చెవిలో నేమోచెప్పును)

అర్జు:—(గూఢముగా) మాయున్నగా రొనర్చు కార్యములన్నియు నట్టివే! కానిమ్ము. మహానుభావుఁడ వుండిదికద.

ధర్మ:—భీమ, సుయోధనులారా! మీగా పోలికలసికిఁ బొందు మే మిందుండి వీక్షింతుము.

(భీమ, దుర్యోధనులు, సగర్వముతో నిష్క్రమింతురు).

నకు:—(...) ఆహా! అగ్రజా! భీమసేనా! ఆపట్టు విడువకుము.

సహ:—(నకులునితో) అన్నా! భీమసేనుని దెబ్బ తప్పించుకొని కురురాజు గెందుని విధమున నెంతలాఘవముగ నెగురుచున్నాఁడో చూడుము.

నకు:—అయినను మన భీముఁడు విడచునా?

సహ:—అగును దుర్యోధన గదా ప్రహారములకుఁ జిక్కక, సమయ ముకొఱకు నిరీక్షించుచుండె.

నకు:—అరరే! అన్నమూఁపుపై దెబ్బతగిలెఁగద!

సహ.—తగులుటయేఁగాదు, డస్సినట్లు దోఁచుచున్నది.

కృష్ణ:—(జనాంతికముగా) అర్జునా! "తొడలువిఱుగఁ గొట్టెద" నన్నమాట మఱచినట్లున్న దే భీముఁడు! దుర్యోధను నూర్ధ్వకాయమున నెన్ని దెబ్బలు తగిలిన నేమి ప్రయోజనము?

అర్జు.—వాసుదేవా! "మీాకసాధ్యసమయముల యందు సాయమొనరింతు" నని సెలవిచ్చియుంటివి కద. ఏది చేసి సుపాయముఁ గలిగించి భీమసేనునిఁ గాపాడుము "ప్రాణరక్షణ సమయమున క్రమాక్రమములతోఁ బనియుండదని యొకప్పుడు నీవె చెప్పితివి గద. చూడుమాఁతెఁడెట్లు సోలుచున్నాఁడో.

కృష్ణ:—సాగ్రా! ఎంతవాఁడవోయి (అని పార్థుని మెచ్చుకొనుచు అలవాటున కొట్టినట్లు అర్జునుని తొడపైఁ జరచును.)

(తెరలో దుర్యోధనుఁడు) హా! బలరామా! బలాభిరామా!

బల:—(కోపముతో) ఓసీ! వృకోదరా! బలరాముని సమక్షమున, నిర్భయముగ నూరువులపై గొట్టెదవురా? గదాయుద్ధమున నాభిక్రిందఁ గొట్టదగునా? మూర్ఖా! (అని లేచి వెళ్ళఁబోవ)

కృష్ణ:—[పట్టుకొని] అన్నా! ఈ యుసమయ కోపమేటికి? అయ్యది తొడలపై దగిలెనో మూపుపైఁదగిలెనో, చూడవలదా!

బల:—ఏమీా! మూపుమీాఁదనా? గదారణ ప్రశంస తెలియనివానికి బోధించుము. [ధర్మరాజుతో] ధర్మజా పోవువాని నన్నాపి యీాపాపముఁగనఁజేసితివి కద?

ధర్మ:—బావా! ఇందు నాతప్పేమి కలదు? అయిన క్షమింపుము.

కృష్ణు:—పాపమేమి? నాఁడు సభామధ్యంబున ధర్మజాజ్ఞా నిగళబంధీకృత భీముఁ డుగ్రోద్రేకము "తొడలు విరుగఁగొట్టెద" నని వాఙ్మాత్రమున శపథమొనరించె, నేఁడది నెరవేర్చె. ఈ మాత్రమన్యాయము లేని యుద్ధముండునా? యీ దుర్యోధను డేపాటి యధర్మము నెఱుఁగఁడా?

బల:—వారివీరి నడవడికలు నేను నెఱిఁగినవే.

కృష్ణు:—అగుఁగద! ఇఁక మేనత్త కుమారులమొడఁ బ్రసన్నుఁడవు కమ్ము.

బల:—నీవుండియు, నధర్మముఁ గలిగెనే! నేను దుర్యోధను వాక్యమును, బలరామ మాధ్యస్థ్యమా! యను లోకనిందయు సహింపనగునా?

కృష్ణు:—దుర్యోధనుఁడట్లనునని తలంచితేని సమీపమున కేగకుము. ఇఁక లోకనిందయా! కలియుగము ప్రవేశించినది గానఁ గణింపఁదగినది కాదు.

బల:—చాలుఁ జాలు నీ చక్కట్లు. నాత్రోవ నేనుఁ బోయెదను.

[అని నిష్క్రమించును.]

అర్జు:—[కృష్ణునితో] బావా! మన భీముఁడును నిటువచ్చుచున్నాఁడు నిర్వ్యాజుఁ దలపఁడరుకద?

[తెరలో] నీముసలమునకుఁ దగు గద లేదనుకొంటివా?

కృష్ణ:—శాంతింపవోయి భీమా! [అని నిష్క్రమించును]

[పాండవులు తత్తరపాటు నటింతురు.]

కృష్ణు:—[భీమునితో ప్రవేశించుచుండును, భీముఁడు తాను వచ్చిన మార్గమును దిరిగి చూచుచుండును.]

కృష్ణు:—మీ యన్నగారి శాంతమునకు, నీ క్రోధమునకుఁ బ్రతుకలే కుంటిమే! పోవుచున్నవానిఁ బోనీయక డీకొని జయింతువా?

ధర్మ:—దేవా! వాసుదేవా! "గతంనశోచామి కృతంస్మరామి" యని కద పెద్దలు వచింతురు. కాన సుయోధను నూరడింతము రండు. (అని దుర్యోధనుకడకరుగుచుండ తెరయెత్తఁబడి, పరుండి యున్న దుర్యోధనుఁ డగపడును).

భీము:—(ముందునడచి) ఓరీ! దుర్యోధనపశువా! ఇంకనుఁ గదలు చుంటివా? (అని తలపైఁ దన్నును)

ధర్మ:—[భీముని పట్టుకొని] భీమసేనా! ఏమి యీ యాగడము? ప్రతి జ్ఞానిర్వహణపూర్వహుఁడవయ్యు తిరిగి యవివేకమునఁ బనుచుం టివే? అన్యజనదుర్లభ వహైశ్వర్య సంపన్నుఁడై పదునొకం డక్షౌహిణులబలంబున కధినాథుఁడై; సమస్తవిద్యా విశారదుఁడై, భూమండలంబెల్ల నేకాతపత్రంబుగఁ పరిపాలించి, యజ్ఞయాగాదు లచే దేవతలను, దాన, దక్షిణలచే భూసురులనుఁ, దనియింపఁజేసి "రాజరా" జని విఖ్యాతిపడసి, కాలవైపరీత్యమున, నేటి కీగతి నొందినను, మన దాయాదికాడా? ఇట్టివాని శిరముపైఁ దన్నుట పాడియా? యిదియునుంగాక!

ఉ. కాలముఁ జేరువయ్యెఁ జెడు ♦ కర్మముఁగూడఁ దటస్థమయ్యె, నీ
లీలసుయోధనుండు సఫలీ ♦ కృతకార్యుఁడుఁ గాకపోయె, నిం
కేల విరోధమీతని ప ♦ యిన్ మనకక్కట! దుండగంబు మే
లా? లవమైనభేదముఁ గ ♦ లారమె? నేనును నాతఁడారయన్.

భీము:—అగ్రజా ! ధర్మనందనా ! ఈ కలుషాత్ము నేమిచేసినను దోషములేదు. ఒకవేళ కలిగినను, చిత్తగింపుము!

చ. గురు, హిత, బంధు, మిత్ర నయ ♦ కోవిదులెల్లరుఁజూడగా దురో
దరసభయందు నే ప్రతినఁ ♦ దాల్చినభంగివధించినాఁడ న
య్యిరువురఁ గౌరవాధముల ♦ నీప్సితముల్ నెరవేరె ; దీనిచే
నరకమె సంఘటిల్లినను ♦ నామది కయ్యది స్వర్గతుల్యమే.

ధర్మ:—(కూరుచుండి, దుర్యోధను తల తన తొడపై నుంచుకొని) తమ్ముఁడా ! సుయోధనా ! విచారింపకుము. నీ చిన్నతనమే యింతటిముప్పునకుఁ గారణము. నేఁడు భీముఁడొనరించిన యపచారము మన్నింపుము. నిక్కమరసిచూఁడ, సర్వవిధములఁ నీవే సుకృతివి.

చ. అవనిసమస్తమేలితి వి ♦ హాంబునఁసౌఖ్యములెల్లఁగంటి, పాం
డవులనెతిక్కి, యెల్లరియె ♦ దర్ గృపసూపె సుయోధనుండు నా
బ్రివిమలకీర్తిఁగాంచితి సు ♦ పర్వులు మెచ్చ నివాళులీయఁగా
దివమునలంకరింపఁ బర ♦ తెంచుచునుంటి విఁకేమిగావలెన్.

అందునను, క్షత్రియోచితముగఁ గూలితివి. (అని దుర్యోధను మోముఁ దుడుచుచుండును).

కృ:—మహారాజా ! పాండవాగ్రజా! ఏటికీ శవ జాగరణము ! పదునెన్మిదినాళ్ళనుండి సరియగు నిద్రాహారములు లేక, కృశించితిమి. ఇంక నేని విశ్రమింతము రమ్ము. [అని పాండవులఁదీసికొని నిష్క్రా]

దుర్యో:—కటకటా ! కాల మెంతలో మారిపోయినది ? నవరత్నఖచిత కిరీటకాంతులు దిక్కులం బరవ, బాలభానునిపగిదిఁ దేజరిల్లుచు, భుజబలపరాక్రమసమన్విత, సోదరశతపరివేష్టితుఁడనై, తాధేయాభిధేయామృతకణ సహంచిత భాషాకర్ణితాత్యంత సంతోష

స్వాంతుఁడనై, పుత్త్ర పుత్త్రికా సుమఫలోపేత సహకారసన్నిభ శరీరుఁడనై, చిత్త్ర చిత్త్రితానేక స్ఫాటికశిలావినిర్మిత చంద్రశాలాంతరసంచరిత రాజరాజబిరుద విరాజిత సుయోధనుఁడను, నేను సర్వముఁ గోల్పడి, తుద కొక గుక్కెడు మంచినీ రొసగువారు సైతము లేనివాఁడనైతిఁగద! అహా! మిత్త్రమా! రాధేయా దుశ్శాసనాది యనుజులారా! మామా! గాంధారరాజా! అదృష్టవంతులగుటచేత, మీరెల్లరు నిరాయాసముగ వీరస్వర్గ మలంకరించితిరి. నే నట్టి భాగ్యమునకు నోచుకొనక, శివారావసంకులమును, రుధిరపానోన్మత్తభీషణ నక్తంచరార్భట నినాదంబును, వీరవరహర్యక్ష నఖక్షత క్షుభిత గంధగజామిషమస్తిష్క దుర్వాసనావాసితంబును, నగు నీప్రదేశమునఁ జచ్చియుఁ జావనివాఁడనై, యటునిటు కదలుటకైన శక్తిలేక, పడియుంటి! భీష్మ, ద్రోణ, శ్వత్థామ, కర్ణ, శకుని, దుశ్శాసనాది మహాయోధులుఁ గల నాకెందును గొఱత రాఁజాలదని నమ్మితిఁగాని, ంధకత్త్రకుమాత్త్ర సహాయుఁడనగుదునని తలంపనైతిఁగా! ఆహా! బగబగమండు నంపబావ్రలకును, గతించి స్మృతికిఁ దగులు చరిత్రకును సహింపఁజాల. సహింపజాల. ఓ దైవమా! నీ కేమపకార మొనర్చితినని నన్నింతఁగాంచితివి? ఓ జననీ జనకులారా! నూర్గురు పుత్త్రులఁ గాంచియు, ముసలితనమునఁ జేయూత కేని యొక్కఁడును లేనివారైతిరా! సంజయుఁడే మీకుపచార కుమారుఁడయ్యెనా? ఎంతెంతలు తలంపునకువచ్చుచున్నవి? ఓ! ప్రాణప్రియా! భానుమతి! సాధ్వీశిరోమణి! దుండగీడగు భీముఁడు నీ కేశపాశని గావింపవచ్చునో, నిరతధర్మవేదియగు ధర్మజు శరణని, మానరక్షణ మొనరించుకొనుము. ఓ కురురాజ్యాధిదేవతా! పాండవాగ్రజు నావహింపుము. ఓ జగన్మాతా!

భాస్కరా! ప్రస్తుత శరీరచ్ఛాయలచే మన మిర్వురము సమానులము; అట్టియెడ నన్ను విడిచి, నీ వస్తమింపఁబోవుట నాయమా నేనును వచ్చుచున్నవాఁడ. గొంచెమాగుము! ఓ ప్రాణవాయువులారా! వేవేగ వదలిపొండు! (అని కనులుమూసి పరుండును.)

అశ్వత్థామ, కృపాచార్య, కృతవర్మలు ప్రవేశింతురు)

అశ్వ:—(పరికించి చూచి కృపునితో) మామా! ఈ పడియున్నది, రారాజకళేబరమువలె నున్నది! చూతము రమ్ము! (అని సమీపించి) మహారాజా! మేము, కృపాశ్వత్థామ కృతవర్మలము. కనులువిచ్చి చూడుము!

దుర్యో:—(చూచి) గురునందనా! వచ్చితివా? మిమ్ముఁ గనుఁగొనుటకే, ప్రాణములు బిగబట్టియుంటి, అధర్మయుద్ధమున, గృష్ణుఁడు, ఫల్గునిఁ దొడ చఱచి సన్నఁజేయ దుష్టవృకోదరుఁడదరని, నా యూరువుల విరుగఁగొట్ట నిట్లు పడియుంటిని. ఏకాకినగు నన్ను సైతము, ఋజుమార్గమున జయింపలేరైరి.

కృపా:—సుయోధనా! ఇప్పటికిని, కృష్ణపాండవుల నేల దూషించెదవు? మనము మాత్రమే పాటిధర్మమున నటించితిమి? ఇంతకు, "స్యాలకో గృహానాశాయ, సర్వంనాశాయ మాతులః" యనునట్లు నీకొంప కింతటిచేటు, శకునివల్ల మూడినది. అగ్నికిఁ బ్రభంజనమైతిరి చండమున గర్ణుఁ డొకఁడు సాయపడియె ద్రోణానంతరమున "నశ్వత్థామ నభిషేకింపు" మని, పెక్కు విధముల బోధింప వింటివా? ఏది యెట్లైనను, కర్మమనుభవింపక తప్పునా?

అశ్వ:—మామా! కష్టకాలమున నెత్తిపొడుచుట సమంజసమా? జననాథు డెల్లవిధములఁ జెడియుండెఁగద!

దుర్యో:—నాయనా! అశ్వత్థామా! నన్ను మరచితివా! ప్రతిదివసమున నీతండ్రితో నేమేమిఁ జెప్పవలసినవికలవా? వచింపుము.

అశ్వ:—రాజరాజా! ఇప్పటికేని నాకు సేనాధిపత్య మొసంగుము; ఈ కృపాచార్య, కృతవర్మలనే మహాసైన్యముగ స్వీకరించి చని, పాండవకుల నిర్మూలనం బొనరించి, తండ్రిఁదలం ద్రుంచిన దుష్టద్యుమ్నచండాలు నంత మొందించి, స్వర్గమున నుండి వీక్షించు మిమ్మెల్లరఁ సంతోషపెట్టి, పితృఋణవిముక్తుఁడనే గాక, పితృఋణముఁ గూడఁ దీర్చిన వాఁడ నయ్యెద.

కృత:—ఆచార్యకుమారా! నీవంతటి పరాక్రమశాలివే కాని, జన్మక్షేత్రిమగు బ్రాహ్మణముఖ మాలోచింపుము. వారు నీచే వధింపఁబడినను, సుయోధనుఁడు మఱల రాజ్యమేలుట సంభవించునా? మరణించినవారందఱుఁ దిరిగివత్తురా? ఒకవేళ నేది యెటులైన సరి నీయసి కత్తిదూసి వెడలుదువుగాక, ధర్మజపట్టాభిషేకకుతూహలుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు ఏ యుపాయమునైన వారలఁ గాపాడఁగలఁడు. అప్పుడు, త్రికరణశుద్ధిగ్రక్కున మహాఘోరరంగంబుకాతి, నాలుకల్ల్రోలుచు, నీకరవాల మెవ్వరిఁ గెడవునో తెలియదు. అందుపై నేమిజరుగునో! అనుసుఁ దొరక నేల, కాలుఁ గడుగనేల! నామాటవిని శాంతింపుము.

అశ్వ:—అటుకాదు; పుట్టినది బ్రాహ్మణకులమైనను పట్టినది పరశువు; ధరించినది విష్ణు శరాసనము; ప్రయోగించినది, మహాస్త్రసంచయము; ఛేదించినవి, కిరీటాలంకృత రాజసమస్తకములు; భరించినది, నిర్వక్రపరాక్రమార్జితయశోధనము; అట్టి భృగురామమూర్తికే కాని వాటిల్లె? మరి పాండవుల శస్త్రగురుఁడై, అనివార్యాచ్యుప్రి

ఖ్యాపుఁడనంబరగిన నాజనకున కేలోపము కలిగె? బ్రాహ్మణులకెయ్యది తగనిచో నాయుధస్పర్శయే తగదు. సంగ్రామప్రవణమే పనికిరాదు. శస్త్రనిర్ఘోషప్రవాహాలోకనమే కూడదు. ఇంతదనుక నీయశ్వత్థామ, రణమొనర్చుచుండెనా? తపమాచరించుచుండెనా? ద్విజులయందు క్షాత్త్రతేజమును గలదనుట జగద్విదితముఁ గాదా! మహానుభావుఁడగు తమకున్న కపక్షపాతిఁ గాపించినవాఁడని యెఱింగియు, బాంధవ్యమునే గణించి దుష్టమ్మన్యుని గౌరవించిన, గురుద్రోహులగు పాండవుల నుపేక్షించి, ప్రాణము విడిచిపుచ్చుటయా! పౌరుషమా! నాటి నారాయణాస్త్ర ప్రయోగముతోడనే, శాంతించితినా? ఈ చిచ్చప్పటినుండియు రవులుచుండుట లేదా! కావున వినను; మానను; విడువను!

కృత:—కానిమ్ము! సహస్రాణమే.

అశ్వ:—(దుర్యోధనునితో) మహారాజా! నీయభిమతమేమి?

దుర్యో:—అశ్వత్థామగురూ? ఆపాండవనాశప్రసంగమే యుపేక్షించితి; సభిషేకసామగ్రులిందుండమి, నాప్రయత్నమున నీకాధిపత్యమొసంగితి; సత్వరముగని నాకోర్కె చెల్లింపుము.

అశ్వ:—చిత్తము (కృపాచార్యకృతవర్మలతో) పోవుదము రండు.

(నిష్క్రమించుచుండఁ దెర పడును.)

చతుర్థాంకము సంపూర్ణము.

శ్రీ

సంపూర్ణభారతము.

పంచమాంకము.

---

1 వ రంగము.

(ఒక భటుఁడు ప్రవేశించి తనలో)

భటు:—అదియేమి కష్టమోకాని, యీనాఁడైన సుఖముగ బరుందమనుకొన్న నాకు నిదుర రాకున్నదే; ఎట్టెట్లో యించుకకునికితినా దుస్స్వప్నములచేతను, కలవరముచేతను, మరల మెలఁకువ కలుగుచున్నది పోనిమ్ము, కృష్ణపాండవులుఁ దమతమ గుడారములవిడచి యెచ్చటనో విశ్రాంతిగా పరుండఁబోయిరికద! నేనుమఁ జని నా యింటఁ బరుండనా! (ఆలోచించి) కాదు. స్వామిద్రోహినగుదును; ఈ శిబిరమున శయనించిన, యుపపాండవుల విడిచి పోగిట్టదు. ద్రౌపదీసోదరుఁడును, తన గుడారమునం దొంటిగ శయనించె నెంత వీరుఁడైనను, నిదురఁజెందిన వాఁడించుమించు చచ్చినవానితో సమానమేకద. ఇదియునుంగాక, అశ్వత్థామ కృష్ణ

దూష్పైఁ గ్రోధమునుఁ గలదు. కావున, నాచిత్తవైకల్యము తొలఁగుటకును, దుస్స్వప్న దోషనివారణమునకును, ఆ తటాకమున, కాలుసేతులుఁ గడిగికొని యించుక భగవన్నామ స్మరణ గావించుకొని, మఱలఁ బరుండెదఁగాక. [నిష్క్రమించును.]

[ఇది విష్కంభము.]

2-వ రంగము.

[తెంటలో కలవరము.]

అశ్వ:—[రక్తసిక్తాంగుఁడై కత్తిఁ జేపట్టి ప్రవేశించి]

చ. అనృతములాడి దేశికు ర ♦ ణావనినుండి మరల్చినట్టి దు
ర్జనులవధించి తీర్చితిని ♦ స్వామిఋణంబుఁ బికమీఁద పార్థుడున్
గనిబరిమార్చి తత్ప్రతృ ఋ ♦ ణంబునుఁ దీర్చినఁగాని యాత్మశాం
తినిఁ గనఁజాలలేని యెడ ♦ నేనెటు పుత్రుఁడనౌదు తండ్రికిన్.

ఆద్రోహియు నియ్యడనే శయనించునని తలంచితిగాని, యీ శిబిరమునందగపడఁడు ప్రాణభీతిచేత నెందేనిఁ బరువిడియుండెనా! భీతినిశంకించుట కవకాశమేమియు లేదే! లేక కృష్ణుఁడే యైన మాయగల్పించి మత్ప్రతిజ్ఞాభంగ మొనరింప నితనిదాచియుండునా? [ఆలోచించి] అట్లైనఁ దనప్రాణసదృశులగు పాండవులమాని ద్రుపదసూతిఁ గాపాడునా? [ఆలోచించి] ఈ కడతేర్పఁబడినవారు పాండవులుగారా? కాకున్న నెవరైయుందురు? లెక్కించి యేవురఁ బరిమార్చితిగద! వీరుపపాండవులై యుందురా? అయినచో ప్రభుఋణంబును శేషించియే యుండునే ఇపుడేమిసేయుదు. తెల్లవారవచ్చుచు

న్నది తడయక యనుచితము నొల్లని వెదకి దుష్టద్యుమ్నుఁ గడతేర్చి పైసంగతి విచారించెద. [రెండుచేతులకత్తిబట్టి] ఓ శస్త్రరాజమా!

గీ. ఈవు! రుద్రప్రసాదిని ♦ వేని, నేను
నిన్నుదర్శనమ్మియుంచుట ♦ నిక్కమేని,
భానుఁడుదయాద్రిపైఁగనఁ బ ♦ డకమునుపె
నరకెదవుఁగాక! పార్షతుఁ శిరము తల్లి!

(నిష్క్రమించును, లోపల హా హా యను ధ్వనివినబడును)

3-వ రంగము.

అశ్వ:—(దుష్టద్యుమ్నుని తలచేతఁబట్టుకొని ప్రవేశించి ఆహా! ఇప్పటికిఁగదా! పరమానందభరితుఁడనైతిని. అశ్వత్థామహృదయకుండమున గప్పుకొన్న క్రోధాగ్ని, శత్రువకంఠరక్తధారలచే నేటికిఁగదా చల్లారినది. ఇన్నికాలములనుఁగదా ఋణవిముక్తి చేకూరినది; ఇఁకనా యోగాంగములచేనఁగాదగు కార్యమేదియు లేదు తెల్లవారుచున్నదని వెల్లడిసేయు వాయసకులంబునకీవైరి మస్తకమాహారమొసఁగి సకల మహాపాతక హరణంబగు, తపమాచరించెద గాక [అని చేతనున్న తలఁబారవైచి, హస్తమునందున్న కత్తిని, మెడనున్న యజ్ఞోపవీతమును జూచి] ఓ యజ్ఞోపవీతమా!

చ. పరమపవిత్రమై మెఱుఁగు ♦ బ్రాహ్మణతేజముగంటి ద్వేష్యపా
పరత; శపించునేమొయని ♦ పార్థివముఖ్యులుఁ దల్లడిల్లఁగా

[కత్తిఁజూచి] ఓ త్రిపురాంతక ప్రసాదమా! ఖడ్గమా!

చ. నరివధసల్ప క్షత్రియుఁడ ♦ నైతిని, నీదయకల్మి, నట్టి మా

యిరుపురనొక్కమారె త్యజి ♦ యించెన, నేనిక సన్యసించెదన్.

[అని జందెమునుఁ గత్తియుఁ గన్నుల కద్దుకొని యావలఁ బార వేసి [చేతులు జోడించి] ఓపరమాత్మా! వేదాంతవేద్యా! సర్వ కలుషాపహారణ!

[అనుబంధము 23]

(తెరలో) ఓరీ! చండాలా! అశ్వత్థామా! నీకేమపకార మొనర్చిరని, యుపపాండవుల వధించితివి రా! ద్రోహీ! ఈ భీమసే నుఁడు సహస్రించక యుండె ననుట మరచితివా? ఎందు దాగినను విడుతునా?

అశ్వ:—విని ఓహో! భీమసేనా! కానిమ్ము, సహించితిగద ఇంక నేనీతనిఁ జీకొననేల! పరిత్యక్త సమస్తాయుధుఁడను నేనీతనిఁ గ్రిందింపనేల? నాకిపు తప్పనిచో గంగాతీరమునఁ గలదుకద. శమంతపంచకము సమీపాననే

(అని నిష్క్రమించును)

4-వ రంగము.

రణభూమి

(తెర యెత్తఁబడును)

ధర్మ:—(కూర్చుండియుండి) హా! అగ్రజా! మహాత్మా!

చ. అనఘుఁడు సూర్యపుత్రుఁడు, ద్విజుఁడగ్రజుఁడంచు, వచింపరెవ్వరి, కుం
డన మొనరించు నప్పుడయి ♦ నన్ యొకరేనియుఁగానిచో, నినున్
జెనకెడి ఘోరపాతకముఁ ♦ జెందునె ధర్మజుఁడక్కటక్కటా
జననియుఁ గాని కన్న నను ♦ జన్మదవీవని చెప్పదయ్యెఁగా.

నాఁడు నన్ను బట్టి హింసించునపుడు నీయెడ నొక విధమగు భక్తి జనించియు, పొరఁబడి నాయభాగ్యమున మందమతినై కారణ మూహింపలేనైతి. కట్టా! నీయట్టి జ్ఞాతిభ్రాతనుఁ గోల్పోయి యింకెట్లు మనియుండఁగలను? నాకేటికీరాజ్యము. నీవు పరిపాలింప వలసిన దాని విసర్జించి నీవే దివమ్మున కరుగ, ఘోరపాపుఁడ, నేనా సింహాసన మధిష్ఠింతునా! అయ్యో! శ్రీకృష్ణభగవానుఁడా! నీవైనఁ దెలుపవైతివే? ఆహా! తల్లీ! కుంతీ! గర్భశోకమైన భరించితివిఁ గాని, మహారాజ్యము గెల్వ ధర్మమును వెలువరింపవైతివిగద? ఛీ! ఛీ స్త్రీచంచలత్వమైనఁ దగుదుగానుట తెలియనైతినే!

కృష్ణ:—(ప్రవేశించి) రాజా! ధర్మరాజా, ఇదియేమి? పూర్ణసంతోషముతో నుండవలసిన సమయమున యిట్లు దుఃఖముఁ బూనియుండి విచారపడుచుంటివేల?

ధర్మ:—కృష్ణా! కౌరవ సంగ్రామమునకు ముందు, మహాధనుర్ధరుఁడు, నా సోదరుఁడగు కర్ణుఁడు, సింహసమాన పరాక్రముఁడు, దానశూరుఁడని ప్రఖ్యాతిఁ గాంచి నిజ సూతత్వము తొలంగఁ గోరుచుండిన, సూర్యనందనుండు నాకు గాకుండెను. అట్టి మహాత్ముని నిష్ఠురములాడి వధింపించిన మహాపాపుఁడ, పితృహంతకుఁడ, దుఃఖింపక సేయునదేమి. సంతోష మెట్లు కలుగు?

కృష్ణ:—అయ్యయ్యో! అటులనా సరియే! గతించిన దానికి వగచిన కార్యమేమి? అభిమన్యుఁడు కుమారుఁడు కాఁడా? ఉపపాండవులు పరాయివారా? నీచేవధింపఁబడిన శల్యుఁడు బంధువుగాఁడా? కర్మసాక్షులున్న నటులగుచు దీనికి చింత యెందులకు?

ధర్మ:—కృష్ణా! ఉపపాండవుల కేమి?

కృష్ణు:—దొంగతనమున శిబిరముఁ జొచ్చి, నిదురించుచున్న కుమారుల నేవురను, దృష్టద్యుమ్నుని గురునందనుఁ డశ్వత్థామ వధించె నంతియే కాదిగి యాతని బట్టుకొని, యెంతయో రాద్ధాంతముపై వ్యాసమహర్షి యాశ్రమమున, నశ్వత్థామశిరముఁ ఖండించుటకు మారుగా, శిరోమణి గ్రహించి వచ్చి భవదీయ పట్టాభిషేక సన్నాహముసరంచి, నీ నిరీక్షణమునందు కుతిరిగి, స్వయముగా వచ్చెను. గాన, దుఃఖములన్నియు మరచి, యీరాజకిముఁ దొంగిగింతువు గాక. పనుసేయుదము.

ధర్మ:—వాసుదేవా! ఇంకను నాకు రాజ్యమేటికి? అక్కా! ఈ గర్భశోకము నే నెట్లు భరింతును, వలదు. పరిపాలనము వలదు వన [illegible] లము వలదు. ఏ యమునిదారుణముసకేని బోయి నా ప్రాణములను [illegible] లము మునిస్వర్గముఁ [illegible].

కృష్ణు:—శోకంబున బ్రాజ్ఞుని [illegible] తగదు! ధర్మనందనుఁడవు, నీకంటె [illegible] యుద్ధముచేసిన [illegible] సింహాసనము నధిష్ఠించి [illegible] వాయునందనుని కోపగి [illegible] కోరుకొందు గాక. నీకు [illegible] మంచికాలము వచ్చినది, [illegible].

(అని చేయిబట్టుకొని కొనిపోవును.)

౬-వ రంగము.

[సింహాసనముపై గూర్చుండియున్న ధర్మరాజు, భీముఁడు, అర్జునుఁడు, నకులుఁడు, సహదేవుఁడు, ధర్మజువామభాగమున ద్రౌపది కిరీటముఁ జేతఁ బట్టుకొని యున్న కృష్ణుఁడు, వ్యాసుఁడు, మంత్రికొం దఱు బ్రాహ్మణులు.]

కృష్ణుడు:—[ధర్మరాజు శిరముపై కిరీటమునుంచి] మహారాజా!

[భరతవాక్యము.]

చ. చిరమునసుండి నేనభిల ♦ షించిన దిష్టఫలించె, నింక, సో
దర పరిరక్షితుండవయి ♦ ధారుణినేలుము ; యెల్లరున్ నమ
స్కరణము లాచరింపఁ గలి ♦ కాలమునన్ భవదీయ రాజ్యము
త్తరకుదయించు పుత్రుఁ డుచితస్థితిఁ బాలనసేయుఁ గావుతన్.

ధౌమ్యు:—తథాస్తు! [అని ధర్మరాజాదులపై నక్షతలుఁ జల్లును]

[తెరపడును.] శ్రీ. శ్రీ శ్రీ.

ఇది శ్రీమదాంజనేయ, సేవక
పింగళి వెంకటనర్సయామాత్యవిరచిత
సంపూర్ణభారతమున సర్వము
సంపూర్ణము.

శ్రీ యాంజనేయార్పణమస్తు.

ఈ నాటకమునందలి
సందర్భానుబంధములు.

(అనుబంధము 1.)

హిం॥ కా॥—ఆది.

ఈ నారీమణి వొయ్యారముఁ గనుగొన, తారుమారగుచుండెగా ! మనము॥ ఈ॥

మారునిచేతికత్తియో యీ యాకారంబేమొడఁ గనుగొననైతిన్, బాగులుతీర్చిన, సారంగమ్ముల తీరుహరించెనీ నారదవేణీ ! సారస పత్రంబులవెలిబెట్టఁగఁజాలు సోగకన్దోయిపసందు, యీరమణికెనసయగు భామిని లేదెందునేని, సుందరాంగి॥ యీనారీ॥

(అనుబంధము 2.)

జంఝూటి—ఏక.

ఎటులాసిన్ విడతున్, సుకుమారా ! కుమారా ! ॥ఎ॥

ఇటువంటిరూపము ! ఇంపగుతేజము ! యెందునఁగాంచి నే నెరుగనైతి మును॥ ఎటులా॥

కటకటానాదగు, కర్మమిట్లుండెనా, కవచకుండలములుఁ గలిగినతనయుని ! దటుకుచు ! గంగకే నెటులర్పింతును॥ ఎటు॥

నీజనకుండే, నిన్ గాపాడుత, నీజననిని ! మన్నింపుముసుతుఁడా ! ॥ ఎటులా॥

శిశువు నొకపెట్టెలోనుంచి గంగానదిలోవిడచును.

(అనుబంధము 3.)

పూరి—రూపకం.

నారాయణ ! నీనామము, పారాయణఁజేతుహరీ !॥ నా॥

సారసదళలోచననీస్మృతి, చరణములేగతి శ్రీపతి !॥ నా॥

కారుణ్యాకర ! నాదగు, కర్మమిటులఁగారించెను, నేరబుద్ధిపూర్వకముగ కూర్రకార్యములనొనర్చి॥ నా॥

శిష్టజనావన ! మురహర ! దుష్టలోకసంహరణా ! అష్టయోగఫలదాయక ! యాశ్రయించితి, రమారమణ॥ నారాయణ॥

(అనుబంధము 4.)

సావేరి—ఏక.

[illegible]॥ శ్రీహరి ! నీపదసేవనమేగతి, శిష్టజనములకు ! నెల్లరకున్, దరిఁ
జేరిచిబ్రోవుమునమ్మినవారముకారుణ్యాంబుధి ! శౌరీ !॥ శ్రీ॥

సాదరమున లోకములేలు ప్రహ్లాదవరద ! నీపాదభక్తులము,
హింసలెంతకలిగినను జన్మసాహిత్యమొసంగి కృతార్థులఁ
జేయుము॥ శ్రీహరి !॥

(అనుబంధము 5.)

హిం॥ కన్నడ—ఆది.

నాథా ! మమునొంటిగ విడచియుండ నగునె ప్రాణ॥ నాథా॥

సాధుజనులొసంగినట్టి; శాపమెల్లవినినాగము, మాధవుకృపకలిగియున్న మనకేకొరతయుఁగలుగదు, చింతవిడుడు, శాంతిఁగనుఁడు, సంతసమున మనఁగరండు॥ నాథా॥

(అనుబంధము 6.)

హిం॥ తోడి—ఆది.

దీనజనావన ! దానవకులసంతాపకారణా ! మాధవా ! హే...॥దీ॥

గానవిలోలా ! కనకచేలా ! కావరా మము! కరుణాసింధూ॥ దీన॥

(అనుబంధము 7.)

కల్యాణి—ఏక.

శ్రీరాధాలోలా ! ఆశ్రితావనా !॥ శ్రీ॥
కారుణ్యాకర ! జగదాధారా ! శ్రీరమేశకృష్ణ॥ శ్రీ॥
నీరజాసనాదివంద్య నిన్నునమ్మి కొలుచువారి
కారయనేదోసఁగునుజే, కూయనే ? పరాత్పరా !॥ శ్రీ॥
స్థిరతరభక్తియుతంబుగ, చిత్తంబున నీన్మృదుపద,
సరసీరుహములగొలచెద ! వరదా మురదా నవహార॥ శ్రీ॥

(అనుబంధము 8.)

హిం॥ కాఫి—త్రిశ్రగతి.

నందనందన గోవిందా ! చ్యుత ! నారదాదివినుతపదా !॥ నం॥
ఎందుఁగాంచినను నీప్రభావ మానంద మొసఁగుచుండ నూహ్యమతులై, సందియంబులొంది చెదరేల ! ముకుంద ! భక్తసూదార ॥ గోపాల !॥ నంద॥

(అనుబంధము 9.)

[illegible]—ఆది.

ఆహా ! ఈగతిఁనగుసనికలలో నైనన నెఱుంగనుగా ! కనగమా॥ కా॥
అవనీచక్రము నెల్లజయించిన, యాపాండునిసంతానమునకునే॥ డా!
ఓడలుబంగ్లగుఁనొక్కట బండ్లే, యోఁడలగుననేడి నార్యోక్తిని
జ, రింపుటగాదలపోయన్॥ ఆహా॥
దుర్మదుఁడగు దుర్యోధనుండు దుష్కర్మమునక మమ్మునింతఁ జేసెను, ధర్మమేజయముఁగాంచునేని, మాధర్మనందనుఁడె సుఖంచుగా...క॥ ఆహా॥

(అనుబాధము 10.)

బ్యాగడమట్టు.

బకునిఁ దునిమెద, సకలజగంబులఁ బ్రకటితయశమూర్జింపఁగా॥

యీ—నా—బా—హా. బలమునవిదళించెదఖలునిఁ॥బ॥

రిపుభైరవుఁడనఁగఁ, త్రిపురాంతకుఁడనఁగఁ వెలుగుఁపడఁ, ధర యదరఁ, వడివడిగఁ, వెసి వెడఁగా॥బ॥

(అనుబాధము 11.)

సురట—ఏక.

పదారువేలగోపికలుఁ గలరను భావమునను మిన్నకుంటె ! దేవా ! ॥ పదా॥

ముదంబునను సకలజగములేలుదు కదా! భారమని, మొదంద లంచితే॥ పదా॥ సదమల, హృదయ! సి, బుధజనవందిత! పదాంబుజా తా! మస్తా! యమానంద॥ ప॥

నాకీ! పం! సమస్తసరసానీ హృదయరంజక చిత్రప్రభావా ! లీలామాత్రవిహార్యశ్రీకృతసమూహా !॥

ఏలం ! ఈటీ, లాగో, పాలా!॥ ప॥

(అనుబంధము 12.)

కేదార—ఆది.

ఆహా కడుసంతసమొదవెను కడుపాళ నోగిరమును లభియింపెను॥ ఆ॥

అనుపమపరాక్రమైకసాహసుండగు పార్థుఁడు సూతునివిదళించున్, ఘనుఁడగుభీముఁడు గౌరవనాధుని, గదచేఁ ద్రుంచుటలుఁగావిం

చును కవలు శకుని యువరాజులనోఁటుట కాఁగలకార్యముఁ గాదగు నిచ్చట॥ ఆహా॥

(అనుబంధము 13.)

నాదనామక్రియ—రూపక.

అకటా నేటికి నాయూయువు సరిపోయెనావిధీ॥ అక॥

ఇఁక నీమర్మాస్త్ర నివారించి నన్నుబ్రోచువార। లోకస్థ నను లేరే నానుకృతమ్మునరారే॥ సకలలోక జనశరణ్యా! జలజ విలోచన!మాన్యా! ప్రకటితగుణగణ్యా! కృష్ణ! పాహిమాం! పాహిమాం॥ అకటా॥

(అనుబంధము 14.)

మధ్యమావతి—ఏక.

ఆహా! పాండుసుతులకెంత సాహసంబు గనిగెఁజూడ॥ నహా॥

బాహుబలంబున మాగధుఁ బరిమార్చిరంచు పొంటె, పతితులుఁ గుచ్ఛితులుఁ జోటులుకొలితినుశాస్త్రా॥ ఆహా॥

తినఁగట్టు కొనఁగలేక యుడినన్ | శోకించెనేఁడు, ఘనులమనుచు విఱ్ఱవీగ | గలిగెనికాలమహిమను! | చెనటులు నేటుమాయించెద గనరాదే మార్గ॥ మహా॥

(అనుబంధము 15.)

శైలాగ్—బ్యాండుమట్టు.

వడివడి నీశిరమును, నాశరమునఁ | బడవైచెద లోకము లదరి పడఁగ॥ వడి॥

జముఁడాత్రొలగక, నిలువుమునాతో | సంగరమొనరింపగ బల ములతో॥ వడి॥

కృ॥ దుడుకుంబోకలు తగవ్వసుమా !
శిశు॥ బెడదవుగూతెటుఁ గూయకుమా !
కృ॥ మడసెదవుసుమా చక్రమునన్ !
శిశు॥ మర్దింతు చెద నిను యుద్ధమునన్ !
కృ॥ చెడెదవుగా !
శిశు॥ జడియనురా ! వడివడి॥

(అనుబంధము 16-ఏ)

కేదారగౌళ—ఆది.

మాంపాహి ! మాంపాహి ! కృష్ణ ! రమారమణ! వైరిలోకహరణా! ॥మాం॥

ఆపద్బాంధవకా ! శిష్టపోషకా ! పరాత్పరా! యదుకులాభరణ! నీపదాశ్రితులగు వారలెగా ! పరమపదము! గనిసుఖించెదరు॥ మా॥

(అనుబంధము 16-బి.)

హిం॥ కన్నడ—రూపక.

హా! కాలమింత మారెఁబెండెనా॥ హా॥

బాలిశాధములుగనుండఁ ! జాలునీచకాంతేయులు, వాలినబలువైరిగా వారినెటుల నోంతునింక॥ కా॥

కూడులేక, గుడ్డలేక, కొంపకొంపతిరిగితిరిగీ,నాఁడుసకల విభవంబుల, నన్నుమీఱియుండిరహా... కా॥

ఈమయసభయందంబును, నీనిర్మాణపునేర్పును నామదినిగలంచుచుండెహా మరువఁగఁ దరమె? హా॥ కా॥

(అనుబంధము 17.)

కన్నడ—రూపకము.

తనయుమందలింప॥ జాలఁడయ్యెనంతగదటంచు। ధృతరాష్ట్రుఁడు॥
మనమునఁజెఱుబెట్టి కలచుమాడ్కి తోఁచుచుండెనహా! జన
వంద్యుని ధర్మజునే, చందమునను బిలుతునిటుల॥ త॥
దేవదేవ! వాసుదేవ! దివ్యవినుత సుప్రభావ! దీనపోషపాండు
రాజసూనుల నెటుపోషించెదవో॥ తనయు॥

(అనుబంధము 18.)

మోహన—ఆది.

శ్రీయదుకులవార్నిధి శీతకిరణ! శ్రీపురందరార్చితపదకమలా!॥ శ్రీ॥
నీయాధీన మీసకలజగంబు నమేయ చిత్కళాంచిత! రమార
మణ! శ్రీయ॥
నిన్ను దలసి భజియించువారికిఁగా, పన్నతనుహరించి మోదము
నఁజేసన్నఁ జేసిగారవించెదంట ప్రసన్నహృదయ! వెన్నుఁడా! పరాత్పర॥
శ్రీయ॥

(అనుబంధము 19)

హిం॥ తోడి—ఏక.

ఏమి సేయుదును! ఏమనందు దుష్కాలమహిమ మింతగ ఘటి
ల్లెఁగా॥ యే॥
నామనంబు దురపిల్లుచుండె! తేజోమహాత్ములగు వీరలఁ గనుఁ
గొనఁ॥ నేమి॥
శూరులు ధీరులు శుభచతులు దోస్సారులనఘమతులు బొందు
సుమతులీ తీరునసర్వముఁ గోలుపోయి ని, స్సారులైరి తీరరానివెతచేసే॥

కొమ్మలెల్ల గాలిచేతఁ విరుగఁగఁ గూకటివేళ్ళసి యూఁడుచెట్ల మార్గమ్ముఁదోఁచె నెమ్మనంబునను జూడమ్మ దొంతవారి కేనిఁ జనునా॥ ఏమి॥

(అనుబంధము 20.)

బౌరువ—ఆది.

పాండవసింహములారా! భండన పండితులారా? భరతకులాంభోధిచంద్రములారా! ఓఓఓఓఓఓ॥పాం॥

పావని, మాధర్మపత్నిఁ బాంచాలిఁ దురోదరమునఁ బణమిడి స్వీకరింప భాగ్యముగాఁదోచెనా? భరమైతినా? కరుణింపరె! నిరసింపక ఓఓఓఓఓఓ॥పాం॥

(అనుబంధము 21)

కల్యాణి—ఏక.

దీనశరణ్యా! దేవాదిదేవ! దివ్యప్రభావా! నీవఖిల భూతముల కాధారుఁడవో విశ్వంభర! యోదయాకరా! భావజారివినుత! దానపోష! పాపరహిత! మహితచరిత! నీమ్యదుపాదపద్మముల నెరనమ్మితిఁ గాపాడుమయ్యా! గోపకులవిభూషణా!॥ దీన॥

(అనుబంధము 22)

హిం॥ క—ఆది.

ఇంతలోన నిటులగునని యెన్నం। డెఱుంగనైతి విధబలములే మిహా॥ యిం॥

శాంతమూర్తి! నిరత సత్యశీలుఁడు! దాంతుఁడఖిల ధర్మతత్పరుఁడు! భూకాంతుడతుల బలసోదరులతోడఁ। గాననమ్ములందుఁగుందుఁ జెందఁగ॥నిం॥ పంచపాండవులఁమించెడివారు ప్రపంచమందు నెందు లేని

గలరా వంచనఁగూర్చెను పూర్వకర్మ పరిపాక మెవరుదాటఁ గలరు ధరిత్రి॥ నింత॥

(అనుబంధము 23)

హిం॥ క॥—ఆది

ఓరోరి! క్రూర! సైంధవచండాలా! నన్నీగతి బాధించెదవా?॥ఓ॥

మేరమీఱిపలుకారులాడెదవె? ఘోరపాపకార్యమనుచు నెఱుఁగవె॥ ఓరోరి॥

కటకట నీ సోదరినగు నన్నూ; కఠినచిత్తమెరుపఁగనూహించుట కుటిలాచారమె మానవులనుఁ బడఁగూల్చు సమూలముఁ గొలఁగుముగా! పటునిర్వక్రపరాక్రములగునా భర్తలచేనేల నేలఁగూలెదు॥ ఓరోరి॥

(అనుబంధము 24)

హిం॥ కాఫీ—ఏక.

విదు॥ జాఠిణి; నిన్నుశిక్షింతున్, నన్నువారించు వారెవ్వరీ లేదు లోకముల॥ జా॥

పర॥ వారు, వీరలనుచునన్ను, గాసిమాటలాడుకే వికారమునకు కారణంబుగాని వేఱుకాదు సుమ్ము!

విటు॥ సందు, గొందు, లందునన్, సరసమాడుచుంత లేదె?

పర॥ ఎందుకిట్టి కూఁతలన్, నిందఁజేతు వౌరనన్ను?

విటు॥ పత్తిన్నూ!

పర॥ కానుపో!

విటు॥ పోయెదువాఁడను నూరకపోవక, పాలఁతీసిసిగ ఖండింతున్॥ జారిణి॥

(అనుబంధము 25)

నాదనామక్రియ—ఆట.

దైవమా ! జాలిలేదా ? ధర్మమా ? మాదగుకర్మమా॥ దై॥
తరుణినినేనెటు పరపురుషునిమం, దిరమునుఁ జేరుదు నుఁరఁ
గొని తెత్తున్॥ దై॥

ఎన్నఁడుమాకీ, బన్నములొలఁగునో, వెన్నునికృపమే, మెన్నఁడు
గాంతుమో॥ దైవమా॥

(అనుబంధము 26)

కన్నడ—ఏక.

పాపము; పరకాంతతోఁడ దుర్భాషలాడుటలు॥ పా॥ కోపప
డక నాప్రార్థనలను విని, కాపాడుము ననుబాపుము సోదర॥ పా॥
ఇహపరములకును, వెలియగు మార్గమున నేలచరించెదు, తగదుసుమా
హీనము, హేయము, మానహానియును, ప్రాణసంకటంబగునని
తెలియుము॥ పాపమా॥

(అనుబంధము 27)

కన్నడ—ఆది.

చాలుఁజాలు నీ విడుముబృహన్నల సమర ముసర్పఁగజాల
సుమా॥చా॥ బాలుడ నేనీగోల లెఱుంగను వారిబలులవ్వారివి
గనుమా ! శేలతనంబని నవ్వినఁగానీ యాలముపైరైనను విననోపను॥
చా॥ బాలికలకు నాట్యము నేర్పుటయని భావమునందలఁచితివేమో
తాలిమి శౌర్యము దర్పము శరసంధానపు నేర్పును, వలయురణం
బున॥ చాలు॥

(అనుబంధము 28)

భూపాల—రూపక.

నారాయణ! నారాయణ! నారదాదిమునిపోషక! శ్రీరమేశ! జగదీశ్వర! చిద్విలాస! రుచిరవేష॥ నారా॥ వారనిభశరీర! భక్త మందారాచ్యుత! కేశవ! నీరజాక్ష! యాదవావతారా! భూభార హరణ! ॥నారా॥

(అనుబంధము 29)

ఔటక

(అనుబంధము 30)

అసావేరి—ఆది.

పాహిమాం, పాహిమాం! పాహిమాం! శ్రీధరా! ॥పా॥ పరమపురుష! నినుగనుఁగొనఁ గానెవ్వరితరమగు? విశ్వస్వరూప! కాపురుషులమగు మేమీక్షింపలేము వరదా! శాంతివహింపుము. కృష్ణా! ॥పాహిమాం॥

(అనుబంధము 31)

హిం॥ ముఖారి—ఏక.

ఆహా, ఆహా! కడుసుడినముఁ గలిగెనునా ॥ఆహా॥ పాహిమాం! పాహిమాం! పాహిమాం! రమారమణ ॥ఆహా॥ అనఘునిఁ గృష్ణునినొప్పించి, నంతమునఁ దన చక్రింబును ధరించినను శిక్షింపను ధరణికి, లంఘించెను చనితొలదవారి సాన్నిధ్యమునను మనితొలద శాశ్వతముగ ॥ఆహా॥

(అనుబంధము 32)

హిం॥ ము—రూపక.

హా కుమార! విడచిపోతివా! మా కర్మఫలం బిటులవ్రాసె నా? ॥హా॥

ఏకష్టములైన సైచి! యేది యెట్టులైన నోర్చి నీకీ భూభార మొసఁగ నెంచిన మమునింత చేసి॥ హా॥

కలకలమను ముద్దుమొగముఁ గాంచుపున్నె మంతరించె నిలవయి నిక నీరూపం! బెటులఁగాంచి సంతసింతు॥ హాకుమార॥

(అనుబంధము 33)

సురట—ఆది.

ఓం నమో, నమో, నమో, ఓంకారస్వ...రూపకా॥ ఓం॥

ఆదిమధ్యాంత శూన్యుడవు...త్రిమూర్త్యాత్మక స్వరూపుడవు అంతరాత్మ వఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకుఁడవగు సర్వేశ్వర॥ ఓం॥

సృష్టి, స్థితి, సంహారకర్తవును శిష్టజనావన దీక్షాపరుఁడవు! అష్టయోగ ఫలదాయక స్వేచ్ఛ రణాంబు జాతములను సతముఁ గొలచెద॥ ఓం నమో నమో నమో॥

సుమతీదేవి

బస్విరెడ్డి కోటేశ్వరరావుగారి విరచితము.

ఏపతివ్రతాతిలకము తనభర్త పరాంగనాపహారియై, భాగ్య సర్వస్వము గోలుపోయినప్పటికిని, భూదేవివలె సహించి యుండెనో, ఏపూతచరిత్రయొక్క శాపాగ్నివలన, సూర్యభగవానునికి ఉదయాస్తమానములులేక, గాఢాంధకార బంధురంబున లోకులను చికాకుపరచి, త్రిమూర్తుల రప్పించి, తనభర్తను పవిత్రమైన దేహముతో, తన తోటి సౌభాగ్యములను యిప్పింపగలిగెనో, అట్టిగుణముల దొంతి, సాధ్వీలలామ ఉత్తమచరిత, గుణధురీణయొక్క పవిత్రమైనచరిత్రమును యిదివర కెవ్వరును వ్రాసియుండలేదు. వెల 0-12-0 లు మాత్రమే.

సువర్ణపాత్ర.

గ్రంథకర్తలు-రామనారాయణకవులు.

అసమానము! అద్భుతము! చిత్రకథాకల్పన తొందరపడినగాని ప్రతులు దొరకనేరవు. ఇట్టి నాటక మిదివర కెవ్వరిచేతను రచియింపబడి యుండలేదు. ఇందు శివశంకరుడను కథానాయకుడు సురాపానమునకు (త్రాగుడు) నలవాటుపడి, సుందరియను వేశ్య మోహమునజిక్కి, జూదము మొదలగు దుష్కృత్యములపాలై, ద్రవ్యమంతయు వెచ్చపెట్టి, త్రాగుడునకు సొమ్ములేక, భార్యనువంచించియు, దొంగిలించియు, నగలను గైకొని తుదకు దొంగతనమునందు గూడ ప్రవేశించి, పోలీసువారిచే సుందర (వేశ్య) గృహమునందుండగా పట్టుబడి, కారాగృహవాసశిక్ష ననుభవించి, తుదకు, పశ్చాత్తాపము నొందుట ప్రధానాంశము. శివశంకరుని భార్యయగు సత్యవతి పతివ్రతాత్వము చదివితీరవలెను. వెల రు 1-0-0 మాత్రమే.

శ్రీరామకృష్ణబుక్కుడిపో, ఏలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

ఆంధ్ర నాటకములు.

పురూరవ గూ. కో.	రు 1-4-0	గయోపాఖ్యానము చి. ల.	రు 0-8-0
జగన్మోహన ,,	0-12-0	నరకాసుర వధ ,,	0-8-0
కాంతామతి ,,	0-12-0	పారిజాతాపహరణం ,,	0-8-0
మారుతీ మైరావణ గూ. కో.	0-12-0	చంద్రహాస ,,	0-8-0
సంపూర్ణ రామాయణము ,,	1-4-0	శకుంతల సో. రా.	0-12-0
తారా చంద్రీయము గూ. వెం.	0-14-0	లక్ష్మణ మూర్ఛ సో. రా.	0-12-0
పాండవజ్ఞాతవాసము ,,	0-12-0	సుగ్రీవ పట్టాభిషేకం ,,	0-12-0
భక్త కబీరు కో. స.	1-0-0	సీతా కల్యాణం ,,	0-12-0
పాదుకా పట్టాభిషేకం కో. స.	1-0-0	ప్రచండ బొబ్బిలి ,,	0-12-0
చంద్రకాంతి ,,	0-12-0	దాన వీరకర్ణ ,,	1-0-0
శాగా విజయం ,,	0-12-0	అలీబాబా ,,	1-0-0
తులసీదాసు ,,	1-0-0	శ్రీరామ జననం ,,	0-12-0
సురానంగ ,,	1-0-0	పద్మవ్యూహము చ. మూ.	1-0-0
మహానంద ,,	0-12-0	భూలోక రంభ ,,	1-0-0
సంపూర్ణాంజనేయం ,,	1-0-0	స్త్రీ సాహసము ,,	0-12-0
పాదుకా పట్టాభిషేకం ఆ. శే.	0-12-0	గులేబకావళి ,,	0-12-0
రసపుత్ర విజయం ,,	0-12-0	శ్రీకృష్ణరాయబారం ,,	0-12-0
మోహినీ రుక్మాంగద ,,	0-12-0	కనకతార ,,	1-0-0
భీష్మ ప్రతిజ్ఞ ,,	0-12-0	కృష్ణలీల	1-0-0
చంద్రకాంత ,,	0-12-0	హనుమద్రామసంగ్రామం	0-12-0
సావిత్రి నాటకం శ్రీ. స. రా.	1-0-0	జయంతజయపాలం చి. కో.	0-12-0
డిట్టో ద్రో. సీ.	0-12-0	మహానంద చి. కో.	1-0-0
డిట్టో X. కా.	0-12-0	వైరాగ్యచింతామణి	1-0-0
డిట్టో చ. మూ.	1-0-0	రసపుత్రవిజయం ద్రో॥ సీ॥	1-0-0
డిట్టో మో. హ.	1-0-0	లవకుశ	1-0-0
డిట్టో ధ. కృ.	1-4-0	[illegible]	0-12-0
డిట్టో పో. వెం.	1-0-0	శమంతపంచకం	0-10-0
వర విక్రయము కా. నా.	1-0-0	రామాయణసారము	0-12-0
చింతామణి ,,	1-2-0	ద్రోణ ప్రతిజ్ఞ	0-12-0
పద్మవ్యూహము ,,	1-0-0	రోషనార కో. సు.	1-0-0
మనుసేవ ,,	1-0-0		

వలయువారు— శ్రీ రామకృష్ణా బుక్కుడిపో,

బుక్సెల్లర్సు, ఏలూరు, (పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా.)

ఆంధ్ర నాటకములు.

ధర్మవరం రామకృష్ణమాచార్యులు గారివి.

చిత్రనళీయము		1-6-0
విషాద సారంగధర		1-6-0
ప్రహ్లాద	...	1-4-0
ముక్తావళి	...	1-4-0
చిరకారి	...	1-4-0
పాదుకాపట్టాభిషేకం		1-4-0
బృహన్నల	...	1-4-0
వరూథిని	...	1-4-0
హరిశ్చంద్రీయము బ॥ ల॥		1-4-0
సాత్రాజితీయము డిటో		1-0-0
బుద్ధిమతీ విలాసం డిటో		1-0-0
ఉత్తర రాఘవము డిటో		1-4-0
రాధాకృష్ణ పా॥ ల॥		0-10-0
కంఠాభరణము డిటో		1-0-0
ప్రతాప రుద్రీయము		1-4-0
ప్రతిజ్ఞా పాండవము		0-12-0
రాణీప్రతాపశింగు యి॥ యి॥		1-0-0
రసపుత్ర విజయము డిటో		1-0-0
వ్యాసశాపవిమోచనము		1-0-0
పాండవ విజయం		1-0-0
పాండవ జననం		0-12-0
పాండవ అశ్వమేధం		0-12-0
పాండవ ఉద్యోగం		0-12-0
పాండవ ప్రవాసం		0-12-0

నవలలు.

మోహినీమనోహరం	1-0-0
చతురిక	1-0-0
భయంకర నారీపిశాచి	1-0-0

చంద్రగుప్త	0-8-
కన్నపురంగసెట్టు	2-
సౌందర్య తిలక	1-0-
హేమలత	0-3-
రాజస్థాన కథావళి	1-
II భాగం	1-0-
దమయంతి	0-
కాళిదాసు చరిత్ర	1-
భోజరాజు చరిత్ర	1-
తెనాలిరామలింగకవి చరిత్ర	1-

ప్రబంధములు.

మూర్తిత్రయోపాఖ్యానము	0-
తిరుపతి కవులు వ్రాసిన శ్రీనివాస కళ్యాణము	1-
పల్లెటూరు పట్టుదలలు	0-
శశాంకవిజయము	1-4-
పారిజాత	0-
రామకర్ణామృతము	1-
డిటో రఫ్‌ప్రతి	0-
కృష్ణకర్ణామృతం	1-1
డిటో రఫ్‌ప్రతి	1-
శ్రీకృష్ణరాయబారం హరికథ	0-
సావిత్రి (నారాయణదాసు)	0-12-
జానకీ శపథము	1-
రుక్మిణీ కల్యాణం	1-0-
మార్కండేయము	1-
గజేంద్రమోక్షము	0-1

ఇవి గాక మావద్ద అన్నిరకముల నాటకములు, నవలలు, కథలు దొరుకును. కోరువారికి క్యాటలాగు పంపితిము.

వలయువారు:—శ్రీరామకృష్ణ బుక్కుడిపో,

ఏలూరు, (పశ్చిమగోదావరిజిల్లా)